

**STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA
GRADA GORAŽDA 2023-2027.**

**STRATEŠKA PLATFORMA
DRAFT**

2023.

Ekspertska podrška za izradu Strategije ruralnog razvoja Grada Goražda 2023-2027 osigurana je kroz projekat Održivi ekonomski razvoj i zaštita životne sredine područja s prirodnim ograničenjima u Bosni i Hercegovini (ANC-BIH) koji je finansiran od strane Ministarstva vanjskih poslova i međunarodne saradnje Italije, preko Italijanske agencije za razvoj i saradnju (AICSM) i koji implementira Međunarodni centar za napredne mediteranske agronomске studije-Mediteranski agronomski institut-Bari (CIHEAM Bari) u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH.

Radni tim za izradu:

1. Marko Ivanković, ANC-BiH
2. Omer Kurtović, ANC-BiH
3. Berin Kulelija, Služba za investicije, lokalni ekonomski razvoj i upravljanje imovinom, Grad Goražde (koordinator RT-a)
4. Fahrudin Kožo, Služba za privedu i finansije, Grad Goražde(zamjenik koordinatora RT-a)
5. Asima Džambegović, Služba za investicije, lokalni ekonomski razvoj i upravljanje imovinom, Grad Goražde
6. Adisa Borovac, Služba za urbanizam, prostorno uređenje i komunalne poslove, Grad Goražde
7. Azra Valjević, Služba za društvene djelatnosti i opću upravu, Grad Goražde
8. Mevla Hubjer, Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice, Grad Goražde
9. Elmedin Bardak, Služba za privedu i finansije, Grad Goražde
10. Zihreta Perjan, Služba za privedu i finansije, Grad Goražde
11. Fadil Salković, agronom
12. Eldin Muhović, agronom
13. Oglečevac Admir, agronom
14. Elvedina Kadrić, Turistička organizacija BPK Goražde
15. Šalo Semir,JP Veterinarska stanica Goražde

Voditelj projekta ANC

Dr. sc. Suzana Madžarić CIHEAM (Centre International de Hautes Etudes Agronomiques Méditerranéenne), Mediterranean Agronomic Institute of Bari, Itlay

SADRŽAJ

1.	UVOD	7
2.	STRATEŠKA PLATFORMA	8
2.1.	Situaciona analiza.....	8
2.1.1.	Institucionalno i političko okruženje	8
2.1.1.1.	Historija i kulturna baština	8
2.1.1.2.	Struktura lokalne samouprave	11
2.1.1.2.1.	Organizacija	11
2.1.1.2.2.	Mjesne zajednice	13
2.1.1.2.3.	Budžet.....	17
2.1.1.2.4.	Budžetska podrška poljoprivredi i ruralnom razvoju	18
2.1.2.	Geografski položaj i agroekološke karakteristike	18
2.1.2.1.	Položaj Grada Goraža u BiH	18
2.1.2.2.	Prikaz naseljenih mjesta	19
2.1.3.	Prirodni i ljudski resursi ruralnog područja.....	24
2.1.3.1.	Zemljišni resursi	24
2.1.3.2.	Šumski resursi	29
2.1.3.3.	Vodni resursi	30
2.1.3.4.	Klimatski uslovi	30
2.1.3.5.	Ljudski resursi	30
2.1.3.6.	Prirodna ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju	32
2.1.3.6.1.	Prikaz ograničenja po pojedinim ANC kriterijima.....	32
2.1.4.	Stepen razvoja poljoprivrede	41
2.1.4.1.	Broj i struktura poljoprivrednih gazdinstava.....	41
2.1.4.1.1.	Registrirana poljoprivredna gazdinstva	41
2.1.4.1.2.	Veličina poljoprivrednih gazdinstava	41
2.1.4.1.3.	Opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom	42
2.1.4.2.	Biljna proizvodnja	42
2.1.4.2.1.	Ratarstvo	42
2.1.4.2.2.	Proizvodnja krmnog bilja	43
2.1.4.2.3.	Povrtlarstvo.....	43
2.1.4.2.4.	Voćarstvo i vinogradarstvo.....	44

2.1.4.2.5. Autohtone sorte voćaka	45
2.1.4.2.6. Ljekovito bilje.....	45
2.1.4.3. Stočarska proizvodnja	45
2.1.4.3.1. Govedarstvo	46
2.1.4.3.2. Svinjogojstvo	46
2.1.4.3.3. Ovčarstvo i kozarstvo	46
2.1.4.3.4. Peradarstvo	47
2.1.4.3.5. Pčelarstvo.....	47
2.1.4.3.6. Akvakultura	47
2.1.4.4. Organska i integralna proizvodnja.....	47
2.1.4.5. Usluge od značaja za poljoprivredu	47
2.1.4.5.1. Poljoprivredno savjetodavstvo	47
2.1.4.5.2. Veterinarske usluge	48
2.1.4.5.3. Otkup poljoprivrednih proizvoda	48
2.1.4.5.4. Protivgradna zaštita	48
2.1.4.5.5. Kreditiranje poljoprivrede	48
2.1.4.5.6. Poljoprivredno osiguranje.....	48
2.1.4.6. Stepen organizacije poljoprivrednih proizvođača i ruralnog stanovništva.....	48
2.1.4.6.1. Poljoprivredni klasteri	48
2.1.4.6.2. Poljoprivredne zadruge.....	49
2.1.4.6.3. Udruženja poljoprivrednih proizvođača	49
2.1.4.6.4. Udruženja žena	49
2.1.4.6.5. Udruženja mladih.....	49
2.1.5. Biodiverzitet i zaštita prirode	50
2.1.5.1. Zaštićena područja i zaštićene biljne i životinjske vrste	50
2.1.5.2. Upravljanje otpadnim vodama	50
2.1.5.2.1. Stanje kanalizacione mreže i način tretmana otpadnih voda	50
2.1.5.3. Upravljanje čvrstim otpadom	51
2.1.5.3.1. Deponije i odvoz čvrstog otpada	51
2.1.6. Privredne i uslužne djelatnosti u ruralnim područjima.....	51
2.1.6.1. Šumarstvo i prerada drveta.....	51
2.1.6.2. Industrija.....	52

2.1.6.2.1. Prehrambena industrija	53
2.1.6.2.2. Druge industrijske djelatnosti	53
2.1.6.3. Obrti.....	53
2.1.6.4. Zanatstvo	54
2.1.6.5. Trgovina	54
2.1.6.6. Turizam	54
2.1.6.6.1. Turističke atrakcije	54
2.1.6.6.2. Turističke i kulturne manifestacije	56
2.1.6.6.3. Turističke organizacije i agencije	57
2.1.6.6.4. Objekti za smještaj i posluživanje hrane i pića.....	57
2.1.6.6.5. Broj gostiju i noćenja.....	57
2.1.6.6.6. Ruralni, seoski i agroturizam.....	58
2.1.6.6.7. Enogastronomска ponuda.....	58
2.1.6.7. Financijske usluge	58
2.1.7. Kvalitet života u ruralnom području.....	58
2.1.7.1. Stanje ruralne fizičke infrastrukture	58
2.1.7.1.1. Putna infrastruktura	58
2.1.7.1.2. Vodovod i kanalizacija	59
2.1.7.1.3. Elektromreža.....	59
2.1.7.1.4. Telekomunikaciona infrastruktura.....	60
2.1.7.1.5. Ustanove kulture.....	60
2.1.7.1.6. Sportski objekti.....	60
2.1.7.1.7. Pijace /tržnice.....	62
2.1.7.2. Dostupnost usluga ruralnom stanovništvu	62
2.1.7.2.1. Obrazovanje	62
2.1.7.2.2. Zdravstvo	65
2.1.7.2.3. Prigradski i javni prevoz.....	68
2.1.7.2.4. Socijalna zaštita	68
2.1.7.2.5. Komunalna javna poduzeća	72
2.1.7.2.6. Stanje vatrogastva u Gradu Goražde	72
2.1.8. SWOT analiza.....	76
2.1.9. Presjek potreba na temelju SWOT analize i strateško fokusiranje.....	80

2.2.	Vizija ruralnog razvoja Grada Goražda do 2027. godine.....	85
2.3.	Strateški ciljevi ruralnog razvoja Grada Goražda	85
3.	PRIORITETI I MJERE.....	87
4.	KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI.....	87
5.	OPIS UNUTRAŠNJE I MEĐUSOBNE USKLAĐENOSTI STRATEŠKOG DOKUMENTA	87
6.	OKVIRNI FINANCIJSKI PLAN I IZVORI FINANCIRANJA (VIŠEGODIŠNJI FINANCIJSKI OKVIR- VFO)	87
7.	OKVIR ZA SPROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I VREDNOVANJE STRATEŠKOG DOKUMENTA.....	87
8.	PRILOZI STRATEŠKOM DOKUMENTU.....	87
8.1.	Sažeti prikaz strateških ciljeva, prioriteta	87
8.2.	Detaljan pregled mjera.	87

1. UVOD

2. STRATEŠKA PLATFORMA

2.1. Situaciona analiza

2.1.1. Institucionalno i političko okruženje

2.1.1.1. Historija i kulturna baština¹

Geografsko područje koje obuhvata gornji sliv rijeke Drine proteže se od njenog nastanka Šćepan polje (sastav rijeka Tare i Pive) i zaključno sa Višegradom. Rijeka Drina na ovom području je oblikovala aluvijalne ravni koje su bile pogodne za život još iz perioda prahistorije. Od Mlađeg kamenog doba može se pratiti kontinuitet života na ovom području. Kroz historiju je rijeka Drina prikazana kao granica između različitih kultura, nacija, naroda, politika i interesa. Gledano sa Zapada ili Istoka bila je inspiracija geostrateških politika. Ovom području dala je poseban karakter jer se uz njene obale nastala brojna naselja koja će vremenom postati gradovi. Iz navedenog možemo zaključiti da je rijeka Drina osim njenih prirodnih vrijednosti ima veliki kulturno-istorijski značaj. Za historiju Bosne rijeka Drina ima posebnu ulogu, jer bosanski vladari u svojim povijesnim dokumentima navode da teritoriju koju kontrolisu se nalazi «*od Save do Mora i od Cetine do Drine*». Na gornje drinskom području razvijaju su naselja koja u Srednjem vijeku imaju važnu trgovačku ulogu u prvom redu to se misli na Foču i Goražde zatim Ustikolina i Višegrad. Preko ovog područja prolazila je važna trgovačka saobraćajnica «*Via Drinae*» koja se protezala na potezu od Kozmana (ušće rijeke Sutjeske u rijeku Drinu) prelazak sa skelom preko Drine u mjestu Bastasi (nosači) i nizvodno pored Foče, Ustikoline, Goražda, Višegrada odakle je put vodio dalje prema istoku. Danas jedini preživjeli materijalni dokaz postojanja puta «*Via Drinae*» je Kameni most na lokalitetu Kožetin preko Gabelskog potoka. Mostovi boljeg kvaliteta, veće trajnosti i izdržljivosti građeni su od kamena i podizani na važnijim putovima. Upravo naziv potoka Gabelski (Gabela – carina) na lokalitetu Kožetina predstavlja je u Srednjem vijeku carinarnicu i područje koje je graničilo između Kosača i Pavlovića. Osim trgovačke aktivnosti tokom Srednjeg vijeka gornje drinsko područje kontrolisu dvije vlastelinske porodice Kosače i Pavlovići. Kosače su gotovo u potpunosti kontrolisale ove područje sa većim trgovačkim naseljenim mjestima Fočom i Goraždem, a dok su Pavlovići kontrolisali Ustikolinu i Višegrad. Putem *Via Drinae* prevozile su se znatne količine različitih roba a posebno je ona intenzivna od sredine XIV stoljeća. Među tim robama posebno se ističe trgovina soli, žitarica, koža, voska, domaćih životinja, platna, različitih dragocjenosti, posuda, oružja itd.

Iz arhivske grade moguće je crpiti podatke o društvenim prilikama na području Drine, topografskim nazivima, imenima osoba, obimu proizvodnje roba i njihovoj prodaji kroz trgovinu kao i kupovnu drugih roba, uticaje koji dolaze sa drugih područja, načine sklapanja ugovora, načine obezbjeđenja garancija, kretanja i razloge osoba prema drugim područjima, načine transporta roba i osoba uključenih i isti. Sve ovo može dati dobru osnovu za analiziranje društvenih prilika na geografskom području Drine.

Goražde u srednjem vijeku na osnovu historijskih dokumenata pokazuje zapaženu trgovačku aktivnost, a na osnovu količina roba koje se kupuju i prodaju važi za razvijeni trg. Imalo je svoju ulogu i uticaj, osim Dubrovnika sa kojim ima dominantno razvijenu trgovinu, ona odvijala i sa Stonom, Kotorom, Ulcinjem.

¹Poseban doprinos historijskom pregledu i pregledu kulturne baštine dao je prof. Eldin Baljević.

Goražde se prvi put navodi u seriji diversa cancellare (kancelarijski spisi) dubrovačkog arhiva 28.03.1376. godine kada je napravljen trgovački ugovor po kojem iz Dubrovnika se Goraždu prodaje so, a kupuju kože. . Goražde u srednjem vijeku je bilo u rangu Trgovišta (trg) na kojem je osnovna privredna aktivnost podrazumjevala trgovinu i zanatstvo. Trgovina i zanatstvo su bili usko povezani jer i jedni i drugi zavisili su od svojih proizvoda. Kako smo već naglasili Goražde je u rangu trgovišta, a trgovina se odvija kopnenim putevima, karavanima gdje su robe prebacuju sa konjima. Privredna aktivnost Goražda obilježila je trgovina koja ima novčani karakter. Iz brojnih spisa iz dubrovačkog arhiva lako se uočava da pored količine i vrste robe navodi se i cijena po tovaru. Robe koje su kupovane i dolazile u Goražde su sol, tkanine, kao i drugi različiti proizvodi. Iz Goražda se provale žitarice, vosak, koža, konji, magarci i stoka. Osim kupo-prodaje roba iz histrosijskih dokumenata saznajemo da je nekolicina goraždanskih trgovaca vršila kreditna zaduženja u Dubrovniku na priode od jednog do dva mjeseca.

Nakon pada srednjovjekovne kraljevske Bosanske države i uspostave nove Osmanske vlasti, područje Goražda ulazi u okvire Osmanske vlasti. Iz prvih dostupnih popisnih deftera koji su rađeni 1468/69 i 1477 godine, saznajemo da Goražde u rangu nahije, pripadalo Fočanskom kadišluku a od značajnijih građevina izdvaja se skela preko rijeke Drine. Zbog nedostatka literature koja bi objasnila događaje na ovom području tokom osmanskog perioda, o Goraždu nemamo dovoljan broj historijskih izvora koji su neophodni da bi detaljno objasnili slijed događaja. Tokom osmanskog perioda Goražde je manje mjesto u rangu nahije koje ima pijacu, mahale sa džamijama, dučane, hanove, karavan saraj i most preko rijeke Drine. U samom gradu danas nema dovojan broj sačuvanih objekata koji bi održali „staru čaršiju“ gdje bi istakli centar grada. Jedan od najtežih perioda u Goraždu desio se tokom 20 stoljeća kada su se desila tri velika i razorna rata. Ožiljke, kao i velike žrtve i razaranje, u mnogome su grad Goražde vratili stotinjak godina unazad te onemogućili kontinuiran razvoj.

Današnji grad Goražde je postao „grad heroja“ koji je upšio da preživi ratove 20. st. gdje se posebno izdvaja period od 1992 do kraja 1995 god. Zahvaljujući teškom stradanju i požrtvovanju grad je preživio i krenuo u novu obnovu. Danas kada smo svjedoci da Goražde postoji punih 647 godina i nastavlja svoj put.

Ovdje bi bilo neophodno spomenuti lokalitete koji čine kulturno naslijeđe i potencijale za razvoj Grada Goražda kojima treba posebnu pažnju:

- **Grad Goražde**, U historijskim dokumentima prvi put se navodi 28 marta 1376. godine i to na osnovu trgovačkog ugovora. Najveći broj sačuvanih historijskih dokumenata koji se odnose na Goražde svjedoče o trgovini koja se odvijala, najvećim dijelom, sa Dubrovačkom republikom.
- **Gradski pješački most** u centru grada, nastao u drugoj polovini XVI stoljeća koji je sve do danas više puta rekonstruisan. Povezuje obale rijeke Drine i omogućio razvoj Goražda na obadvije obale. Bio je poprište burnih događaja, posebno u ratnim periodima decembar – januar 1941/42, kao i 1992/95. godina. Izgradnjom visećeg mosta, koji je dobio ime „*most ispod mosta*“, imao je historijsku ulogu u periodu ratnih dešavanja 1992-95 kada je povezivao obale rijeke Drine i postao simbolom otpora grada Goražda.
- **Spomen obilježje „Drinske mučenice“** koje je 24. septembra 2011. godine proglašeno blaženim od strane rimokatoličke crkve. Nalazi se u neposrednoj blizini rijeke Drine i govori o tragičnim događajima koji su se desili u decembru 1941. godine.

- **Spomen obilježje „Djeca Goražda“** nalazi se u ul. Zaima Imamovića ispred Centra za kulturu. Posvećeno je ubijenoj djeci Goražda u ratnom periodu 1992/95 godine.
- **Lug – Zupčići, Nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine** – Najstarije naselje koje je otkriveno na području Goražda iz perioda Mlađeg kamenog doba, oko 3000 godina P.N.E. Pronađeni arheološki materijal, čuva se u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, prema načinu izrade i obrade pripadao je Vinčanskoj kulturi. Danas nije moguće posjetiti «Neolitsko naselje Lug» koje je uništeno izgradnjom fabričkih postrojenja 50-tih godina XX stoljeća.
- **Jagnilo, - Zupčići** . Nalazi u neposrednoj blizini rijeke Drine i lokaliteta Lug.
- **Brajlovići, Berić**, nalazi se džamija iz 1582. godine.
- **Šašići**, iznad sela Šašići nalazi se srednjovjekovna nekropola koja broji 16 stećaka. Stećci se nalaze pored puta, utonuli su u zemlju, prekriveni niskim rastinjem.
- **Kosače**, lokalitet Ledine nalazi se prahistorijski tumul i srednjovjekovna nekropola stećaka. U ranijem periodu nekropola je imala 35 stećaka, danas 26.
- **Dijakovići**, lokalitet Kostrenište, nalazi se srednjovjekovna nekropola sa 25 stećaka.
- **11.Okolista**, u blizini Ilovače, nalaze se dva odvojena lokaliteta. Prvi lokalitet nalazi srednjovjekovna nekropola sa 27 stećaka, gdje se na jednom nalazi ukras biljnog motiva. Drugi lokalitet je udaljen 300 m u pravcu rijeke Osanice nalazi se 4 stećka i 10 kamenih nišana. Na jednom stećku nalazi se ukras polumjeseca, a na nišanu ukras štapa i jabuke.
- **12.Goršić polje**, Nacionalni spomenik BiH, i jedna je od 30 nekropola stećaka koje će biti upisane na UNESCO listu svjetske baštine. srednjovjekovna nekropola sa 324 stećka. Prema svojoj brojnosti, rasporedu, raznovrsnosti i kvalitetu obrade stećaka važi za veliko kulturno bogatstvo. Nekropola je rađena tako da su stećci postavljeni u polukružne redove koje se od vrha šire prema dnu. Iako je prošlo dosta vremena od kada je nastala može se sa lakoćom utvrditi da su stećci planski postavljeni. Rastojanje između stećaka je gotovo identično, s tim što je njihov raspored ugrožava gusta šuma, čije korijenje od stabla utjecalo na dodatno tonjenje i pomjeranje. Svi stećci su prekriveni debljim slojem mahovine a njih oko dvadesetak je djelimično očišćeno na kojima se nalaze ukrasi s ljiljanom, jelenom, srpsom i zvijezdama a na jednom stećaku nalazi se epitaf.
- **13.seloKreća**, Mustafa-paše džamija izgrađena 1554. godine, na kojoj je 1977. godine izgrađena nova munara. Ova džamija se ističe svojom unutrašnjosti jer od postanka i sve do danas nikada nije bila rušena i zadržala je izvornost svog oblika.
- **14.Trudanj**, putna komunikacija Goražde – Osanica – Ilovača – Brzača – Bogovići i dalje prema Previli, ukupne dužine 39 km, nalaze se tri nišana koja su ukrašena motivima luk i strijela, bodež, mač, jabuka. Kameni nišani prema načinu izrade datiraju iz perioda XV i XVI stoljeća.
- **15.seloVejzagići** – lokalitet Vejzagić kose nalazi se srednjovjekovna nekropola od 18 stećaka.
- **16.seloGusići** – lokalitet Rastovska kosa nalazi se srednjovjekovna nekropola koja broji 59 stećaka. Stećci ove nekropole su utonuli u zemlju i zarasli u niskoj vegetaciji.
- **17.Trijebnik**, U blizini zaseoka Čeljadinovići, kod sela Osječani, na lokalitetu Trijebnik nalazi se srednjovjekovna nekropola sa 42 stećka. U nekropoli je izvor vode poznat pod nazivom Trijebnik. Stećci su utonuli u zemlju i obrasli u niskoj vegetaciji.

Historija i kulturno naslijeđe Goražda mogu da budu okosnica razvoja kulture, nauke i turizma. Naime, ovaj kraj i poznat po bogatom kulturnom naslijeđu o čemu svjedoče brojna kompleksi stećaka, ali i još ranija nalazišta kao što je areheološko područje Lug- neolitsko naselje, ali i

spomenici modernog doba. Svaki spomenik predstavlja priču određene epohe života na području Goražda i treba biti posebno tretiran i valorizovan.

Tabela 1. Spomenici na listi

Goršić polje- nekropola stećaka
Mramorje-nekropola od 10 stećaka
Krnji dub -nekropola stećaka
Zorovići-stećci
Bogovići- nekropola stećaka
Kreča-džamija iz Osmanskog perioda
Faočići-stećci
Ilovača-ispod brda Liječina- nišani i stećci
Dražmilo-djevojačko groblje i stećci
Rešetnica-nekropola stećaka
Radovići-stećci
Bakije-stećci
Rešetnica-Jelići, nišan ukrašen sabljom i polumjesecom
Nekopi-stećci
Šemihova- stećci

Izvor: Istraživanje i analiza autora

Izvor: Autor

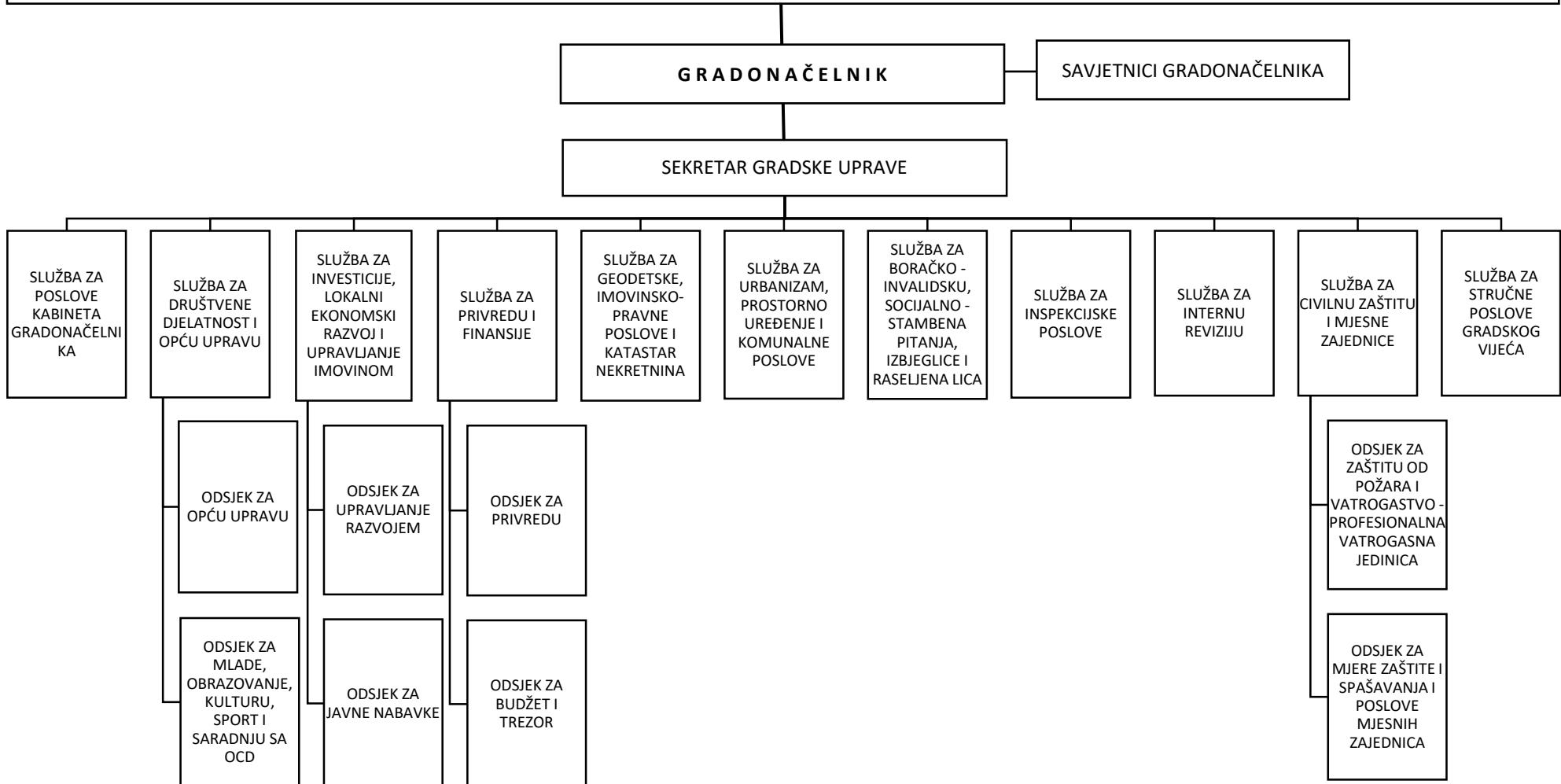
Slika 1. Nekropola stećaka Goršić polje

2.1.1.2. Struktura lokalne samouprave

2.1.1.2.1. Organizacija

Odlukom o organizaciji i djelokrugu rada Jedinstvenog gradskog organa uprave Grada Goražda i organizaciji i djelokrugu službi (“Službene novine Grada Goražda”, broj :15/21), Jedinstveni gradski organ uprave čini Gradonačelnik zajedno sa 11 Službi za upravu, koje su predstavljene kroz shematski prikaz br 1.

ORGANIZACIONA STRUKTURA JEDINSTVENOG GRADSKOG ORGANA UPRAVE GRADA GORAŽDA

Šema 1. Organizaciona šema Grada Goražda

2.1.1.2.2. Mjesne zajednice

Mjesne zajednice (MZ) Grada Goražde čini 124 naseljenih mjesta podružnica organiziranih u 20 mjesnih zajednica , od čega 4 gradske MZ (Goražde I, II,III, IV) i jedna prigradska MZ (Vitkovići) čine urbanu sredinu, a preostalih 16 ruralnu sredinu. Urbanom području Grada pripada oko 14% njene teritorije, dok preostali čine ruralna i nenaseljena područja. U mjesnim zajednicama su formirani Savjeti , koji se biraju na 4 godine, i kojima predsjedavaju izabrani predsjednici , koji dobijaju naknadu troškova za rad, ali ne i place.Gradska Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice radi na koordinaciji sa predsjednicima savjeta MZ u cilju utvrđivanja potreba građana, kao i iznalaženje rešenja po zahtjevu MZ, a u saradnji sa Gradskim službama koje su nadležne za rješavanje određenih problema i prioritera, u realizaciji predloženih programa i projekata: održavanje, opremanje i izgradnja objekata MZ, izgradnja i održavanje objekata vodosnadbjevanja,izgradnja i održavanje kanalizacionih objekata rješavanje problema lokalnih divljih deponija smeća, održavanje čistoće i uređenje naselja, izgradnja i održavanje lokalnih puteva, realizacija površinskih voda, sanacija klizišta, ali i podrška u obilježavanju dana MZ.Služba pruža pomoć MZ oko provođenja incijative građana da ličnim sredstvima i uz pomoć drugih subjekata vrši rekonstrukciju i opravku nekategorisanih puteva, komunalne i druge infrastrukture. Buudžetom Grada Goražda za 2023. godinu, planirana su finansijska sredstva u ukupnom iznosu od 40.000,00 KM, koja se raspodjeljuju za potrebe sufinansiranja programa definisanih godišnjim programima savjeta, kao i za nepredviđene izdatke. Napominjeno da Grad Goražde za mjesne zajednice plaća troškove PTT usluga, troškove za električnu energiju i ostale komunalne usluge.Mjesne zajednice imaju svoja sjedišta u prostorijama i objektima koje su u vlasništvu Grada Goražda izuzev mjesne zajednice Faočići gdje je potrebno izgraditi objekat mjesne zajednice.

Dakle, na području Grada Goražda mjesna samouprava se ostvaruje u dvadeset mjesnih zajednica, a u skladu sa Odlukom o teritorijalnoj organizaciji mjesnih zajednica na području Grada Goražda.

U tabeli koja slijedi dat je pregled naseljenih mjesta i ulica po mjesnim zajednicama.

Tabela 2. Pregled naseljenih mjesta i ulica na području Grada Goražda

RB	MJESNA ZAJEDNICA	MJESNO PODRUČJE	NASELJENO MJESTO- ULICE
1.	GORAŽDE I	Grabovik	ul. Džemala Osmankovića, Meha Jašarevića, Braće Smajevića, Braće Bezdrob
2.		Stara Čaršija	ul. Selvera Sijerčića, Kulina Bana, Šukrije Kukavice, Senada Kulina – Ćelke, Trg Branilaca,
3.		Pobarnik	ul. Pobarnik, Mašalina, Zufera Efendije Bešlije, Braće Derviševića, „Iransko šetalište”, Rasima Živojevića, Alije Hodžića, Šatorak, Mrša Bega, Ibra Mujkovića
4		Mujkovića polje	ul. Huseina Bešlije, Patriotske lige, Mladih Muslimana, Braće Posvandžića
5.		Laleta i Budići	ul. Braće Homoraša, Budići
6.		Vinarići	ul. Himza Ćurevca, Doktora Karameha, Rogatičke brigade, Zmaja od Bosne, Edina Plakala, 16. Muslimanske
7.		Baćci	ul. Nurije Rašidkadića, 31. Drinske brigade, Dževada Omehodžića, Huseina Žige, Hasiba Mirvića, Dučić Esada, dio Dučića
8.	GORAŽDE II	I	ul. Sinan – paše Sijerčića, Seada Sofovića Sofe, Šetalište Mustafe Muratspahića
9.		II	ul. Maršala Tita, Jusufa Duhovića, Meha Drljevića
10.		III	ul. 1. Slavne višegradske brigade
11.		IV	ul. Salih – bega Kuljuha, Sarajevska, Ušanovića, Meha Hubjera
12.		V	ul. Bekta Gacka, Gornja brda, Jelah, Završje, Vlahovići, Trešnjica, Repci, Vučetići
13.	GORAŽDE III	Pargani	ul. Adnana Mehanovića
14.		Luka	ul. Sinica, Rifeta Čutune, Halida Hubjera
15.		Biserna	ul. Fazlagića, Suvada Jašara, Esada Hurića
16.		Centar I	ul. Zdravstvenih radnika, Zaima Imamovića, Ibra Čelika
17.		Centar II	ul. 43. Drinske brigade, naselje Panorama
18.		Centar III	ul. Ferida Dizdarevića, Hajra Lakovića
19.		Vranska Mahala	ul. Omladinska, Omera Vrane, Islamagić Ruždije, Rabite, Ibrahima Popovića
20.		Bare I	ul. Bolnička, Čajnička
21.		Bare II	ul. Agana Imamovića, Fočanska, Rada Jovanovića, Kolijevke
22.	GORAŽDE IV	1.maj	ul. 1. Maj
23.		Katastar	ul. Muhidina Mašića Munje, Murisa Živojevića,
24.		Obarak	ul. Hasana Kikića
25.		Obarak I	ul. Enesa Turkovića, Rifeta Vesnića, Braće Ramovića,
26.		22.maj	dio ulice 22. Maj
27.		Lozje	naselje Lozje, dio ulice 22. Maj
28.		Obarak II	ul. Suada Pozdera Buljka, Srebrenička, Jaska Islamovića, 25. Novembar
29.		Žepska	ul. Belvedere, Žepska, Osmana Halilovića
30.		Sarajevska	ul. Sarajevska, Radići, Desani, Krčevine
31.		Vitkovići I	ul. Prve Drinske
32.	VITKOVIĆI	Vitkovići II	ul. Mevsuda Bajića - Baje
33.		Vitkovići III	ul. Murisa Dučića,
34.		Čovčići	Trap, Čovčići
35.		Lastavice	ul. Lastavice, Donja brda

36.		Kalac	ul. Dolovo brdo , Štita , Kalac
37.		Rađenovice	ul. Rađenovice , Barice , Gornja brda
38.		Desna obala I	Kodžaga polje ,Uhota brdo, Uhotići,Hripeta ,Dub,Križevci, Zlatari, Dubrave,
39.		Des. obala II	Ahmovići, Brišta, Tišine
40.	ZUPČIĆI	Prisoje	Prisoje, Driježnjak,Dobra voda, Viševice
41.		Splavište	Krsnica, Splavište
42.		Zupčići I	Zupčići dio iznad regionalne ceste za Čajniče
43.		Zupčići II	Dio ispod regionalne ceste za Čajniče
44.		Dubište	Dubište
45.		Biljin	Lug , Biljin
46.		Milanovići	Milanovići, Radjevići
47.	HUBJERI	Hubjeri	Hubjeri ,Gornji Hubjeri
48.		Kazagići	Kazagići donji, Kazagići gornji
49.		Vran potok	Vran potok ,Gaj, Žuželo
50.	MRAVINJAC	Mravinjac I	Mravinjac dio naselja Mravinjac lijeva strana riječice Ocka
51.		Mravinjac II	Mravinjac dio naselja Mravinjac desna strana riječice Ocka
52.		Mravinjac III	Zagunjice, Polja
53.		Crkvine	Crkvine
54.		Bijeli put	Bjeli put, Kamen, Petrovica
55.	BOGUŠIĆI	Kiseljak	Kiseljak
56.		Lukarice	Lukarice
57.		Bogušići	Bogušići ,Bošnj
58.		Ratkovići	Ratkovići
59.		Gočela	Gočela, Jagodići
60.	BERIĆ	Pijesak	Pijesak, Brekovi, Vremci, Mrkovi, Ozrenovići,
61.		Berić	Berić,Podgradina, Gradina, Prisoje, Tupačići, Markovići
62.		Čitluk	Čitluk, Vrelo, Dolovi,Žišća,Štita
63.		Vlajčići	Vlajčići, Šašići, Prisoje, Vlahova šuma, Dražmilo
64.		Zubovići	Radovići, Zubovići, Brajlovići, Morinac,Skravnik
65.		Guskovići	Guskovići, Mićivode, Kušeši
66.		Spahovići	Spahovići,Drakovo, Radakovac, Čehajići, Marići, Smolj, Luke, Marići
67.	OSJEĆANI	Osječani	Osječani, Lipa, Kolibe
68.		Jarovići	Jarovići, Kravčići, Bivlice, Duhače, Rosjevići, Lipjanovići, Miljanovići, Hranjen, Durakovina,
69.		Podhranjen	Podhranjen,Kamenice, Karači,
70.		Deševa	Mirvići, Poljgovina, Deševa, Blagojevići,Ušanovići, Mravi
71.		Rosjevići	Konjbaba, Čurovi
72.	VRANIĆI	Potrkuša	Potrkuša
73.		Džindići	Džindići
74.		Stupi	Stupi
75.		Brijeg	Brijeg
76.		Perjani	Perjani , Hoda polje
77.		Meljen	Meljen , Osanica – dio
78.		Ponovići	Ponovići
79.		Naseoca	Naseoca , Kljetišta
80.		Mravljače	Mravljače
81.	SADBA	Sadba	Sadba , Grabova ravan
82.		Gunjevići	Gunjevići , Kučino
83.		Smioke	Smioke, Krđanovići , Donje selo

84.		Pacjani	Pacjani, Šućirići , Žigovi
85.		Kolovarice	Kolovarice
86.	POSESTRA	Posestra	Posestra, Dola, Vučija stijena
87.		Paraun	Paraun, Kutješi
88.		Bakije	Urkuni, Vranjačići, Bakije
89.		Gunjačići	Gunjačići, Dobra voda, Rautovići
90.		Butkovići	Žilići, Butkovići
91.	OSANICA	Osanica	Osanica , Donje Bratinje , Gornje Bratinje Dolovi Repušnica,Lijeva obala Drine
92.		Kosače	Kosače , Ledine , Vrbica , Đakovići
93.		Prenkovice	Đakovski potok , Prenkovice , Cagarići
94.		Osanica I	Osanica Desna obala Drine
95.		Zubovići	Zubovići , Peštaci Ljukov do
96.	REŠETNICA	Rešetnica	Rešetnica
97.		Pijestina	Pijestina, Bare
98.		Borovići	Pod Borovići, Borovići, Grmešće
99.		Bujaci	Gornji Bujaci, Donji Bujaci
100.		Uglješići	Uglješići
101.		Kovačići	Kovačići
102.		Velika Njiva	Velika Njiva, Srednje, Kamenjača
103.	ILOVAČA	Podmihovići	Podmihovići, Hranjevići
104.		Poratak	Raduni, Cerovice, Poratak, Kola
105.		Zabus	Pijesak, Zabus
106.		Ilovača	Ilovača
107.		Jezero	Jezero, Konjevići , Ćatovići, Mirišići , Luke
108.		Plesi	Zagunjica , Plesi , Brdari , Duginje , Vladačići, Podgaj
109.		Bratiš	Okolišta , Bratiš, Šabanci, Nekopi, Marevci
110.	KRABORIŠ	Raškovići	Raškovići
111.		Šemihova	Šemihova
112.		Kraboriš	Kraboriš Ljubevići
113.		Plesi	Podplesi , Trešnjica , Sijedac
114.		Bukvica	Bukvica Donja , Bukvica Gornja , Sofići
115.	FAOČIĆI	Faočići	Faočići , Poratak,Trešnjica
116.		Podfaočići	Podfaočići,(desna obala rijeke Osanica),Milosavice
117.		Utješinovići	Utješinovići,Bare, Vina, Grubci
118.		Bezmilje	Bezmilje ,Subovići , Tankulje, Kovačići
119.		Kreča	Kreča,Ostruge, Brkov vrt, Neprelje
120.	ORAHOVICE	Orahovice	Orahovice, Ledine, Nišani Bijeg
121.		Hrančići	Hrančići, Bogovići, Gradina, Hanište, Luke
122.		Žilići	Žilići, Vranci, Boškovići, Gošići, Gošić polje, Žilići
123.		Šehovići	Turska ravan, Šehovići, Ljubjevići, Vežzagići, Butkovići
124.		Gusići	Gusići,Parovi, Tješnjice, Knjevići, Crvica

Izvor: Dokumentacija Službe za civilnu zaštitu i mjesne zajednice

2.1.1.2.3. Budžet

U nastavku je dat tabelarni pregled plana Budžeta Grada Goražde u periodu 2017-2021. godina, sa planom i izvršenjem prihoda po godinama kao i strukturom prihoda budžeta (plan i izvršenje).

Tabela 3. Budžet Grada Goražde za period 2017-2021.godina

	2017		2018		2019		2020		2021	
	Plan	Izvršenje	Plan	Izvršenje	Plan	Izvršenje	Plan	Izvršenje	Plan	Izvršenje
Budžet	9.200.750,0 0	8.460.379,5 7	9.779.500,0 0	898.783,68	10.056.000,0 0	9.219.947,2 6	10.297.000,0 0	8.074.777,5 8	9.093.775,0 0	9.084.627,7 8
Porezni Prihodi	3.706.650,0 0	5.211.734,4 1	4.770.400,0 0	5.259.236,6 9	5.098.720,00	5.167.343,4 5	5.283.230,00	4.742.037,0 7	4.931.770,0 0	5.514.513,8 4
Neporezni prihodi	3.051.900,0 0	2.380.451,9 4	2.826.400,0 0	2.512.641,7 9	2.857.780,00	2.557.962,0 1	3.181.770,00	2.180.150,5 2	2.318.825,0 0	2.395.952,9 2
Tekući transferi	646.600,00	383.505,28	577.100,00	562.192,78	506.380,00	532.058,45	644.400,00	414.448,84	589.270,00	454.694,28
Kapitalni transferi	1.795.500,0 0	483.092,81	1.605.500,0 0	564.978,18	1.586.850,00	956.319,60	1.187.500,00	600.922,49	1.109.500,0 0	685.782,00
Kapitalni primici	0,00	0,00	0,00	18.903,25	6.170,00	6.164,00	0,00	137.190,00	144.360,00	33.660,00

Izvor: Služba za privredu i finansije

Iznavedene tabele vidljivo je da:

- Plan budžeta Grada Goražde u periodu 2017-2020. godina je u blagom porastu;
- U 2021.godini došlo je do smanjenja plana Budžeta, odnosno rađene su izmjene i dopune Budžeta pa je došlo do smanjenja plana;
- Izvršenje budžeta odnosno prihoda u periodu 2017-2019.godina je u blagom porastu, dok u 2020. godini imamo znatno manje izvršenje prihoda, dok u 2021. godini dolazi do ponovnog porasta;
- Struktura, izvori finansiranja budžeta sastoje se iz Poreznih prihoda, Neporeznih prihoda, Tekućih transfera, Kapitalnih transfera i Kapitalnih izdataka,
- U tabelarnom pregledu vidljiv je plan i izvršenje pojedinačnih prihoda po godinama, a u strukturi najveći iznos prihoda zauzimaju Porezni prihodi.

2.1.1.2.4. Budžetska podrška poljoprivredi i ruralnom razvoju

Izdvajanje za poljoprivredu iz budžeta Grada Goražde za period 2017-2021.godinu predstavljena su u sljedećoj tabeli.

Tabela 4. Izdvajanje za poljoprivredu iz budžeta Grada Goražde za period 2017-2021.godinu

Godina	Iznos
2017	29.098,09 KM
2018	30.693,24 KM
2019	75.976,87 KM
2020	123.176,25 KM
2021	15.000,00 KM

Izvor: Služba za privredu i finansije

Izdvajanje iz Budžeta Grada Goražde po godinama, za poljoprivredu sa ekonomskog koda podsticaj poljoprivrednoj proizvodnji po godinama vidljiv je tabelarnom pregledu, iz kojeg se može vidjet da je najveće izdvajanje bilo u 2020. godini u navedenom periodu. Međutim, ovo ne uključuje sva sredstva koja Grad Goražde izdvaja za podršku ruralnoj srediti, jer prikazani podaci ne uključuju infrastrukturne projekte.

2.1.2. Geografski položaj i agroekološke karakteristike

2.1.2.1. Položaj Grada Goražda u BiH

Grad Goražde je smješten je u istočnom dijelu Bosne i Hercegovine, na obalama gornjeg toka rijeke Drine i predstavlja administrativni, kulturni i privredni centar Bosansko-podrinjskog kantona Goražde. Na zapadu i sjeveru graniči s općinama Foča u Federaciji i Pale u Federaciji, dok na istoku i jugu graniči s općinom Novo Goražde iz Republike Srpske.

Prostire se na površini na površini 248,8 km², čineći 49,21% teritorije Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (BPK), 0,95% teritorije Federacije BiH i 0,49% teritorije Bosne i Hercegovine. Na značaj Grada Goražda u BPK Goražde, ukazuje i podatak da oko 91% ukupnog stanovništva BPK živi u Gradu Goražde.

U kontekstu saobraćajne komunikacije, Goražde je magistralnim putevima povezano sa Sarajevom, Višegradiom i Fočom, te hrvatskim i crnogorskim primorjem i Srbijom. Od Sarajeva, glavnog grada BiH, Goražde je udaljeno 92 kilometra. Regionalnu putnu mrežu čini putni pravac R-448, povezujući Praču, Jabuku, Goražde i Čajniče, u dužini od 24,3 km.

Izvor: Strategija razvoja Grada Goražde 2017-2026.

Slika 2. Položaj Grada Goražda u Bosni i Hercegovini

Lokalna putna mreža je razvijena i zastupljena je sa 13 važnijih putnih pravaca. Rijeka Drina i u ovom kontekstu predstavlja potencijal, protičući kroz teritoriju Goražda u dužini od 22 km.

Grad Goražde je bogat hidropotencijalima. Rijeka Drina nizvodno, na oko jedan kilometar od grada, gubi svoje prave konture i prelazi u vještačko jezero, dok je cijelokupna teritorija ispresjecana dolinama pritoka rijeke Drine.

Veći dio teritorije Grada Goražde čini brdsko-planinsko zemljiste sa velikim visinskim razlikama na malom prostoru, tako da je više od 75% teritorije na preko 500 metara nadmorske visine, dok se uže gradsko područje nalazi se na nadmorskoj visini od 345m što uslovjava blagu kontinentalnu klimu, kratke zime i topla duga ljeta.

2.1.2.2. Prikaz naseljenih mjesta

Općenito uzevši, najčešća međunarodno priznata i korištena metoda za razlikovanje ruralnih urbanih područja je metoda OECD-a², koja kao kriterij postavlja gustoću naseljenosti stanovništva.

Ako neko naseljeno mjesto ima više od 150 stanovnika po km² pripada u urbana naselja. Dalje, izrazito ruralno mjesto od 50 stanovnika, ruralno od 51 do 100 stanovnika, pretežno urbano od 101 do 150 i preko 150 urbano, kako je već ranije spomenuto. Prikaz naseljenih mjesta razvrstanih prema OECD-u dat je u sljedećoj tabeli.

Tabela 5. Prikaz naseljenih mjesta Grada Goražda prema OECD kriterijima ruralnosti

R. br.	Naseljeno mjesto	Bez stanovnika	Manje od 50	51 do 100	101 do 150	Više od 150
1	Ahmovići		18			
2	Baćci					1.120
3	Bahovo		2			
4	Bakije				112	
5	Bare		8			
6	Batkovići	0				
7	Bezmilje		13			
8	Biljin		11			
9	Blagojevići	0				
10	Bogušići					244
11	Borovići			87		
12	Boškovići	0				
13	Brajlovići		29			
14	Bratiš		11			
15	Brekovi		14			
16	Brezje		9			
17	Brijeg					183
18	Bučje	0				
19	Budići					324
20	Butkovići		32			
21	Butkovići ilovača		18			
22	Crvenica		3			

² OECD (Organization for economic co-operation and development)

23	Čitluk					152
24	Čovčići					250
25	Čurovi		1			
26	Čatovići		15			
27	Ćehajići		15			
28	Deševa		29			
29	Donja brda		7			
30	Donja bukvica	0				
31	Donje selo		10			
32	Donji bogovići	0				
33	Dragolji	0				
34	Dučići					273
35	Džindići			96		
36	Đakovići			98		
37	Faočići			80		
38	Gaj		6			
39	Glamoč			51		
40	Gočela			54		
41	Goražde					11.806
42	Gornja brda	0				
43	Gornja bukvica		11			
44	Gornji bogovići		2			
45	Grabovik					239
46	Gunjačići		18			
47	Gunjevići		34			
48	Gusići		15			
49	Guskovići		42			
50	Hadžići		4			
51	Hrančići		33			
52	Hubjeri					153
53	Ilino		2			
54	Ilovača					171
55	Jagodići	0				
56	Jarovići		35			
57	Kalac			59		
58	Kamen			58		
59	Karauzovići		7			
60	Karovići		19			
61	Kazagići					178
62	Knjevići		5			
63	Kodžaga polje		30			
64	Kola		14			
65	Kolijevke		4			
66	Kolavarice					185
67	Konjbaba	0				
68	Konjevići		47			
69	Kosače			69		
70	Kovači		9			

71	Kraboriš		37			
72	Kreča		18			
73	Kučine			86		
74	Kušeši		41			
75	Kutješi		9			
76	Laleta				195	
77	Lukarice				116	
78	Markovići			54		
79	Milanovići		1			
80	Mirvići		39			
81	Mirvići na podhranjenu		14			
82	Morinac		19			
83	Mravi		9			
84	Mravinjac				249	
85	Mrkovi		17			
86	Nekopi		12			
87	Odžak	0				
88	Orahovice		24			
89	Oručevac	0				
90	Osanica				174	
91	Osječani			53		
92	Ostružno		1			
93	Ozrenovići		38			
94	Paraun		41			
95	Perjani		41			
96	Pijestina		22			
97	Pijevac	0				
98	Plesi		42			
99	Podhomara	0				
100	Podhranjén		12			
101	Podkozara donja			97		
102	Poratak			72		
103	Potkuša				237	
104	Prisoje		8			
105	Radići		6			
106	Radijevići	0				
107	Radovovići		12			
108	Raškovići		11			
109	Ratkovići				141	
110	Rešetnica			89		
111	Ropovići	0				
112	Rosijevići		29			
113	Sedlari				211	
114	Sijedac		5			
115	Skravnik		12			
116	Sofići		5			
117	Sopotnica		17			
118	Spahovići		35			

119	Šabanci		33			
120	Šašići		15			
121	Šehovići		5			
122	Šemihova		35			
123	Šućurići		32			
124	Tupačići	0				
125	Uhotići		4			
126	Ušanovići		41			
127	Utješinovići		22			
128	Vitkovići					942
129	Vlajčići		36			
130	Vraneši		10			
131	Vranići				106	
132	Vrapotok		30			
133	Vrbica		13			
134	Vremci		21			
135	Vučetići	0				
136	Zabus		35			
137	Završje		3			
138	Zorovići		24			
139	Zubovići		11			
140	Zubovići u oglečevi			82		
141	Zupčići					382
142	Žigovi		8			
143	Žilići		29			
144	Žuželo		3			

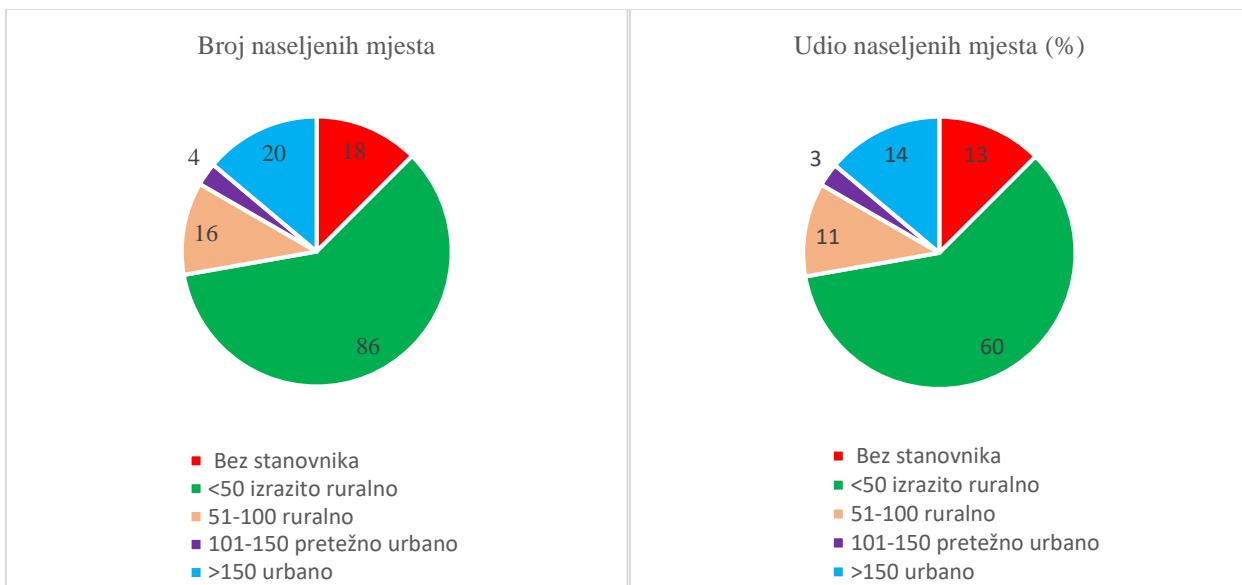
Izvor: Izračun prema podacima Agencije za statistiku BiH

Karta naseljenih mjesta na području Grada Goražda data je u nastavku, te sažet prikaz broja naseljenih mjesta prema kriterijumima ruralnosti na području Grada Goražda i njihov udio u ukupnom broju na grafikonima koji sljede.

Izvor: Statistika.ba

Karta 1. Karta naseljenih mesta Grada Goražda

Izvor: Izračun prema podacima Agencije za statistiku BiH

Grafikon 1. Broj naseljenih mesta Grada Goražda prema kriterijumima ruralnosti

Grafikon 2. Udio naseljenih mesta Grada Goražda prema kriterijumima ruralnosti

Prema predstavljenim podacim, veliki je broj a time i udio mjesta koji nemaju stanovnika i to 18 (13%). Izrazito ruralnih je 86 (60%), ruralnih 16 (11%), pretežno urbanih 4 (3%), dok je urbanih svega 20 mjesta (14%).

2.1.3. Prirodni i ljudski resursi ruralnog područja

2.1.3.1. Zemljšni resursi

Veći dio teritorije Grada Goražde čini brdsko -planinsko zemljište, sa velikim visinskim razlikama na malom prostoru. Uglavnom su to rubni dijelovi masiva Jahorine. Više od 75% teritorije je na preko 500 metara nadmorske visine. Cjelokupna teritorija ispresjecana je dolinama pritoka rijeke Drine, a to su uglavnom manji ili veći brzi vodotoci. Dijelovi terena uz rijeku Drinu i njene pritoke su ravni i rezultat su riječnih nanosa. Na ovim dijelovima se nalazi većina poljoprivrednog zemljišta. Teritorija Grada Goražde obuhvata površinu od 24 880 ha (248,80 km²). Struktura zemljišta prema kategorijama prikazana je u slijedećoj tabeli.

Tabela6. Pregled ukupnih površina po kategorijama

r.b.	Kategorija zemljišta	Površina (ha)
1.	Oranice/njive	2.415
2.	Voćnjaci	1.349
3.	Livade	4.073
4.	Pašnjaci	1.475
	UKUPNO POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE	9.312
5.	Šumsko zemljište	14.414
6.	Neplodno zemljište	1.154
	UKUPNA POVRŠINA	24.880

Izvor: Podaci Grada Goražde

Podaci navedeni u prethodnoj tabeli se zasnivaju na stanju koje je uknjiženo u katastru zemljišta. Stanje na terenu je izmjenjeno u smislu da su velike površine zemljišta neobrađene te je došlo do pretvaranja oranica i voćnjaka u livade, a isto tako zbog zapuštenosti došlo do zarastanja livada i širenja šume na poljoprivredno zemljište.

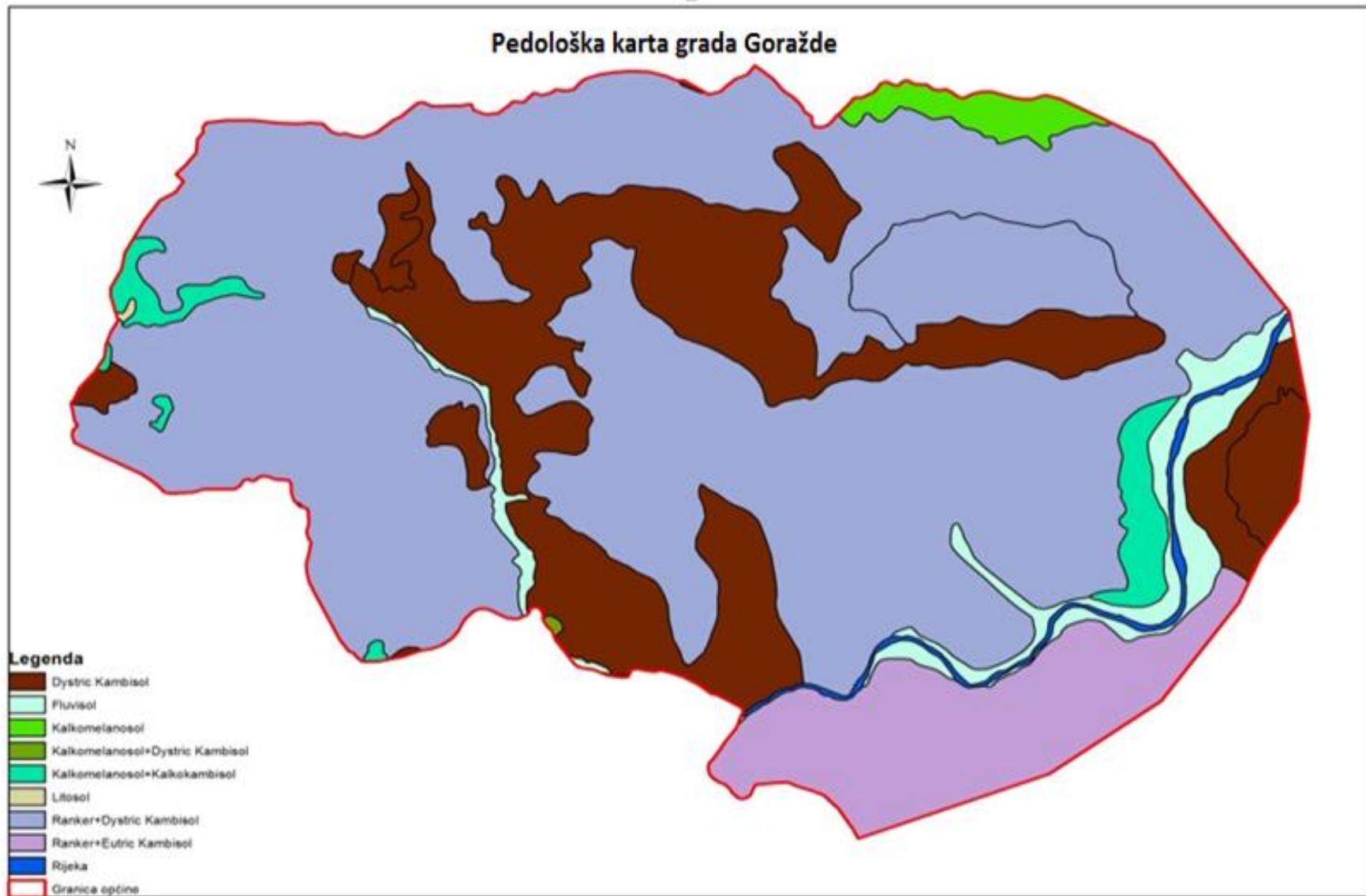
Prema podacima Službe za civilnu zaštitu i mjesne zajednice Grada Goražde na području Grada još uvijek se pod minama nalazi oko 1.930 ha ili oko 8 % od ukupne površine.

Udio kvalitetnog zemljišta u ukupnom poljoprivrednom zemljištu je mali, sa najvećim udjelom V i VI bonitetne kategorije zemljište. Visok udio V i VI kategorije ukazuje neophodnost provođenja agrotehničkih hidrotehničkih mjera (odvodnjavanje i navodnjavanje) kako bi se povećala proizvodna sposobnost ovihzemljišta. Imajući u vidu površine koje su prikladne za kultiviranje, potrebno je izvršiti meliorativne i agrotehničkezahvate na poboljšanju kategorija tla što stvara ambijent za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Obzirom da se kvalitetno poljoprivredno zemljište nalazi u dolinama rijeka i da su podložnaplavljjenjima, te uticajima podzemnih voda neophodno je u narednom periodu izvršiti regulacije vodotoka kako bi se očuvalo kvalitetno zemljište i kako bi se zemljište iz slabije kategorije prevelo ubolju bonitetnu kategoriju zemljišta i intenzivrala poljoprivredna proizvodnja.³

Na području Grada Goražda, utvrđeno je osam tipova zemljišta: Dystric Kambisol, Fluvisol, Kalkomelanosol, Kalkomelanosol+Dystric Kambisol, Kalkomelanosol+Kalkomelanosol, Litosol, Ranker+Dystric Kambisol, Rankerr+Eutric Kambisol.

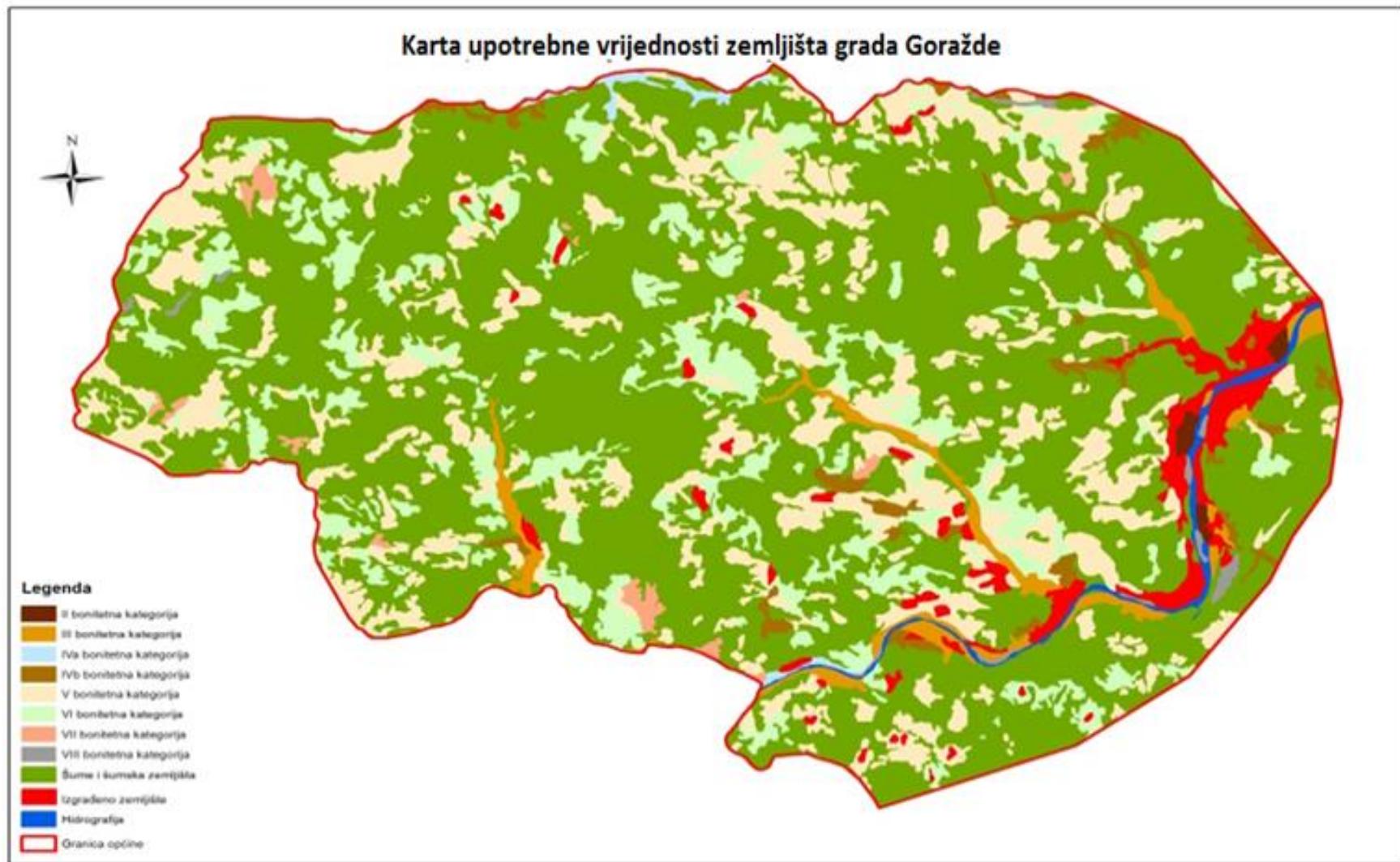
U nastavku slijedi prikaz pedološke karta i karta upotrebine vrijednosti zemljišta Grada Goraždaa u okviru elaboracije prirodnih ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju dat je dodatni prikaz spram ANC kriterijuma.

³Prostorni plan Grada Goražde 2017-2037.-nacrt

Izvor: Strategija razvoja poljoprivrede Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2019-2023).

Karta 2. Pedološka karta Grada Goražda

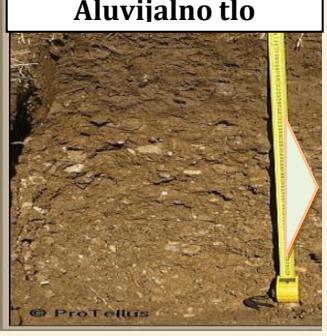
Izvor: Strategija razvoja poljoprivrede Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2019-2023).

Karta 3. Karta upotrebne vrijednosti zemljišta Grada Goražda

U tabeli koja slijedi dat je prikaz tipova zemljišta, bonitetne kategorije sa preporukama.

Tabela 7. Tipovi zemljišta, bonitetne kategorije i rasprostranjenost

Tipovi zemljišta	Bonitetne kategorije P R E P O R U K E	Lokaliteti
Rendzina	Rendzine su prisutne u brdsko planinskom području. To su umjero vlažna do vlažna staništa. Rahla su tla zbog ilovasto pjestovitog teksturnog sastava. PREPORUKA: Pogodna su na manjim nagibima za uzgoj heljde, spelte raži i krompira, za voćnjake i prirodne pašnjake.	Grad Goražde: Uz rijeku Drinu i dio Osanice.
Ranker	Uglavnom su kisela, srednje humozna, Plitka su i pretežno skeletoidna - pjeskovite ilovače i ilovače. Pete su i šeste(V i VI) bonitetne kategorije. PREPORUKA: Rankeri nisu za intenzivnu biljnu proizvodnju, Na njima se može uspješno uzgajati heljda, raž i krompir.	Grad Goražde: Uz Drinu, Osanicu, Odsku, kod Rasadnika, Zupčića.
Kalkokambisol	Plitka su do srednje duboka. Blago kisela do srednje alkalična, ilovasta, humozna. Četvrte i pete (V pa i Ivb) bonitetne kategorije. PREPORUKE: Pogodna su za većinu ratarskih i voćarskih kultura. Na većim n.v. koristiti ih za žitarice, krompir, livade i pašnjake.	Grad Goražde: Istočno uz Drinu od Vitkovića do Goražda, Batkovićima, Glamoču, Gunjačicima, Barama Zupčićima.

Kalkokambisol	Pretežno su ilovasta tla, uglavnom su blago kisela do blago alkalna. Srednje duboka do duboka tla. Na ovakvim zemljištima obično je IVb bonitetna kategoriju. PREPORUKE: Intenzivnu proizvodnju voćnih vrsta, krmnih, ratarskih i povrtnih kultura. Preporučuje se zimska osnovna obrada.	Grad Goražde: Manjom površinom u: Barama, i Zupčićima.
Distrični kambisol	Razvijaju se iključivo na kiselim stijenama, duboka, bez skeleta i ilovaste teksture. Obično je IVb bonitetna kategoriju. PREPORUKE: Uzgajati intenzivno voćne, povrtne i ratarske kulture od Vitkovića do Kazagića.	Grad Goražde: Batkovići, Zupčić, Bare, Ozrenovići, Gunjačići, Glamoč.
Aluvijalno tlo	Formiraju se u dolinama rijeka. Najčešće su to vrlo diboka plodna zemljišta, sa čestim povremenim plavljenjem. Obično su III pa i II bonitetna kategorija. PREPORUKE: Ova zemljišta su pogodna za intenzivnu proizvodnju svih biljnih vrsta (ratarske, voćarske, povrtne).	Grad Goražde: Uz Drinu, manje površine u: Selište, Vinarić, Zupčići.

Izvor: Prilagođeno prema Strategija razvoja poljoprivrede Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2019-2023).

2.1.3.2. Šumski resursi

Gotovo 60% teritirije Grada Goražde prekriveno je šumom, što je vidljivo iz prethodne tabele. Šumska područja su zastupljena na svim nadmorskim visinama, a zbog sve manje naseljenosti i obrade zemljišta, dolazi do zarastanja poljoprivrednog zemljišta i širenja šuma. U šumama su uglavnom zastupljene slijedeće vrste: bukva, hrast, cer itd.

Na prostoru Grada Goražde uspijevaju različite vrste ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva tako da postoju duga tradicija njihovog sakupljanja. Najzastupljenije vrste su: kamilica, kadulja, jagorčevina, imela, drijenjak, borovnica, šumska jagoda i kupina, a od gljiva najzastupljenije su vrganj, smrčak, lisičarka i dr.

Uticaj šuma na klimatske promjene je veoma veliki tako da treba posvetiti pažnju pravilnom upravljanju šumama u državnom i privatnom vlasništvu. Šumama u vlasništvu države upravlja JP "Bosansko-podrinjske šume" d.o.o. Goražde.

2.1.3.3. Vodni resursi

Kroz teritoriju Grada Goražde protiče rijeka Drina u koju se ulijeva veći broj manjih pritoka. Glavne pritoke sa lijeve strane su Osanička rijeka, Ocka i Podhranjenski potok, a sa desne strane to su Oglečevska rijeka i Biočka. Dužina toka rijeke Drine na području grada iznosi 22 kilometra. Korito rijeke je uređeno na dijelu od mosta u naselju Baćci nizvodno do granice teritorije grada tj. do entitetske linije.

Prema odredbama Zakona o vodama („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj : 70/06) rijeka Drina spada u vodotoke I kategorije i pripada Vodnom području rijeke Save kojim upravlja Agencija za vodno područje rijeke Save. Svi ostali vodotoci spadaju u vodotoke II kategorije i njima upravlja Grad Goražde.

Rijeka Drina posjeduje veliki hidropotencijal. Postoje planovi za izgradnju hidroelektrana, što izaziva velike polemike i protivljenje lokalnog stanovništva. Na Osaničkoj rijeci je izgrađena jedna protočna hidrelektrana manje snage.

Gotovo cijelo područje grada raspolaže sa velikim brojem izvora, uglavnom manje izdašnosti. Mnogi od izvora koriste se za potrebe stanovništva ili su izgrađene javne česme.

Na području grada postoje i dva izvora mineralne vode-kiseljaka i to u naselju Bugušići i naselju Mravinjac. Radi se o izvorima male izdašnosti i ne postoji potencijal za njihovo iskorištenje u ekonomskom smislu.

Obzirom da teritorija Grada Goražde raspolaže sa velikim brojem vodotoka i izvora posjeduje i veliki potencijal za razvoj turizma.

2.1.3.4. Klimatski uslovi

Sami Grad Goražde se nalazi na širem platou u kotlini rijeke Drine na oko 350 metara nadmorske visine. Ostala teritorija grada se nalazi u koritu rijeke Drine i njenih pritoka, odnosno to su padine okolnih brda i planina. Kao posljedica toga je da je klima na prostoru uz rijeku Drinu blaga i ima odlike umjerenog kontinentalne i dijelom župske klime, dok su ostala područja odlikuju subalpskom, a viša područja čak i alpskom klimom.

Niža područja oko riječnih tokova imaju prosječnu temperaturu oko 10 °C, dok viša područja imaju prosječnu temperaturu oko 6°C. Maksimalne temperature inose oko 35°C dok su minimalne oko -15°C. Rijetko se dešava da temperature izađu iz navedenih okvira. Prosječna ljetna temperatura iznosi oko 18°C. Tako da su ljeta uglavnom prijatna bez velikih vrućina.

Karakteristika klime u područjima oko vodotoka su razdoblja sa dugotrajnom maglom, što je posljedica velike relativne vlažnosti vazduha, čija prosječna godišnja vrijednost iznosi oko 84%. Prosječna godišnja količina padavina iznosi oko 800mm.

Iako je ovaj prostor relativno blizu Jadranskog mora uticaj mediteranske klime je minimalan iz razloga što je sa južne strane prostrani planinski masiv koji sprečava južna strujanja vazduha. I ostali planinski masivi u okruženju imaju uticaj na strujanja vazduha tako da je pravac i brzina vjetra veoma raznolik.

2.1.3.5. Ljudski resursi

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine na prostoru Grada Goražde živjelo je 20.897 stanovnika. Većinu stanovnika čine Bošnjaci 19.692 (94,2%), a zatim slijede Srbi 707 (3,4%), Hrvati 23 (0,1%) i ostali 475 (2,3%). Popis stanovništva je pokazao da od ukupnog broja

stanovnika 56,5% čini urbano stanovništvo, sa prosječnom gustom naseljenosti od 1944 stanovnika /km², dok je gusto naseljenosti u ruralnom dijelu oko 37 stanovnika/km². Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku broj stanovnika u Goraždu 2022. godine iznosio je 19.484, odnosno 1.413 ili 6,7% stanovnika manje u odnosu na popis. Stanje na terenu pokazuje da je došlo do smanjenja broja stanovnika u ruralnim područjima. Isto tako dolazi do promjena u starosnoj strukturi stanovništva sa sve većim procentom stanovništva starijeg od 65 godina. Kao i u gotovo cijeloj Bosni i Hercegovini i Grad Goražde ima negativan odnos broja rođenih prema broju umrlih.

Tabela 8. Starosna struktura stanovništva

Starosna grupa	2005. g		2009. g		2013. g		2022. g	
	Br. stanovnika	%
0-14	4.906	15,5	4.246	14,0	2.909	13,9	2.896	14,9
15-64	23.351	74,0	20.566	68,0	14.733	70,5	12.720	65,3
65 >	3.325	10,5	5.452,	18,0	3.255	15,6	3.868	19,8
Ukupno	31.582	100	30.264	100	20.897	100	19.484	100

Izvor: Podaci Federalnog zavoda za statistiku

Iz tabele se vidi da je u konstantnom padu broj radno sposobnog stanovništva, kao i njihov udio u ukupnom broju stanovnika.

2.1.3.6. Prirodna ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju

2.1.3.6.1. Prikaz ograničenja po pojedinim ANC kriterijima

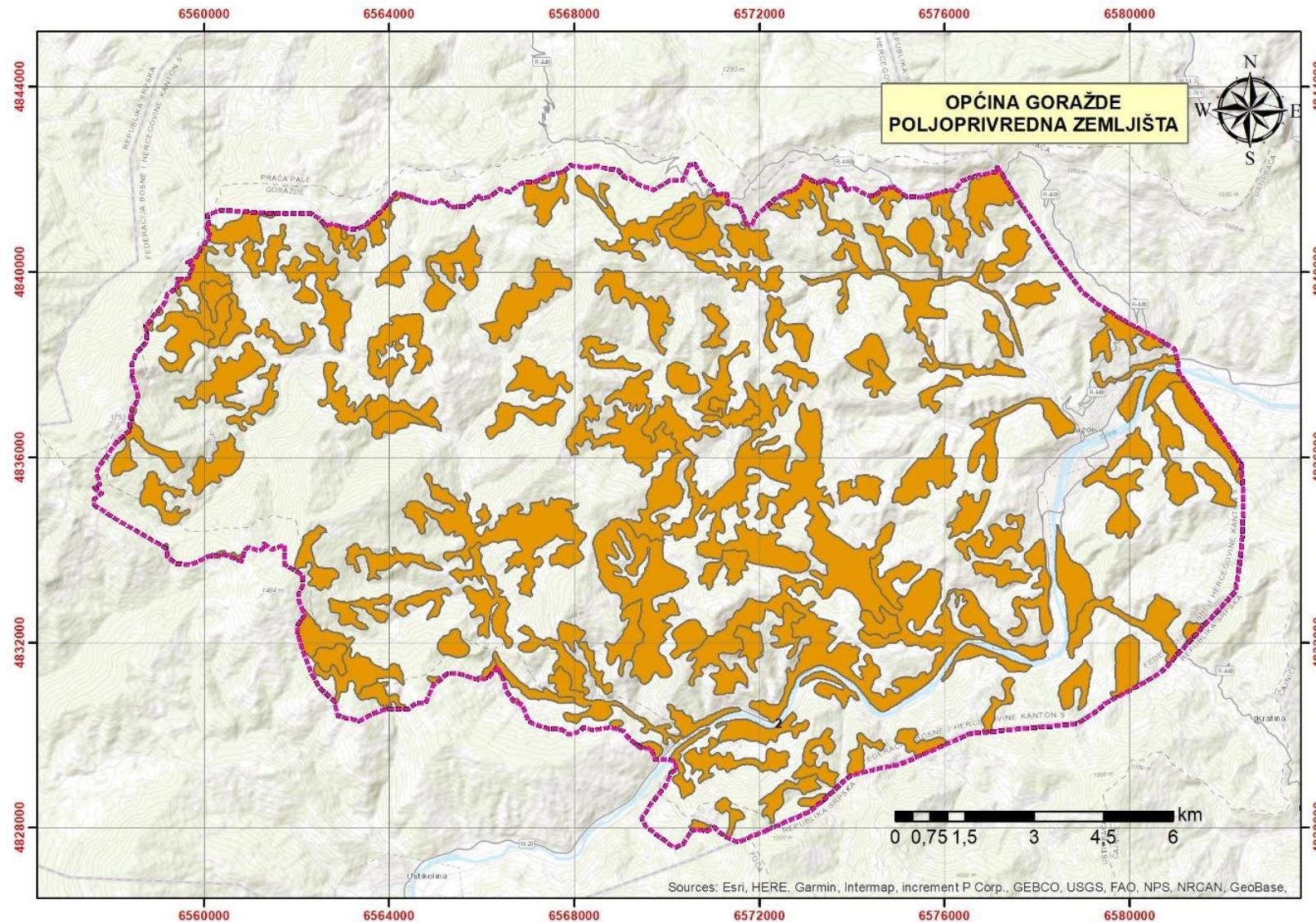
Indikatori prirodnih ograničenja, koji se odnose na područje Grada Goražda dati su u tabli koja slijedi.

Tabela 9. Indikatori područja sa prirodnim ograničenjima

Opšti indikatori	ha	%
Ukupna površina općine	24839	/
Površina poljoprivrednog zemljišta	8151	32,8
ANC indikatori*	ha	%
Zemljište iznad 800m nadmorske visine	2938	36,0
Nagib > °15	7470	91,6
Dužina vegetacionog perioda (LGPt5<180)	961	11,8
Suma temperatura/dani preko 5 stepeni (Tsum<1500)	1077	13,2
Preko 15% površine je sa izraženom kamenitosti tla	85	1,0
Dubina u cm od površine tla do matičnog supstrata <30cm (plitka tla)	747	9,2
Prekomjerna kiselost (pH <5)	6952	85,3
Ukupno ANC (poljoprivedno zemljište pod prirodnim ograničenjima)	7713	94,6

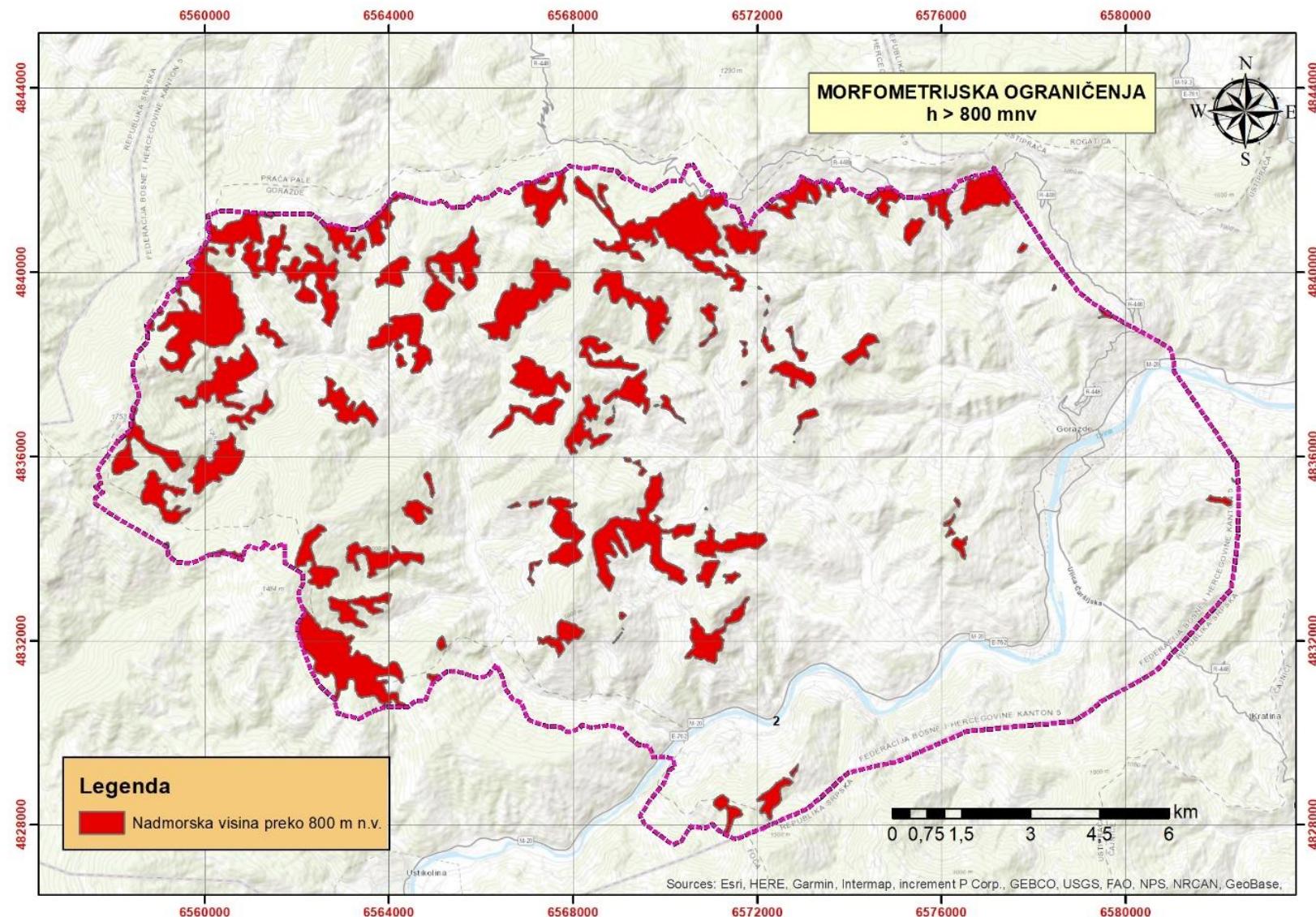
Izvor: ANC projekat* Procenat izražen od poljoprivrednog zemljišta

Predstavljeni podaci u tabeli se mogu sumirati u jednoj izuzetno važnoj činjenici i to da se 94,6% poljoprivrednog zemljišta na području Grada Goražda nalazi pod prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu proizvodnju. U nastavku slijedi prikaz karti koje su ustupljene Gradu Goražde od strane ANC tima i predstavljaju izuzetno važan materijal obuhvaćen ovom strategijom.

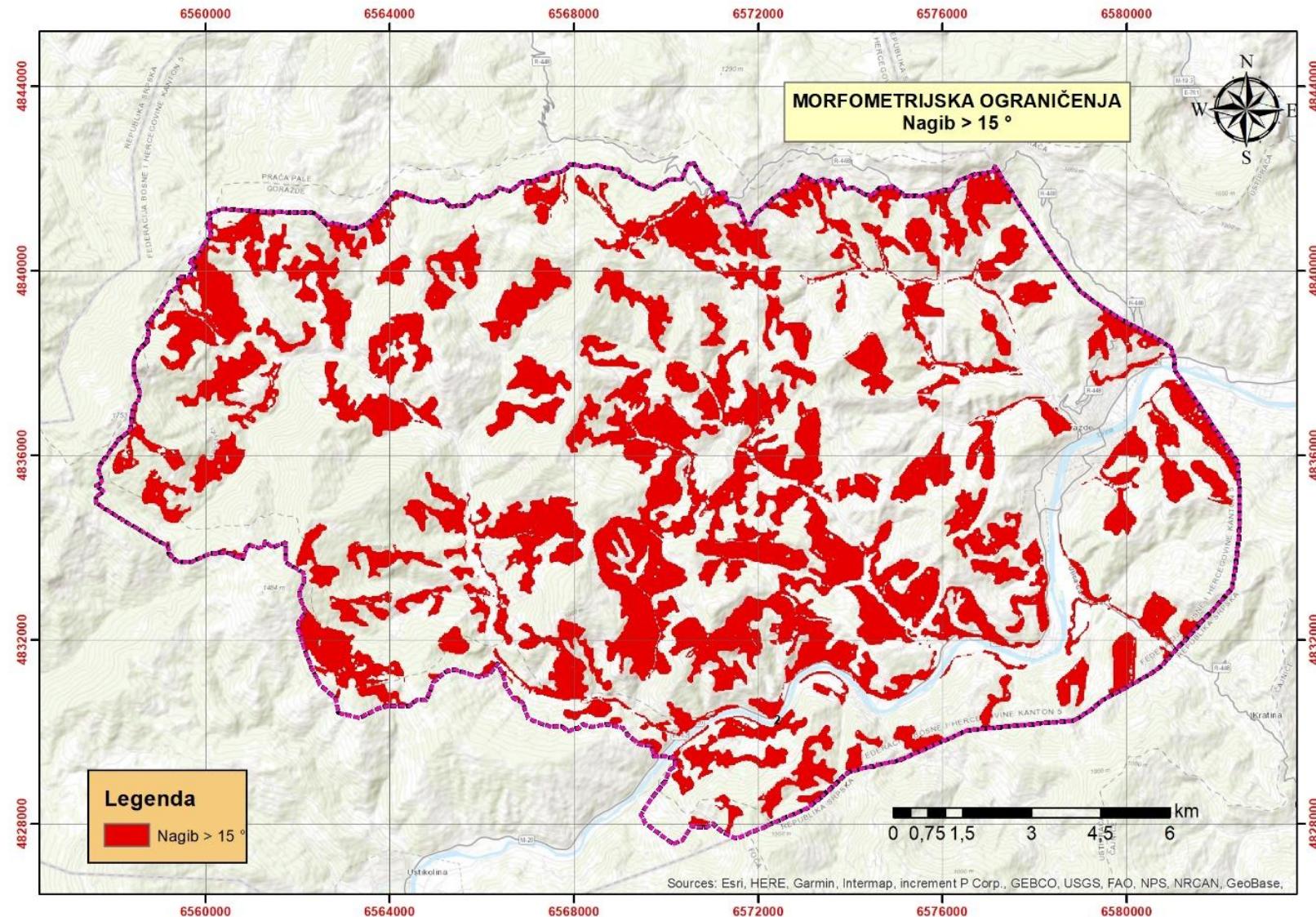
Izvor: ANC projekt

Karta 4.Karta poljoprivrednog zemljišta Grada Goražda

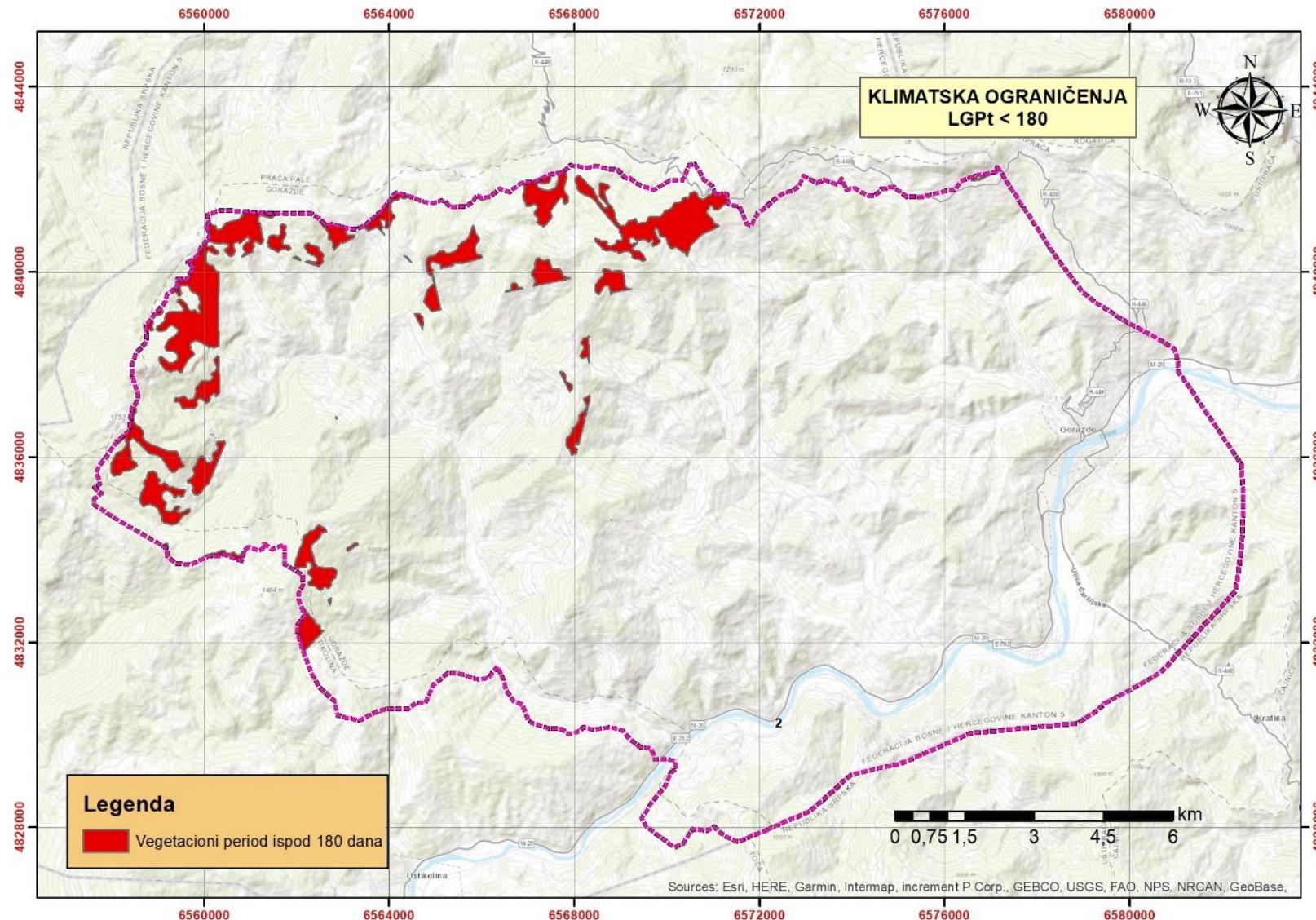
Izvor: ANC projekat

Karta 5. Karta morfometrijskih ograničenja ($h > 800 \text{ mnv}$)

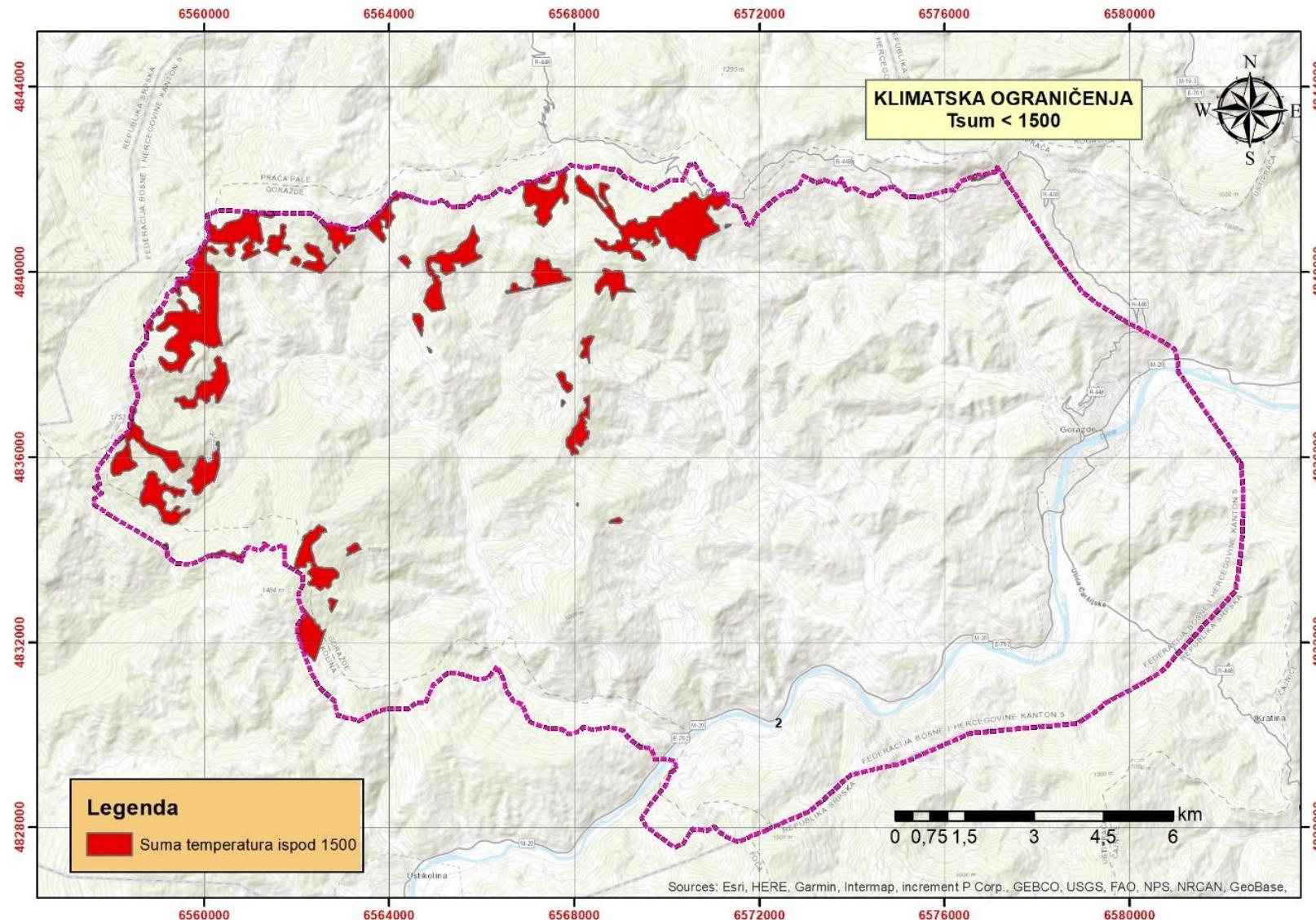
Izvor: ANC projekat

Karta 6. Karta morfometrijskih ograničenja (nagib > 15°)

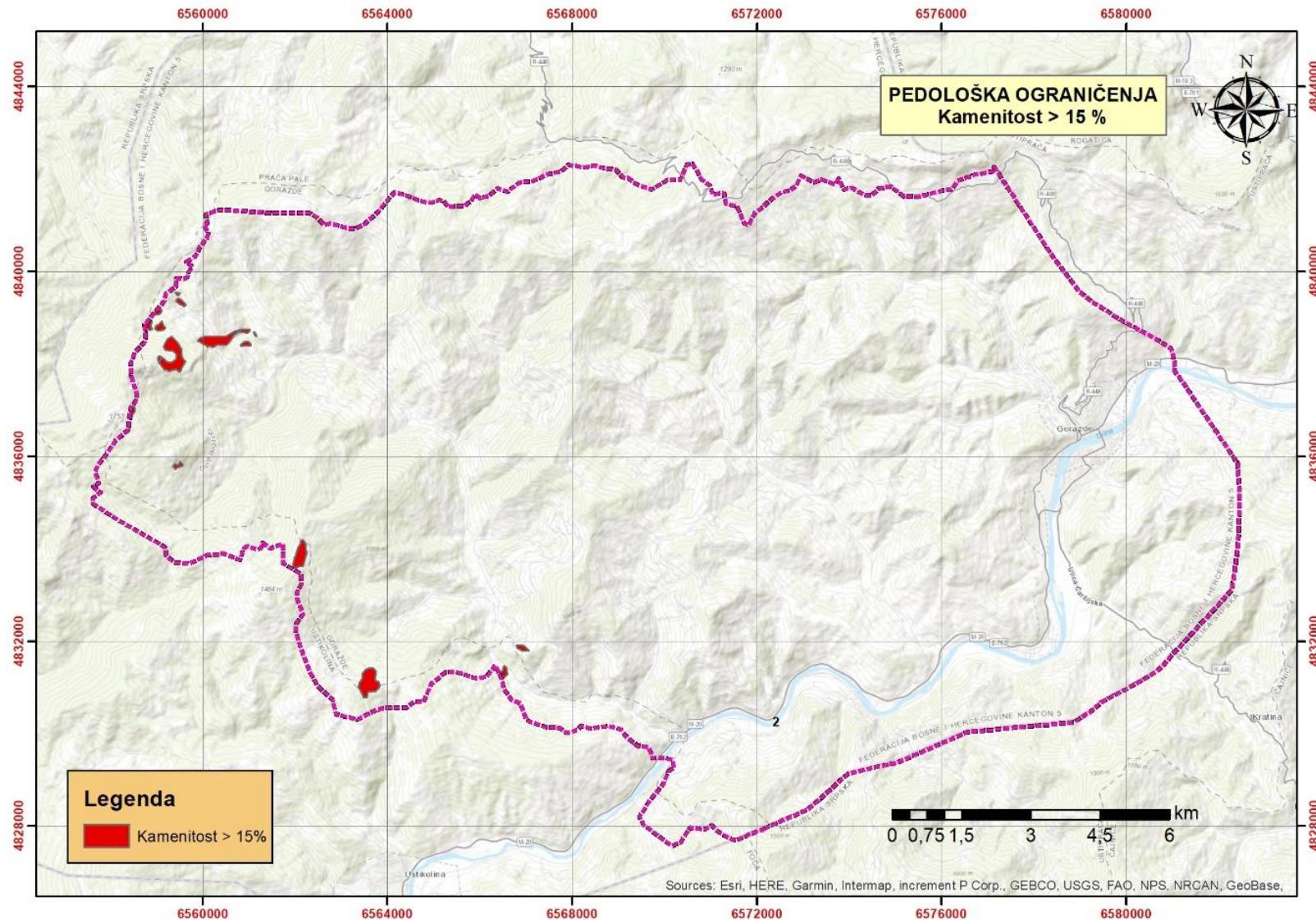
Izvor: ANC projekat

Karta 7. Karta klimatskih ograničenja (LGPt < 180)

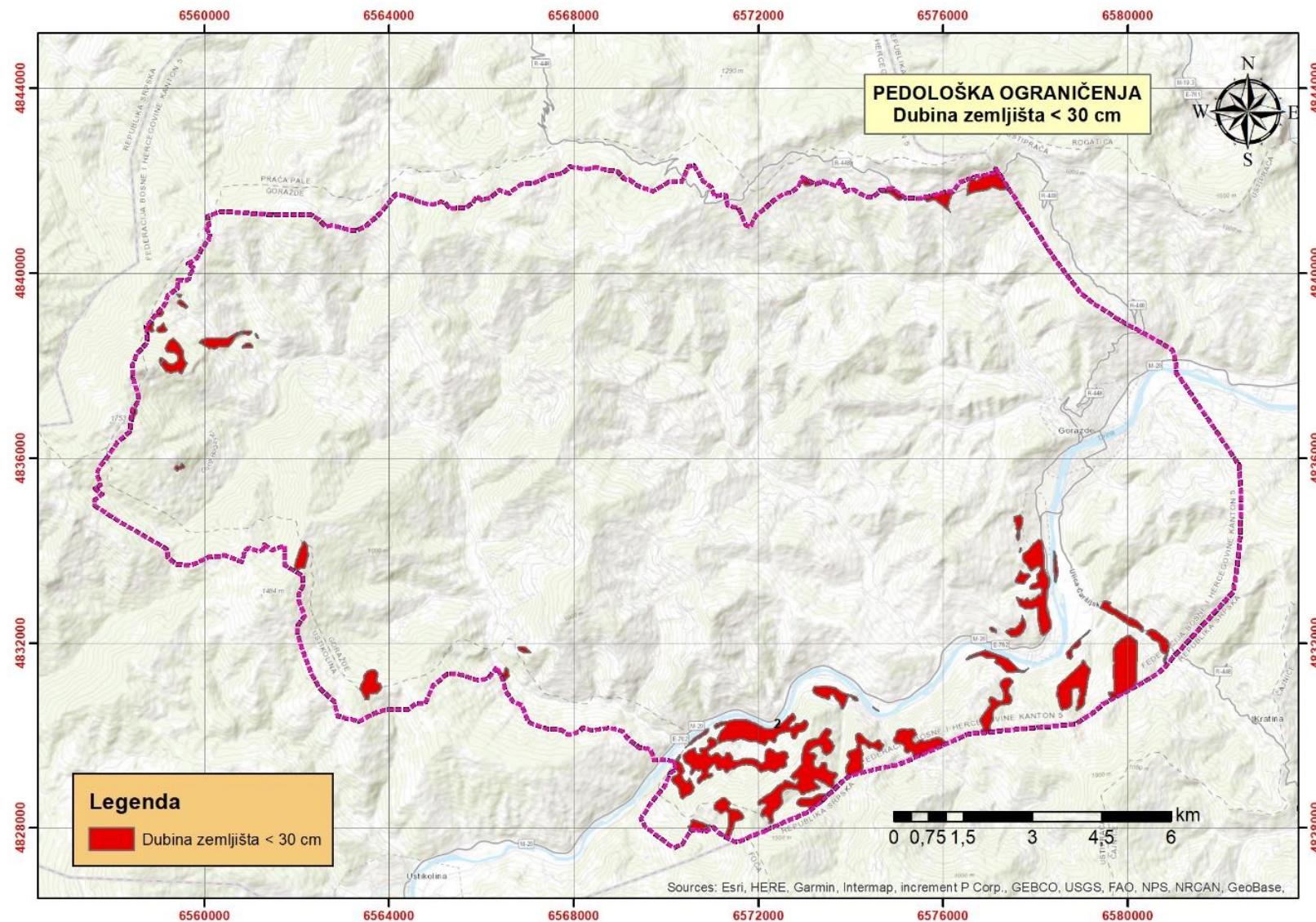
Izvor: ANC projekat

Karta 8. Karta klimatskih ograničenja (Tsum < 1500)

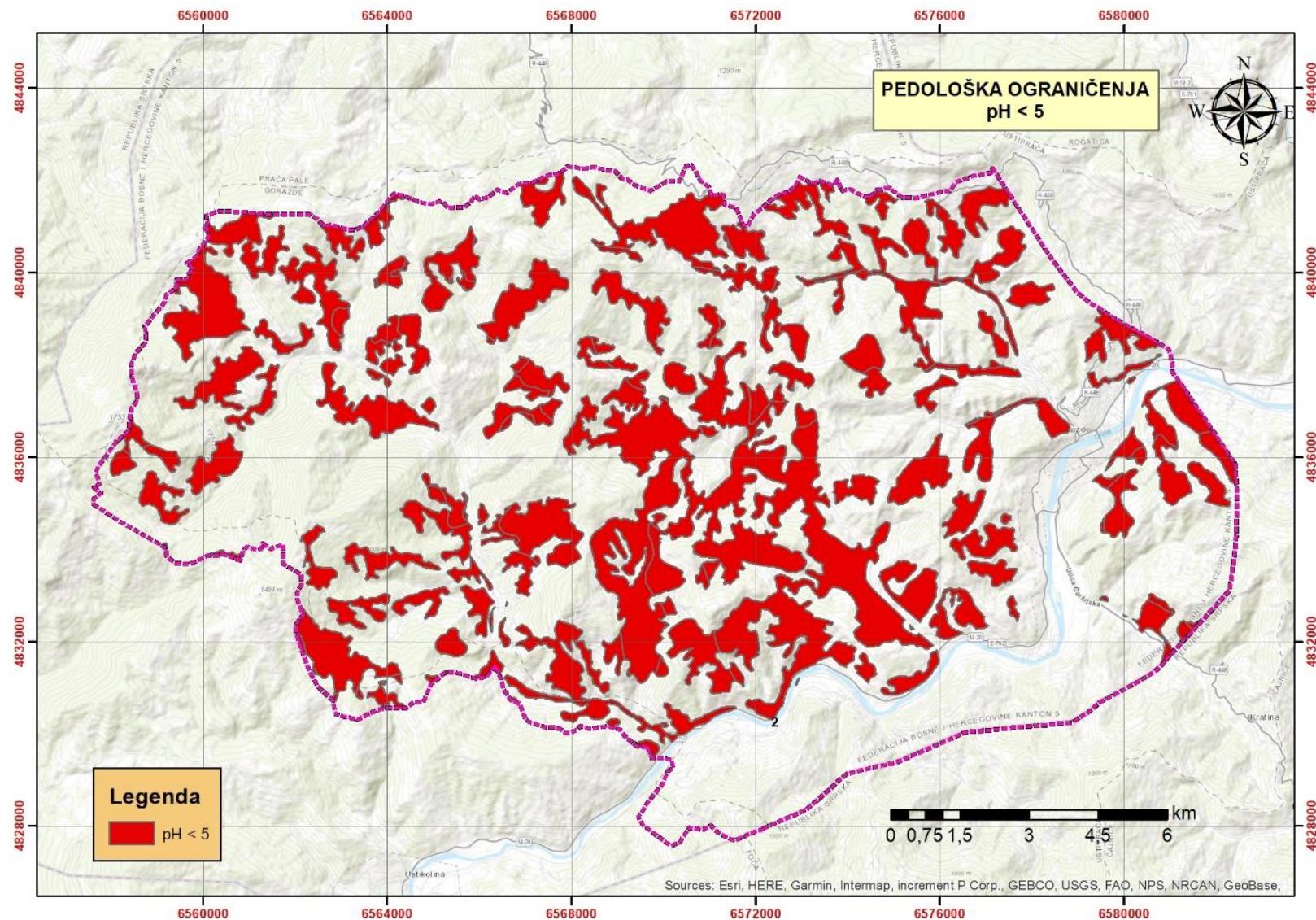
Izvor: ANC projekat

Karta 9. Karta pedoloških ograničenja (kamenitost > 15%)

Izvor: ANC projekat

Karta 10. Karta pedoloških ograničenja (dubina zemljišta < 30 cm)

Izvor: ANC projekat

Karta 11. Karta pedoloških ograničenja (pH < 5)

2.1.4. Stepen razvoja poljoprivrede

2.1.4.1. Broj i struktura poljoprivrednih gazdinstava

Karakteristika poljoprivredne proizvodnje na području Grada Goražde je da je tradicionalno poljoprivreda dopunsko zanimanje za veliki broj proizvođača. I sada, kao i u prethodnom periodu, Goražde je imalo razvijenu industriju u kojoj je zaposlen veliki dio stanovništva iz ruralnog dijela teritorije. Poljoprivrednom proizvodnjom se u većem ili manjem obimu bavi gotovo svako domaćinstvo ali veliki broj proizvodi samo za svoje potrebe. Manji broj gazdinstava je upisan u Registar poljoprivrednih gazdinstava i Registar klijenata.

2.1.4.1.1. Registrirana poljoprivredna gazdinstva

Na području Grada Goražde u Registru poljoprivrednih gazdinstava (RPG) i Registru klijenata (RK) registrovano je ukupno 1319 poljoprivrednih gazdinstava, od čega je aktivnih 1201 gazdinstvo.

Tabela 10. Podaci o registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima

Broj aktivnih gazdinstava	Površina koju obrađuju registrovana gazdinstva	Privatna gazdinstva	Pravni subjekti- SPP, d.o.o. i dr.	Broj članova gazdinstava	Broj uposlenih
1.201	1.296 ha	1.113	88	2.247	106

Izvor: Registar poljoprivrednih gazdinstava i registar klijenata

2.1.4.1.2. Veličina poljoprivrednih gazdinstava

Osnovna karakteristika poljoprivrednog zemljišta i poljoprivrede uopšte na području Grada Goražde je usitnjenost posjeda. Zbog toga se uglavnom radi o malim proizvođačima koji se poljoprivredom bave za proizvodnju za vlastite potrebe.

Tabela 11. Struktura gazdinstava prema površinama zemljišta

Površina	0 – 1 ha	1 – 3 ha	3 – 5 ha	5 – 10 ha	10 – 50 ha	UKUPNO
Broj gazdinstava	898	323	72	23	3	1201
Površina (ha)	296	552	262	150	35	1296

Izvor: Registar poljoprivrednih gazdinstava i registar klijenata

2.1.4.1.3. Opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom

U tabeli koja slijedi data je procjena stanja poljoprivredne mehanizacije u 2020. godini.

Tabela 12. Procjena stanja poljoprivredne mehanizacije za 2020. god.

R.b.	Vrsta mehanizacije	Broj
1.	Dvoosovinski traktor	do 26 KW (35 KS) 125
		27-66 KW (36-90 KS) 65
		preko 66 KW (preko 90 KS) 15
2.	Jednoosovinske samohodne mašine (motokultivatori i sl)	460
3.	Samohodne motorne kosačice	125
4.	Kombajni	3

Izvor: Podaci Zavoda za statistiku F BiH

Prethodno predstavljeni procijenjeni podaci pokazuju da je zastupljena uglavnom osnovna mehanizacija u poljoprivredi. Nabavka naprednijih mašina i oruđa u poljoprivredi imaju preduslov ekonomiju obima proizvodnje a čemu u prilog ne ide usitnjenost zemljišta koja je prisutna na području Grada Goražda.

2.1.4.2. Biljna proizvodnja

U Gradu Goražde je zastupljeno više vrsta biljne proizvodnje. Goražde je tradicionalno voćarski kraj ali je u zadnjih 20 godina evidentna stagnacija na tom polju i već duži niz godina nije podignut niti jedan značajniji voćnjak stablašica. Uprkos tome, brend Goražda kao voćarskog kraja je još uvijek prisutan i on se u budućnosti može adekvatno iskoristiti. Biljna proizvodnja Goražda je vezana u velikoj mjeri za poljoprivredna gazdinstva kojima prevashodno služi da obezbijede lične potrebe a viškove robe plasiraju na lokalno tržište i obrte koji imaju nešto veći obim proizvodnje u odnosu na prethodne. Ukupan obim proizvodnje nije dovoljan da zadovolji potrebe lokalnog stanovništva. Primjena savremenih tehnologija nije zastupljena u većem obimu.

2.1.4.2.1. Ratarstvo

U nastavku je dat tabelarni prikaz zasijanih površina najznačajnih ratarskih kultura u periodu 2017-2022 godina na području Grada Goražda.

Tabela 13. Zasijane površine najznačajnih ratarskih kultura u periodu 2017-2022. godine

Kultura	Godina						u ha
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Pšenica	44	25	22	23	28	29	
Ječam	8	6	5	6	6	8	
Kukuruz	38	30	30	30	32	30	
Raž	1	1	1	1	1	2	

Izvor: Podaci Grada Goražde

Proizvodnja žitarica u Gradu Goražde je vrlo niska. Proizvedene količine su gotovo zanemarive i nedovoljne su da zadovolje potrebe lokalnog stanovništva. Ovakvo stanje se pravda jako usitnjениm posjedima i nedovoljnim površinama za ovu vrstu proizvodnje. Ratarska proizvodnja

zahtijeva velike površine da bi bila konkurentna i isplativa, te je zbog toga slabo zastupljena na području Grada Goražda. Zbog slabe primjene novih tehnologija postižu se izuzetno niski prinosi što je još jedan u nizu faktora koji ovu proizvodnju čine nisko profitabilnom. U uslovima dinamičnih tržišnih uslova kao i raznih kriza koje su u posljednje prisutne (pandemije, ratovi i sl.) žitarice postaju osnovna namirnica potrebna lokalnom stanovništvu. Zbog toga bi se ova proizvodnja trebala održavati na nivou da bar može obezbijediti minimalne potrebe stanovništva.

2.1.4.2.2. Proizvodnja krmnog bilja

U nastavku slijedi tabelarni prikaz u kome su navedene zasijane površine najznačajnih vrsta krmnog bilja u periodu 2017-2022 godina na području Grada Goražda.

Tabela 14. Zasijane površine najznačajnih krmnih biljaka u periodu 2017-2022. godine

Kultura	Godina						u ha
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Djetelina	54	54	54	54	50	50	
Lucerka	840	840	840	840	830	810	
Kukuruz silažni	16	16	18	20	16	18	
DTS	20	20	20	20	18	18	
Stočna repa	6	6	6	6	5	5	

Izvor: Podaci Grada Goražde

Iz prethodno navedenih podataka, može se zaključiti da je proizvodnja krmnog bilja u stagnaciji. Što zbog nedostatka radne snage, što zbog skupe mehanizacije, mnogi stočari su se okrenuli nabavci gotove hrane za svoje životinje. Situacija na terenu pokazuje da u posljednje vrijeme vrši se i nabavka kabaste hrane za stoku jer je ona u nekim dijelovima države mnogo cjenovno povoljnija u odnosu na Goražde. Jedan dio stočara proizvodi samo kabastu hranu dok zrnastu hranu i gotove krmne smjese kupuje. Samo mali broj stočara proizvodi sve vrste stočne hrane za svoje životinje i na taj način u značajnoj mjeri smanjuje troškove proizvodnje. Proizvodnja silaže i krmnih vrsta koje se koriste za proizvodnju silaže je još u nedovoljno prisutna, ali je evidentan određeni napredak na ovom polju u posljednje vrijeme. Ipak, najveći dio proizvodnje krmnog bilja je baziran na proizvodnji sijena.

2.1.4.2.3. Povrtlarstvo

Tabelarni prikaz u kojem su navedene zasijane površine najznačajnih povrtlarskih kultura u periodu 2017-2022. godine na području Grada Goražda, dat je u nastavku.

Tabela 15. Zasijane površine najznačajnih povrtlarskih kultura za period 2017-2022 godine

Kultura	Godina						u ha
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Krompir	315	310	312	320	310	300	
Grah	23	22	22	22	20	22	
Luk c.	12	12	12	14	12	12	
Kupus	34	30	32	30	32	30	
Paradajz	28	26	27	30	32	30	
Paprika	28	26	27	30	30	30	

Izvor: Podaci Grada Goražde

Povrtlarska proizvodnja u Gradu Goražduse nalazi u blagoj expanziji. Ovdje se prije svega misli na proizvodnju povrća u zaštićenom prostoru. Relativno povoljni agroekološki uslovi na mikro lokacijama kao i visok prinos po jedinici površine dodatno je aktualizirao povrtlarsku proizvodnju. Sama proizvodnja u zaštićenom prostoru je sigurnija od proizvodnje na otvorenom i zbog toga se sve veći broj poljoprivrednika okreće proizvodnji povrća u zaštićenom prostoru. Povrtlarski proizvodi od kojih prednjače paradajz, paprika, krastavac i krompir se prodaju na lokalnom tržištu, a viškovi kojih bude u toku sezone se prodaju na regionalnom tržištu i u većim gradovima. Povrtlarstvo u Goraždu ima veliki potencijal i potrebno je uložiti dodatne napore da se ono u budućnosti još više razvije.

2.1.4.2.4. Voćarstvo i vinogradarstvo

U nastavku se nalazi tabelarni prikaz u kome se nalaze ukupni prinosi pojedinih vrsta voća u periodu 2017-2022 godina na području Grada Goražda.

Tabela 16. Ukupni prinosi pojedinih vrsta voća u periodu 2017-2022 godina

Kultura	Godina						u t
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Trešnja	34	5	301	302	23,2	292	
Višnja	5	1	65	65	5,5	60	
Jabuka	16	163	1451	2726	3579,6	847	
Kruška	-	22	291	490	506	152	
Šljiva	-	69	431	1758	331	399	
Breskva	-	-	-	2	1,6	-	
Orasi	-	51	83	156	245	68	

Izvor: Podaci Grada Goražde

Voćarstvo ovoga kraja je tradicionalno bila jedna od najzastupljenih grana poljoprivrede. Trenutno stanje u oblasti voćarstva je poražavajuće. Većina proizvedenog voća je proizvedena u ekstenzivnim uslovima i u starim voćnjacima. Posljedica toga je nizak prinos, često i nizak nivo kvaliteta ploda i niska tržišna vrijednost. Većina ove proizvodnje je organska ali ona nije certificirana i samim tim se ne mogu ni iskoristiti benefiti organske proizvodnje. Intenzivna proizvodnja se radi najviše kod jagodastog voća. Zbog relativno povoljnih agroekoloških uslova

ovoga kraja voćarstvo je jedna od grana poljoprivrede koja se i dalje treba podsticati i razvijati. Sadnja vinove loze u Goraždu je tradicionalno zastupljena samo na okučnicama. Ipak, u novije vrijeme je došlo do razvoja mnogih sorti koje su prilagođene uslovima kontinentalne klime pa bi se i one mogle uspiješno uzgajati na ovim prostorima uz upotrebu odgovarajuće agrotehnike.

2.1.4.2.5. Autohtone sorte voćaka

S obzirom da je Goražde voćarski kraj, nemoguće je zaobići nekoliko bitnih činjenica. Naime, poljoprivredna uprava austrougarske jeodabrala Goražde kao jedan od dva veća izvozna centra za jabuku i kruškuna području BiH, te je u tu svrhu 1903. godine na ovoj lokaciji organizovala i prvirodnik voćaka⁴. Ovaj izbor nije uslijedio na osnovu nekih teoretskih razmatranja, već na osnovu toga što su i prije austrougarske okupacije glavni voćarski rejoni, naročito voća za gradsko tržište već bili oformljeni. Dakle, voćarstvo je izuzetno bilo razvijeno i prije austrougarske okupacije. Izvršena je samo nadopuna sortimenta, uvođenjem kvalitetnih evropskih sorti, i touglavnom renata koje su bile tražene na tržištu.⁵

Širom područja Grada Goražda i danas su prisutne različite sorte autohtonih voćaka što predstavlja vrijedan genetskim materijal, drugim riječima bogatstvo kao izvor gena kvalitetnih pomoloških svojstava. Neophodno bi bilo ove sorte i lokacije mapirati, raditi na zaštiti i podizanju novih voćnjaka sa autohtonim voćem u cilju očuvanja ovoga materijala i daljeg razvoja kroz oplemenjivanje.

2.1.4.2.6. Ljekovito bilje

Područje Goražda je poznato po raznom ljekovitom bilju i šumskim plodovima. Uslovi „netaknute prirode”, kojima se Goražde može pohvaliti, rezultirali su opstojnost velikog broja ljekovitih vrsta rasprostranjenih po brdskim područjima Goražda. Berba ljekovitog bilja svake godine donese značajan izvor prihoda za mnoge porodice koje se bave njihovim sakupljanjem. Ipak, nedovoljna kontrola na terenu i nesavjesno ponašanje od strane pojedinih berača ljekovitog bilja može rezultirati uništavanjam ili bar smanjenju populacije mnogih vrsta. Uzgoj ljekovitog bilja u kontrolisanim uslovima se radi uglavnom za vlastite potrebe. Također, prisutne su medonosne vrste poput facelije koje se uzgajaju na manjim površinama.

2.1.4.3. Stočarska proizvodnja

Stočarstvo je veoma važna grana poljoprivredne proizvodnje i često se koristi kao „nezvanični“ pokazatelj nivoa razvoja poljoprivrede u nekoj sredini.

Zahvaljujući velikom udjelu livada i pašnjaka u poljoprivrednom zemljištu, Grad Goražde ima izrazito povoljne uslove za razvoj stočarstva, a posebno ovčarstva po čemu je istočna Bosna i prepoznatljiva u kontekstu stočarstva. U stočnom fondu tzv. krupne stoke, najzastupljenije su ovce i goveda. Međutim, u analiziranom periodu, bilježi se gotovo kontinuirani trend smanjenja broja grla stoke. Glavni razlog ovakvog drastičnog pada stočnog fonda jeste demografska promjena stanovništva na selima. Osobe mlađe životne dobi odlaze u gradove, a na selima ostaju osobe starije životne dobi, koje iz finansijskih i/ili zdravstvenih razloga budu primorane da se prestanu baviti stočarskom proizvodnjom ili barem značajno smanjiti. Također treba spomenuti i

⁴Kanlić, K. (2010). Autohtone sorte voćaka istočne Bosne. Fojnica: Štamparija Fojnica

⁵Kanlić, K, Gašić, F. (2015). Morfološke karakteristike tradicionalnih sorti jabuke sa područja istočne Bosne. Radovi Poljoprivredno-prehrabrenog fakulteta Univerziteta u Sarajevu God. LX, broj 65/1. Sarajevo: Poljoprivredno-prehrabrenog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

neadekvatan odgovor kantonalnog i opštinskog nivoa uprave ovom problemu.Kao primjer može se navesti da Grad Goražde unazad nekoliko godina nema posticaje za ovu proizvodnju. Poražavajuća je činjenica da u 2022 godini farmeri sa područja Grada Goražda nemaju gdje plasirati svoje proizvode iz razloga što još nije riješeno pitanje gradska pijace. Pored navedenih razloga, postoji i drugi niz razloga za ovo stanje i krajnje je vrijeme da se poduzmu konkretni koraci na razvoju stočarstva na području Grada Goražda. U tabeli koja slijedi dat je pregled brojnog stanja stoke na teritoriji Grada Goražda i u nastavku slijedi kratak osvrt na kretanje brojnog stanja pojedinih vrsta stoke.

Tabela 17. Brojno stanje stoke na području Grada Goražda u period 2017-2022. godine

R.B.	Vrsta stoke	Godina					
		2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Goveda	1.610	1.600	1.520	1.350	900	800
2.	Ovce	10.800	10.720	10.600	11500	10.500	9.000
3.	Koze	710	708	680	550	500	500
4.	Svinje	30	30	30	40	150	100
5.	Perad	14.000	14.100	14.200	14..000	11.000	10.000
6.	Konji	40	38	30	30	50	80
7.	Košnice pčela	7.500	6.500	6.400	6.000	5.000	5.000

Izvor: Podaci Grada Goražde

2.1.4.3.1. Govedarstvo

Prema prethodno predstavljenim podacima, evidentno je kontinuirano i intenzivno smanjenje broja goveda. Goražde ima potencijala ra razvoj govedarstva,ali bez adekvatnog otkupa sirovog mlijeka i gradske pijace, gdje bi se plasirali proizvodi, nije moguće očekivati razvoj ove proizvodnje.

2.1.4.3.2. Svinjogojstvo

Svinjogojstvo već duži niz godina nema veliki udio u stočarskoj proizvodnji i obično proizvođači uzgojene jedinke koriste u zadovoljavanju vlastitih potreba.

2.1.4.3.3. Ovčarstvo i kozarstvo

Istočna Bosna, a posebno Goražde, zbog svojih geografskih i klimatskih uslova predstavlja povoljno područje za ovčarstvo. U praksi se pokazalo da autohtona pasmina Pramenka predstavlja idealan izbor kada je u pitanju pasmina.Ona niskovrijedne pašnjake sa oskudnom hranom pretvara u visokokvalitetne proizvode kao što je meso,vuna i jagnjad. Također, vrlo je otporna na klimatske promjene(4 godišnja doba), što i nije slučaj sa drugim rasama.Trenutna brojnost ovaca je negdje 9.000, što je poražavajuća činjenica, ali u zadnje vrijeme se zbog poskupljenje životnih namirnica povećalo interesovanje za ovim vidom proizvodnje.

Kozarstvo je nekada bilo značajna stočarska grana a danas se polahko gasi na području Goražda. Samo ove godine dva najveća stada(Bare i K.Polje)gase svoje farme. Predstavljeno brojno stanje koza nije koncentrisano na većim farmama već na više različitih lokacija, što znači da se radi o malim farmama. Međutim, važno je naglasiti da kozarstvo ima potencijala i dovoljan je pokazatelj da se trenutno cijena mlijeka kod direktne prodaje kreće oko 4KM.

2.1.4.3.4. Peradarstvo

Ranije, u tabeli, navedeni podaci pokazuju mali broj peradi i dominantan udio imaju koke nesilice. U 2019. godini proizvedeno je 3.066.000 komada jaja.

2.1.4.3.5. Pčelarstvo

Značajno povoljni uslovi na području Goražda postoje i za razvoj pčelarstva, zahvaljujući bogatoj flori i medonosnom bilju na velikim površinama livada, međutim, u proteklom periodu gotovo u kontinuitetu smanjivao se i broj košnica. Plasman meda je otežan i neizvjestan zbog nepostojanja organiziranog otkupa i prodaje, pa se on svodi nadirektnu prodaju.

2.1.4.3.6. Akvakultura

Statistika na području Grada Goražda ne bilježi proizvodnju ribe. Nažalost, ova grana na području Goražda u skorije vrijeme nije zabilježila ozbiljnije pokušaje uspostave ovog vida privređivanja.

2.1.4.4. Organska i integralna proizvodnja

Prema podacima dobijenim od Organske kontrole "OK", organizacije za certifikaciju, u periodu od 2017. do 2023. godine na području Goražda ukupno su certifikovana 2 proizvođača (sakupljačka proizvodnja sa preradom i biljna proizvodnja sa preradom), pri čemu je trenutno certifikovan jedan proizvođač, odnosno biljna proizvodnja (žitarice i uljarice) sa preradom. Ipak, uslovi za razvoj ove vrste proizvodnje itekako postoje i na tome se u budućnosti može sve više raditi. Većina proizvodnji je bazirana na principima integralne proizvodnje, sa minimalnim utroškom zaštitnih sredstava i drugih preparata koji nisu dozvoljeni u organskoj proizvodnji, gdje se po potrebi (u zavisnosti od orijentacije proizvođača i motivima za istu) proizvodnja može postepeno prevoditi u organsku-certificiranu. Međutim, velike površine neobrađenog zemljišta i sve veća potreba tržišta za organskim proizvodima i prerađevinama od organskih proizvoda otvaraju prostor za razvoj ove grane poljoprivrede. Proizvodnja voća u ekstenzivnim uslovima uzgoja, koja je još uvijek raširena na ovim prostorima, može se certificirati kao organska proizvodnja i na taj način se može mnogostruko povećati vrijednost tih proizvoda. Isto tako, proizvodnja u zaštićenom prostoru kao i stočarska proizvodnja imaju velikopotencijal u okviru organske proizvodnje.

2.1.4.5. Usluge od značaja za poljoprivredu

Za razvoj poljoprivrede nekog kraja veliki značaj imaju usluge koje poljoprivrednici imaju na raspolaganju. Napredak u bilo kojoj oblasti skoro da nije moguć bez uvođenja novih tehnologija. Poljoprivredni proizvođač, naročito zbog malih gazdinstava, nije u mogućnosti da sam priuštiti sve potrebne usluge i tu je veoma važna uloga lokalne zajednice.

2.1.4.5.1. Poljoprivredno savjetodavstvo

Poljoprivredno svjetodavstvo je značajan utjecajni faktor na stanje i razvoj poljoprivredne proizvodnje. Nažalost na nivou Grada Goražde ne postoji uspostavljen savjetodavna služba za poljoprivrodu. Na nivou jedinice lokalne samouprave se povremeno održavaju predavanja ali je to nedovoljno u odnosu na potrebe proizvođača. Potrebno je omogućiti poljoprivrednicima savjetodavnu podršku. Nešto bolja situacija je u slučaju sektora pčelarstva, gdje postoji nešto veći broj predavanja i ova predavanja organizuje udruženje pčelara. U toku PKM "Dani jabuke" organizuje se nekoliko predavanja iz oblasti vočarstva. Međutim, kontinuirana savjetodavna podrška nije prisutna.

2.1.4.5.2. Veterinarske usluge

Veterinarske usluge na području Grada Goražda, u periodu analize koji obuhvata ova strategija, uglavnom je pružala JP Veterinarska stanica Goražde. Osim pružanja usluga na području Goražda, ova veterinarska stanica pruža usluge i u okolnim općinama. Pored JP Veterinarska stanica Goražde, registrvana je i Veterinarska stanica M.R. d.o.o. Goražde.

2.1.4.5.3. Otkup poljoprivrednih proizvoda

Otkup poljoprivrednih proizvoda postoji za pojedine proizvode. Tu se prije svega misli na malinu i neke vrste šumskih plodova i ljekovitog bilja. Grad Goražde je učestvovao u projektu izgradnje nekoliko otkupnih stanica koje su funkcionalne ali se trenutno u njima ne vrši otkup. Dakle, u oblasti malinarstva postoji obezbijeden otkup jer postoji interes otkupljivača s obzirom na količinu koja se proizvede. Međutim, kod onih kultura kod kojih ne postoji dovoljna količina proizvoda koja se proizvodi, izostaje otkup tih proizvoda. Jedan dio poljoprivrednih proizvoda otkupe i lokalni marketi a jedan dio se prodaje na regionalnom tržištu kao i u većim gradovima.

2.1.4.5.4. Protivgradna zaštita

Protivgradna zaštita je standard u mnogim razijenim zemljama i jedan od glavnih preduslova za uspiješan razvoj poljoprivrede. Nažalost, u Goražduniti u bližoj okolini ne postoji instaliran sistem protivgradne zaštite, pa je česta pojava velikih šteta na usjevima zbog pojave grada. Pored štete na usjevima redovna je šteta i na imovini građana (krovovi kuća, automobili). Pojedini proizvođači imaju instalirane sisteme protivgradne zaštite na svojim malinjacima ali su to jako rijetki primjeri.

2.1.4.5.5. Kreditiranje poljoprivrede

Pristupačnost povoljnijih kreditnih linija za kreditiranje poljoprivrede, imajući u vidu da je poljoprivreda niskoakumulativna grana, uglavnom ne postaje, napominjući da je Bosna Bank International, u početku perioda analize koji je obuhvaćen ovom strategijom, imala jednu povoljniju liniju finansiranja. Određen broj banaka sa područja Grada Goražda je ustupio informaciju da nisu imali kreditnu liniju za poljoprivrednu proizvodnju odnosno da nisu imali realizaciju kredita za tu namjenu u periodu 2017-2022. godine.

2.1.4.5.6. Poljoprivredno osiguranje

Pored postojanju značajnog broja osiguravajućih društava na području Grada Goražda, prema informacijama dobijenim od određenog broja osiguravajućih društava, nije bilo zaključenih ugovora odnosno realizacije osiguranja vezanih za poljoprivrednu proizvodnju u periodu 2017-2022. godine a neke čak nemaju ni u ponudi ovu vrstu osiguranja. Iako se nisu uspjele dobiti informacije od svih osiguravajućih društava, može se zaključiti da praksa poljoprivrednog osiguranja uglavnom nije zastupljena na području Grada Goražda.

2.1.4.6. Stepen organizacije poljoprivrednih proizvođača i ruralnog stanovništva

2.1.4.6.1. Poljoprivredni klasteri

Klasterizacija je oblik preduzetničkog ponašanja koji se zasniva na pronalaženju uslova za konkurenčku prednost proizvođača i efikasnu organizacionu mrežu. Ona ima veliki značaj i ulogu koja se ogleda u udruživanju srodnih proizvođača u svrhu što boljeg pozicioniranja na tržištu. Klastarizacija predstavlja model udruživanja ukupnih pojedinačnih potencijala svih

proizvođača, koja ima za cilj zadovoljavanje kvantiteta, kvaliteta i kontinuiteta u svim segmentima producije, počev od organizovanja proizvodnje, razvoja proizvoda i plasmana gotovih proizvoda. Trenutno na teritoriji Grada Goražda ne postoji niti jedan klaster.

2.1.4.6.2. Poljoprivredne zadruge

Poljoprivredna zadruga je oblik organizovanja dobrovoljno udruženih, da bi zadovoljili svoje zajedničke ekonomski, socijalne i kulturne potrebe i ciljeve, zajedničkim posjedovanjem i demokratskim kontrolisanim privređivanjem.

Na poručiju Grada Goražda u period postoji jedna poljoprivedna zadruga, Zemljoradnička zadruga „Agropodrinje“ Goražde osnovana je 14. maja 1990. godine. Pored prometa repromaterijala, opreme i mehanizacije u maloprodaji i veleprodaji, zadruga „Agropodrinje“, se bavi proizvodnjom konzumne jabuke na površini od 4 ha sa ukupno 6000 stabala.

2.1.4.6.3. Udruženja poljoprivrednih proizvođača

Trenutno na prostoru Grada Goražda registrovana su slijedeća udruženja poljoprivrednih/privrednih proizvođača:

- -Udruženje pčelara Bosansko-podrinjskog kantona „Behar“ Goražde,
- -Udruženje uzgajivača medonosnog, aromatičnog i ljekovitog bilja Bosansko-podrinjskog kantona „Facelija“ Goražde,
- Udruženje privredno kulturna manifestacija „Dani jabuke“ u Goraždu,
- Udruženje starih tradicionalnih, umjetničkih zanata i domaće radinosti „Stari grad“ – Goražde,
- **Udruženje poljoprivrednika Grada Goražde.**

Dakle, udruženje poljoprivrednika Grada Goražde je jedino udruženje koje se odnosi na udruživanje poljoprivrednika a ostala udruženja su indirektno vezana za poljoprivrodu ili njene pojedine grane i aspekte privređivanja.

2.1.4.6.4. Udruženja žena

Na prostoru teritorije Grada Goražda registrovana su slijedeća udruženja žena:

- Udruženje žena UŽ Sehara,
- Udruženje žena kućne radinosti „Motiv“Goražde,
- Udruženje žena „Seka“ Goražde.

2.1.4.6.5. Udruženja mladih

U Gradu Goraždu trenutno su registrovana slijedeća udruženja mladih:

- Udruženje „Vijeće mladih Grada Goražda“,
- Udruženje studenata „Indeks“,
- Udruženje "Forum za inovacije mladih-Youth Innovation Forum",
- Udruženje „Volonterski servis mladih“,
- Udruženje „Vijeće za inicijativu i razvoj-VIR“,
- Kulturno udruženje mladih BPK Goražde,
- Udruženje „Puls mladih“,
- Omladinsko udruženje za promociju univerzalnih vrijednosti „Izvor-Goražde“.

2.1.5. Biodiverzitet i zaštita prirode

2.1.5.1. Zaštićena područja i zaštićene biljne i životinjske vrste

Prema Strategiji razvoja Grada Goražde 2017-2026. za područje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ne postoji dovoljno podataka o biološkoj raznolikosti, te su se postojeći planski i strateški dokumenti, kada je u pitanju biološka raznolikost, uglavnom oslanjali na dokumente višeg reda (BiH i FBiH) preuzimajući literaturne podatke vezane za grad Goražde. Na području grada Goražde nisu dostupni podaci o površini močvarnog zemljišta, broju ugroženih i ranjivih biljnih i životinjskih vrsta. Na teritoriji općine nema „ramsarskih“ niti zaštićenih staništa. Salmonidna vrsta ribe Mladica (Hucho hucho) je najugroženija vrsta u Goraždu.

2.1.5.2. Upravljanje otpadnim vodama

2.1.5.2.1. Stanje kanalizacione mreže i način tretmana otpadnih voda

Stanje kanalizacione mreže- Kanalizacionom mrežom, koja je mješovitog tipa (glavni kolektor ne postoji), upravlja JKP „6. mart“ doo Goražde. Sa njom je pokriveno 60 % domaćinstava Grada. 2013. godine registrovano je 5303 priključka. Uređaja za prečišćavanje otpadnih voda nema, pa se vode direktno, bez bilo kakvog predtretmana, upuštaju u Podhranjenski potok u samom gradskom centru iz sekundarne kanalizacione mreže, što je u suprotnosti sa konceptom odvodnje, koji podrazumijeva prikupljanje svih otpadnih voda kolektorima i odvođenje istih izvan grada. Tako ispuštene otpadne vode preko Podhranjenskog potoka dospijevaju direktno u rijeku Drinu. Značajnu opasnost predstavljaju i tehnološke otpadne vode iz postrojenja privrednih subjekata koji su smješteni na području gradskog centra, zbog čega je instaliranje fekalnih kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu okoliša. Područje naselja Hubjeri, Vranjska mahala i dio naselja Zupčići nema izvedenu kanalizacionu mrežu. U izgradnji je kanalizacioni sistem za naselja Bogušići, Lukarice i Gočela. (izvor Nacrt Prostornog plana Grada Goražde (u daljem tekstu NPPGG))

Plan- kolektori i postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda za Bosansko – Podrinjski kanton Goražde - Aglomeracija Goražde.

Na zahtjev Investitora Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, a u skladu sa Ugovorom, pristupilo se izradi idejnog projekta kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda aglomeracija Goražde. Cilj projekta je poboljšanje kvaliteta voda rijeke Drine, kao i osiguranje kvalitetne komunalne strukture i usluga u opština Bosansko-Podrinjskog kantona. (izvor Studija izvodljivosti i idejni projekat za kolektore i postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda za Bosansko – Podrinjski kanton Goražde - Aglomeracija Goražde).

Aglomeracija Goražde-Glavni fekalni kolektori

Predmetno područje koje je obrađeno u sklopu dispozicije prikupljanja i tretmana otpadnih voda na području aglomeracije Goražde koje redom čine naselja Goražde, Bačci, Budići, Čovčići, Dučići, Koljevke, Vitkovići, Zupčići, Podkozara donja, Sopotnic i Kazagići, ukupno sa pripadajućem brojem stanovnika, prema popisu iz 2013. god., od 15.393. Topografski, aglomeracija Goražde je podjeljena na dva dijela koje presjeca tok rijeke Drine. Postojeći fekalni kolektori se ispuštaju u rijeku Drinu, te se nameće tehnički da se kolektor što više položi uz obalni pojas kako bi se omogućilo priključenje postojećih kolektora, kao i priključenje novih koji će se graditi u budućnosti. Na lijevo obalnom kolektoru, predviđeno je 10 spojeva sa postojećim mješovitim kolektorima, na mjestima prethodnih ispuštanja, dok je na desno obalnom kolektoru

predviđeno 13 spojeva sa postojećim mješovitim kolektorima, na mjestima prethodnih ispuštanja. Prilikom razrade idejnog projekta dispozicije glavnih fekalnih kolektora, Konsultant se u mnogome oslanjao na idejno rješenje Zavoda za Vodoprivredu iz 1987 u kome je razatrano nekoliko varijantnih rješenja. U Idejnem rješenju iz 1987g, usvojena je najpovoljnija varijanta sa lijevim i desnim kolektorom, gdje se desni kolektor prebacuje preko rijeke Drine. Prilikom pozicioniranja kolektora nastojano je da se što više izbegnu prekidi u vidu prepumpnih stanica i lokalnih postrojenja za prečišćavanje, a više omogući gravitaciono polaganje kolektora. Tamo gdje nije bilo moguće kolektor voditi dalje gravitaciono radi visinske denivelacije predviđene su prepumpne stanice, ali se nastojalo izbjegći postavljanje ovih pumpnih stanica. (izvor Studija izvodljivosti i idejni projekt za kolektore i postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda za Bosansko – Podrinjski kanton Goražde - Aglomeracija Goražde).

Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda

Za uklanjanje svake pojedine otpadne tvari iz otpadne vode postoje specifični procesi, a primjena zavisi o potrebnom stepenu učinkovitosti. Najvažniji učinak u poboljšanju kakvoće prirodnih vodnih tijela postići će se čišćenjem otpadnih voda. Čišćenje otpadnih voda je tehnološki proces koji se ostvaruje na uređajima za prečišćavanje otpadnih voda. Generalno se može reći da su uređaji za prečišćavanje otpadnih voda, vodne građevine sa postrojenjima kojima se prečišćavaju otpadne vode iz sistema javne odvodnje prije njihova ispuštanja u prirodni prijemnik (krajnji recipijent). (izvor Studija izvodljivosti i idejni projekt za kolektore i postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda za Bosansko – Podrinjski kanton Goražde - Aglomeracija Goražde)

Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, nakon dugih pregovora, usvojeno je i pozicionirano u Nacrtu Prostornog plana Grada Goažde za period 2017-2037 u naselju Sopotnica, na mjestu gdje se spajaju sjeverna i južna obilaznica Grada Goražde.

2.1.5.3. Upravljanje čvrstim otpadom

2.1.5.3.1. Deponije i odvoz čvrstog otpada

Stanje- Na području grada službeno je registrovana jedna lokalna deponija Šišeta koja je otvorenog tipa i trenutno ne zadovoljavaju načela sanitarnog odlaganja otpada, pa je potrebno sanirati. Deponija „Šišeta“, površine 15.000 m², nalazi se u udolini ispod brda Sjenokos, a od najbližeg naseljenog mjesta Površnica udaljena je 2 km. Deponija nije ograđena, ne posjeduje sistem za prikupljanje procjednih voda, kao ni sistem za otplinjavanje. Plan prilagođavanja sanacije deponije je urađen i dobivena je ekološka dozvola. (izvor Strategija razvoja Grada Goražde 2017–2026.)

Plan-Regionalna sanitarna deponija „Trešnjica“ u Goraždu-Na lokalitetu sa najpovoljnijim sanitarno-higijenskim uslovima planirana je sanitarna deponija čvrstog otpada, na lokalitetu Trešnjica sa najvećom kotom terena od 636,50 m.n.v.. Lokacija sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica je na udaljenosti oko 1,5 km sjeverozapadno od naselja Glamoč. Površina deponije iznosi 10,80 ha i projektovana je da prihvati u planskom periodu sav komunalni i ekvivalentni čvrsti otpad u Gradu na način koji odgovara Europskim i državnim regulativama. (izvor NPPGG)

2.1.6. Privredne uslužne djelatnosti u ruralnim područjima

2.1.6.1. Šumarstvo i prerada drveta

Uzgajanjem, zaštitom i eksploatacijom šuma na području grada Goražde se bave J.P. "BOSANSKO PODRINJSKE ŠUME" i Kantonalna direkcija za šumarstvo. Na području Grada Goražde u periodu 2017-2020. god., nakon pada u odnosu na 2016. godinu, ostvaren je trend rasta kako proizvodnje tako i prodaje šumskih sortimenata, jer se cjelokupna proizvodnja prodaje. Najviše je proizvedeno i prodato ogrevnog drveta lišćara (68,9 %), trupaca lisičara (19,3 %) i prostorno drvo lišćara (5,4 %), dok je proizvodnja drveta četinara manje zastupljena. Veliki problem pri eksploataciji šuma predstavljaju površine pod minama. Grad Goražde raspolaže sa velikim bogastvom i raznovrsnošću ljekovitih biljnih vrsta, gljiva, raznolikog ljekovitog jagodičastog voća (borovnica, brusnica, kupina, šumska jagoda i dr.), te različitim plodovima u skupinama poljoprivredne i šumske vegetacije.

2.1.6.2. Industrija

Na području grada Goražde postoji 5 poslovnih zona, čija je namjena pretežno metalno-prerađivačka, tekstilna i namjenska industrija:

- Poslovna zona „Rasadnik“ (2,3 ha u naselju Rasadnik-Goražde). Na područje ove Zone se nalazi najveći BH trgovачki centar „Bingo“. Riječ je o tržnom centru koji se prostire na 10.000 m².
- Industrijska zona „Bekto-Precisa“ (10,5 ha u naselju Donje Bare i Splavište). Na području ove industrijske zone se nalaze tri firme i to: Bekto Precisa i EMKA Bosnia.
- Industrijska zona „Vitkovići“ (20,9 ha u naselju Vitkovići- Goražde). Područje ove industrijske zone je djelomično izgrađeno zemljište. U ovoj industrijskoj zoni posluje šest firmi: „Prevent Safety“, „Prevent Goražde“, „TZS“ Export-Import, „Janjina“, „Bekto precisa“ i „EMKA Bosnia“. Industrijska zona „Vitkovići“ ima najviše neiskorištenog kapaciteta.
- Industrijska zona „Pobjeda“ (23,9 ha u Goraždu). U industrijskoj zoni „Pobjeda“ posluju 4 firme: Pobjeda-Rudet, UNIS „GINEX“, „Tvornica alata“ Goražde i „Pobjeda Tehnology“.
- Industrijska zona „Haldište“ (16,8 ha u naselju Lug-Goražde). Područje ove industrijske zone je neizgrađeno građevinsko zemljište, te otvara široke mogućnosti potencijalnim investitorima. Studija ekonomске opravdanosti je pokazala da je zemljište ove industrijske zone prekriveno šljakom i nestabilno, te da u sadašnjem stanju nije pogodno za izgradnju industrijskih i poslovnih objekata. Za stabilizaciju terena bi bila potreba velika ulaganja. Također, jedan od problema je nepostojanje adekvatne lokacije za odlaganje šljake.

U Gradu Goražde posluju tri članice Prevent grupacije koje djeluju u oblasti plastike, zaštitne opreme i proizvodnje autopresvlaka. Pored ovog pogona, u Vitkovićima je izgrađen još jedan savremeni pogon Prevent Components. Novi objekat je izgrađen na blizu 11.000 kvadratnih metara i specijaliziran je za proizvodnju i obradu plastike i poliuretana. Druga kompanija u ovoj industrijskoj zoni je kompanija EMKA Bosnia. Bavi se proizvodima od metala i plastike, sklopovima za elektroindustriju, autoindustriju i drugim. Partner je nekoliko velikih svjetskih proizvođača automobila i druga po veličini, odmah iza matične firme u Njemačkoj. Čak 95 posto proizvoda izvozi na tržište Evrope i među najvećim je bosanskohercegovačkim izvoznicima.

INDEX INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE DECEMBAR 2022/ UKUPNO DECEMBAR 2021 GODINE

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Grafikon 3. Index industrijske proizvodnje

Na području Grada Goražde index obima industrijske proizvodnje u 2022 godini u odnosu na 2021 godini neznatno je povećan. Neophodno je pažljivo analizirati ovaj pokazatelj, uočiti razloge zbog čega se ovo dešava, te pokušati povećati obim industrijske proizvodnje i vratiti se na ranije periode. To se može prevashodno novim investicijama i zapošljavanje.

2.1.6.2.1. Prehrambena industrij

Prehrambena industrij na području Grada Goražda je veoma slabo razvijena. Krajem 2021. godine Agroideja d.o.o. je registrovala poslovnicu Drina-Agroideja u Goraždu koja se bavi proizvodnjom raznih vrsta tjestenine, domaćih kolača, baklave, a također u njihovojoj ponudi ima i originalni bosanski lokum.

2.1.6.2.2. Druge industrijske djelatnosti

Što se tiče ostalih industrijskih djelatnosti najrazvijenije industrijske prerađivačke grane na području grada Goražde su: izrada dijelova za autoindustriju, složenih senzora, elektro komponenti, izrada inicijalnih kapsli, brizganje plastika i izrada alata za brizganje, dijelovi od plastike, proizvodnja i prodaja hemikalija, pripalih i inicirajućih sredstava, proizvodnja autopresvlaka i zaštitnih rukavica, odjeće i obuće, te prerade drveta. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 133 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti prerađivačke industrije.

2.1.6.3. Obrti

Oblast obrta i srodnih djelatnosti na području F BiH, regulisana je Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima („Službene novine F BiH“, broj: 75/21). Jedinice lokalne samouprave nadležne su za registraciju obrta i srodnih djelatnosti. Na području Grada Goražda evidentirano je preko 40 različitih registrovanih obrtničkih i srodnih zanimanja a ukupno ih je je registrovano aktivno 264. Ono što je bitno istaći jeste da je dosta lica registrovalo poljoprivrednu djelatnost, a osim poljoprivredne djelatnosti među brojnijim registrovanim obrtničkim djelatnostima su frizeri. Što se tiće ostalih djelatnosti registracija obrta je najmanje zastupljena u području građevinarstva

(keramičar, zidar, vodoinstalater, električar itd.), tako da je potrebno podsticati registraciju istih na području Grada Goražda. Obrtnici su značajni akteri privrede Grada Goražda te je potrebno posvetiti posebnu pažnju za njihovo unapređenje i razvoj, te stvaranju što povoljnijeg ambijenta za njihovo poslovanje.

2.1.6.4. Zanatstvo

Tradicionalnih starih zanata na području grada Goražda registrovano je ukupno 29. Što se tiče registrovanih tradicionalnih i starih obrta registeravana su slijedeća zanimanja: zlatar, frizer-berberin, kovač, obućar, staklar, limar, oružar a ono što je pohvalno jeste da je u 2022. godini registrovan i dimnjačar koji više od 10 godina nije bio registrovan na području Grada Goražda. Također, na području Goražda postoji samo jedan registrovani obućar i to kao dopunsko zanimanje.

2.1.6.5. Trgovina

Trgovina predstavlja jednu od dominantnih grana privrede Grada Goražda i ima posebnu ulogu u jačanju promocije domaćih proizvoda. Na području Goražda trenutno je registrovano 54 trgovinskih radnji koje se bave trgovinom na malo. Uglavnom se radi o trgovinskim radnjama klasičnim prodavnicama mješovite robe i specijaliziranim prodavnicama koje se bave prodajom određene grupe proizvoda.

U ruralnim seoskim mjesnim zajednicama Bogušići, Berič i Ilovača nalaze se po jedna trgovinska radnja koja se bavi prodajom mješovite robe i sve ostale trgovinske radnje su uglavnom zastupljene u urbanijem dijelu Grada Goražda i prigradskim naseljima. Na području Grada Goražda se nalaze i poslovnice od velikih trgovinskih lanaca i to trgovinski centar PJ tržni centar Bingo d.o.o i prodavnice mješovite robe od trgovinskog lanca Konzum d.o.o. koje su uglavnom smještene u urbanom dijelu Grada Goražda.

2.1.6.6. Turizam

2.1.6.6.1. Turističke atrakcije

Kao najbrže rastuća privredna grana svijeta, turizam je svoje visokorangirano mjesto u privredi našao kako u Evropi tako i u Bosni i Hercegovini. Prirodne ljepote ali i one antropogenog porijekla dovele su Bosnu i Hercegovinu na zavidni nivo u industriji turizma.

Zahvaljujući svom geografskom položaju ali i bogatoj historiji i kulturi i prirodnim ljepotama Goražde ima izuzetne potencijale za razvoj ove bitne i profitabilne privredne grane. Turističke atrakcije predstavljene su različitim vrstama turizma od koji svaka posebno ima svoje velike šanse za razvoj. Sve potencijale je potrebno prepoznati prvenstveno odnosno identificirati pa potom izvršiti i vrijednovanje istih što će u konačnici rezultirati analizom situacije turističkih potencijala Goražda.

Ovom prilikom, klasifikacija turističkih potencijala je data prema vrstama turizma za koje postoje potencijali za razvoj.

Ljetni turizam

Kada je riječ o ljetnom turizmu, on je u Goraždu predstavljen prije svega rijekom Drinom koja je svojim izgledom jako atraktivna i privlačna turistima. Rijeka Drina ima mogućnosti za razvoj

splavarenja ali i kajaka koji su već prisutni u ljetnom periodu. Potrebno je urediti obale rijeke adekvatnim plažama i omogućiti optimalne uvjete za kupanje građanima i turistima. Pored toga, postoje potencijali organizacije različitih događaja za posjetioce na njenim obalama ili adi. Rijeka Drina ima i potencijale za razvoj ribolovnog turizma. Pored toga, zahvaljući aktivnosti i angažmanu određenih udruženja postoje izletišta koja su uređena za posjete i izlete.

Zimski turizam

Iako nije riječ o sezonalnom obliku turizma, odnosno turističkom potencijalu za isti u domenu zimskog turizma akcenat je na planinskom domu „Ruda Glava“. Kompletno uređen dom sa izuzetno lijepim pejzažima i trim stazama za šetnje ali i ljubitelje planinarenja predstavlja izuzetan potencijal za razvoj turizma. Potrebno je adaptirati još jednu preostalu dionicu puta kako bi turisti nesmetano dolazili do doma i naravno uraditi marketing promociju prateći trendove turizma.

Vjerski turizam

Kada je riječ o vjerskom turizmu on se može razvijati u dva pravca: za katolike (Drinske mučenice) i muslimane (Sinan-begova džamija, Kajserija džamija i džamija Kreča u Ilovači). Drinske mučenice su u katoličanstvu blažene, te se u njihov spomen i čast gradi i crkva koja im je posvećena, dok već postoji spomenik pored Drine na mjestu njihovog stradanja. Vjerski turizam je u našoj državi doživio ekspanziju u Međugorju sa ogromnim brojem posjetilaca koji raste iz godine u godinu.

Kulturni turizam

Kulturni turizam prije svega predstavljaju nekropole stećaka iz Srednjeg vijeka koje imaju izuzetnu historijsku i kulturnu važnost. Ovom prilikom, izdvaja se nekropla stećaka Goršić polje s obzirom da se nalazi na UNESCO listi Svjetske baštine. Njena vrijednost treba da bude predstavljena kroz marketing plan ali isto tako je potrebno i adaptirati i označiti navedenu nekropolu na adekvatan način.

Ratni turizam

Goražde predstavlja grad heroj zahvaljujući hrabrosti stanovnika koji su se hrabro suprostavili u prethodno ratu 1992-1995. Historijski turizam je svoje mjesto našao u razvoju turizma u svijetu a sve više interesovanja ima i u Goraždu. Izletište „Rorovi“ predstavlja mjesto sa eksponatima tenkova ali i slikama prethodnog rata i spomenika i jako je posjećeno mjesto brojnih posjetilaca i turista. Izletište je potrebno održavati i s obzirom na položaj-iznad grada moguće je napraviti i restoran sa pogledom na grad što će sigurno privući veliki broj posjetilaca a na čemu Grad Goražde već poduzima određene aktivnosti.

„Most ispod mosta“ predstavlja unikatnu tvorevinu nastalu u prethodnom ratu kako bi se sačuvali ljudski životi. Most je potrebno adaptirati i omogućiti turistima da prelaze isti kako bi imali cijelovit doživljaj.

Pored toga, u Zavičajnom muzeju je smještena postavka iz prethodnog rata koju čine predmeti koje su stanovnici Goražda upotrijebljavali u ratu.

Izvor: Autor

Slika 3. Obilazak turista „Mosta ispod mosta“

Ribolovni turizam

Kao što je prethodno spomenuto, rijeka Drina je bogato nalazište ribe. Na obalama je na više mesta moguće izgraditi kućice za ribolovce koji bi boravili tu i vršili ribolov na adekvatnim područjima. Moguće je više puta godišnje organizovati i različita takmičenja u ribolovu koja mogu da budu državnog ili regionalnog karaktera.

Osim navedenih aspekata, potrebno je uzeti u obzir lokalitete navedene na početku strategije u okviru Historije i kulturne baštine Grada Goražda.

2.1.6.6.2. *Turističke i kulturne manifestacije*

Kada je riječ o manifestacijama najbitnija manifestacija koja ima svoju kulturu postojanja je „Internacionalni festival prijateljstva“. Navedeni festival je dio ljetnih aktivnosti i okuplja veliki broj posjetilaca. Ranije je bio i rado posjećen od strane velikog broja turista različitih zemalja svijeta dok je sada malo drugačija situacija. Potrebno je vratiti bogat sadržaj koji je nekad imao i promovisati isti marketing mix metodama.

Sajam „Dani jabuke“ se održava u oktobru mjesecu svake godine i okuplja veliki broj domaćih izlagača ali i onih koji dolaze iz drugih gradova države i susjednih zemalja.

Pored spomenutih manifestacija u Goraždu se još održavaju i sljedeće manifestacije:

- Književno kulturna manifestacija „Dani Isaka Samokovlije – Sunce nad Drinom“
- Aprilski dani kulture - Goraždansko proljeće

- Manifestacija u povodu 2.aprila Međunarodnog dana dječije knjige i dječije književnosti
- Internacionalni festival dječije pjesme “Šta se pjesmom sanja” Goražde
- Književno kulturna manifestacija „Drinske večeri dječije poezije“
- Manifestacija “Sjećanje na Rada Jovanovića“ .
- Ramazanski koncert “ U susret Ramazanu”
- Bajramski koncerti “Nek’ mirišu avlje”
- Muzičke manifestacije za djecu “Djeca pjavaju hitove”.

2.1.6.3. Turističke organizacije i agencije

Na prostoru Bosansko-podrinjskog kantona Goražde postoji jedna novoosnovana Turistička organizacija kao jedinica za cijeli Kanton. Turistička organizacija BPK Goražde formirana je krajem 2022. godine s ciljem promocije, unaprijeđenja i razvoja turizma kako u Kantonu tako i u gradu Goraždu. Međutim, na području Grada Goražda ne postoji niti jedna putnička agencija iako su ranije postojali dvije. Postoje određene indicije da će u skorije vrijeme osnovati nova putnička agencija što je svakako neophodno za razvoj turizma.

2.1.6.4. Objekti za smještaj i posluživanje hrane i pića

U tabeli koja slijedi dat je pregled objekata za smještaj i posluživanje hrane i pića.

Tabela 18. Objekti za smještaj i posluživanje hrane i pića

Naziv objekta
Hotel „Casablanca“-
Hotel „Behar“
Motel „Fejzić“
Pansion „Drinska bašta“
Pansion „Somun“
Restoran „River side“
Konoba „Bosanska“
Restoran „Amaro“

Izvor: Istraživanje i analiza autora

2.1.6.5. Broj gostiju i noćenja

Nažalost ne postoje službeno pristupačni podaci za broj gostiju i noćenje na prostoru Grada Goražda već samo za kanton. Međutim, s obzirom na novouspostavljenu turističku organizaciju, moguće je očekivati da će se voditi zasebna evidencija za područje Grada Goražda. U nastavku je dat pregled broja dolazaka i noćenja turista za BPK Goražde radi stjecanja okvirne slike.

Tabela 19. Dolasci i noćenja turista 2017-2020.

Godina	Dolaci turista	Noćenja turista
2017.	2.474	5.330
2018.	2.523	5.213
2019.	2.335	4.733
2020.	881	4.205

Izvor: *Federalni zavod za statistiku (Bosansko-podrinjski kanton u brojkama)*

Iako se radi o podacima koji se odnose na kanton, broj dolazaka turista i noćenja ukazuje da turizam još uvijek nije značajnije razvijen, kako na području BPK tako ni na području Grada Goražda.

2.1.6.6. *Ruralni, seoski i agroturizam*

Stresan način života u gradovima je doveo do situacije da se u svijetu bilježi sve veći broj naselja ovog karaktera. Turistima se nudi zdrava hrana i boravak na čistom zraku. Izuzetni pejzaži i područja Grada Goražda predstavljaju idealna mjesta za izgradnju naselja za ruralni, seoski i agroturizam. Međutim, potencijali odnosno proizvodi iz ove oblasti nisu mapirani na prostoru Grada Goražda, iako je ranije bilo nekih pokušaja uspostavljanja ovogaoblika turizma.

2.1.6.7. *Enogastronomска ponuda*

Bosna i Hercegovina, pa tako i Goražde imaju bogatu tradiciju u gastronomiji predstavljenu velikim izborom ukusnih jela koja prepoznaju turisti cijelog svijeta. Goražde je poznato po jabukama tako da bi se pored ostalih specijaliteta tradicionalne kuhinje slatko od jabuka, kolači od jabuka i slično mogu brendirati i predstaviti na tržištu. Ovdje je još važno spomenuti "Goraždansku mladicu" kao specijalitet posebno pripremljene ribe. Međutim, i u ovom slučaju je potrebno mapirati i brendirati lokalne specijalitete.

2.1.6.7. *Financijske usluge*

Na području Grada Goražda, za razliku od nekih drugih općina odnosno opština u regionu, ima značajnu dostupnost finansijskih usluga, odnosno banaka. Na području Grada Goražde postoje banke odnosno poslovnice kao što su ASA Banka d.d. Sarajevo, Bosna Bank International (BBI) d.d. Sarajevo, NLB Banka d.d., Sarajevo, Privredna Banka D.d. Sarajevo, Raiffeisen Bank d.d. BiH, Sparkasse Bank dd BiH, Union banka d.d. Sarajevo, ZiraatBank BH d.d., te više mikrokreditnih fondacija.

2.1.7. *Kvalitet života u ruralnom području*

2.1.7.1. *Stanje ruralne fizičke infrastrukture*

2.1.7.1.1. *Putna infrastruktura*

Na teritoriji Grada postoji magistralni, regionalni put i lokalni kategorisani, te nekategorisani putevi. Magistralni i regionalni put se ukrštaju u centralnom dijelu urbanog područja Grada čime je narušen sam kvalitet odvijanja saobraćaja na ovima dionicama jer dolazi do preplitanja sa gradskim cestama čime je narušen i sam kontinuitet saobraćajnog toka. Stanje magistralnih i regionalnih puteva je u relativno dobrom stanju, dok na lokalnim putevima elementi trase nisu na

odgovarajućem nivou. Posebno treba istaći kao nedostatak nedovoljno uređenih površina za parkiranje, nedovoljno razvijen javi transport putnika i nezazvijen biciklistički i pješački saobraćaj, kako gradski tako i rekreativni. (izvor NPPGG)

Kao putne saobraćajnice na području Grada Prostornim planom su utvrđene:

1. Planirani brzi put na potezu Hrenovica – Hranjen – Goražde,
2. Planirana obilaznica oko centralnog područja grada Goražda,
3. Magistralni put: M20(M118) dionica: granica entiteta – Ustikolina – Goražde – granica entiteta, 4. Regionalni put: R 448 (R501) dionica Hrenovica – Hranjen- Jabuka – Goražde – granica entiteta, 5. Regionalni put R448a,
6. Planirani regionalni put na potezu Jošanica (Foča RS) – Cvilić – Kućine – Sadba – Ahmovići – Zupčići (postojeći lokalni put),
7. Lokalni putevi,
8. Nekategorisane ceste i ulice. (izvor NPPGG)

Stanje saobraćajne infrastrukture Goraždu je na veoma niskom nivou: nisu sve putne komunikacije asfaltirane i prilagođene sigurnoj vožnji, čak 84% lokalnih putnih pravaca su makadamski. Najveći problem predstavljaju makadamski putevi u ruralnim sredinama i njihovo održavanje, naročito u zimskom periodu. Potrebna su značajna ulaganja u rekonstrukciju putnih pravaca. (izvor Strategija razvoja Grada Goražde 2017–2026.)

2.1.7.1.2. Vodovod i kanalizacija

Vodosnabdjevanja gradskog i prigradskih naselja se vrši vodom iz gradskog vodovoda. Prije rata Grad se snabdijevao pitkom vodom sa izvorišta iz susjedne općine Čajniče. Voda se u sistem dopremala gravitaciono azbestcementnim cjevovodom profila Ø250 mm, dužine 15,5 km. Tada je snabdijevano skoro 38 000 stanovnika Grada Goražde. Međutim, zbog ratnih dejstava u potpunosti je prekinuto snabdijevanje vodom Grada Goražde. Do ponovne uspostave vodosnabdjevanja iz ranije korištenog izvora u Čajniču nikad nije došlo iz razloga što je distributivna mreža izgrađena od azbestnih cijevi, koje negativno utiču na zdravlje korisnika. Vodosnabdijevanje Grada Goražda poslije rata nastavljeno je 1996. godine iz vodozahvata rijeke Drine u naselju Vitkovići. Sekundarna mreža koja se trenutno koristi takođe ima dijelove od azbesta, olova i slično, koje bi bilo poželjno zamijeniti. U krugu bivšeg industrijskog kompleksa FAJ „Azot“ Vitkovići izgrađeno je postrojenje za preradu pitke vode (fabrika vode), koje je integrисано u vodozahvat. Vodonabdijevanje ostalih naselja odlikuje se nizom manjih lokalnih vodovoda, koji kao izvorišta koriste podzemne izvore. (izvor NPPGG)

Ruralni dio Grada uglavnom se snabdijeva sa lokalnih izvora gdje se ne vrši redovna kontrola ispravnosti kvaliteta voda, te povremene kontrole provode dijelom Grad Goražde, MZ i sami stanovnici koji upravljaju ovim vodovodima. Do sada nije bilo većih zdravstvenih problema (epidemija, trovanja i sl.) zbog kvaliteta tih izvorišta. Također izgrađen je cjelokupan sistem tj.vodozahvat sa izvorišta Starac čijom se vodom snabdijevaju sljedeća naselja: Sadba, Kolovarice, Džindići, Vranići, Potrkuša, Osanica, Hoda polje, Mravinjac. (izvor NPPGG)

U prigradskim i ruralnim dijelovima Grada otpadne vode završavaju u septičkim jamama i potocima, što negativno utiče na stanje okoliša. (izvor NPPGG)

2.1.7.1.3. Elektromreža

Elektroenergetsku infrastrukturu karakterišu naponski nivoi 110kV, 35kV i 10(20)kV. Napajanje potrošača električnom energijom na području Grada vrši se iz transformatorske stanice

110/35/10 (20) kV, 2x20 MVA "Goražde 1" koja je povezana na elektroenergetski sistem JP EP BiH i napaja se dvostrano, prenosnom mrežom 110 kV: DV 110 kV HE Višegrad - TS Goražde 2 - TS Goražde 1 (AlFe 240 mm²) i DV 110 kV TS Sarajevo 5 - Pale - TS Goražde 1 (AlFe 150 mm²). Mreža je radijalna, razgranata, sa relativno velikim brojem trafo polja. Na prostoru Grada trenutno postoje dvije male hidroelektrane čija ukupna instalisana snaga ima značajnog učešća u podmirivanju potreba za električnom energijom i to: MHE "Osanica 1" i MHE "Osanica 4" na rijeci Osanici. (izvor NPPGG)

Služba za urbanizam, prostorno uređenje i komunalne poslove je nadležna za održavanje javne rasvjete na području Grad goražde preko JKP „6. mart“. Putem Programa pružanja usluga zajedničke komunalne potrošnje, pomenuto preduzeće ima obavezu održavanja, nabavke i zamjene rasvjetnih tijela na stubovima javne rasvjete.

2.1.7.1.4. *Telekomunikaciona infrastruktura*

Postojeću telekomunikacionu infrastrukturu čine tri operatera: BH Telecom, m:tel i HT Eronet. (izvor NPPGG)

2.1.7.1.5. *Ustanove kulture*

Kulturni život u Gradu Goražde odvija se uglavnom u okviru Javne ustanove Centar za kulturu, čiji je osnivač Grad Goražde. Centar raspolaže unutarnjim prostorom ukupne površine 3.000 m², odnosno 10.000 m² ukupnog prostora, zajedno sa parkom koji okružuje objekat. U Centru je 17 stalno zaposlenih. Pri Centru djeluju: „Ansambl narodnih igara i pjesama“ i sekcije koje okupljaju mlade ljude s područja grada, Gradska biblioteka. U okviru Centra postoji i Zavičajni muzej u kojem se čuva bogato kulturno-historijsko naslijeđe. Pored toga, Centar tradicionalno organizira sljedeće manifestacije: Internacionalni „Festival prijateljstva“, „Dani Isaka Samokovlije-Sunce nad Drinom“ Goražde-Sarajevo-Fojnica, Dječiji festival „Šta se pjesmom sanja“, Aprilski dani kulture-Goraždansko proljeće kao i obilježavanje državnih, vjerskih praznika i bitnih datuma za lokalnu zajednicu. Jedan od segmenata Centra za kulturu su i Novine „Glas Goražda“ koji je jedini štampani lokalni mediji.

2.1.7.1.6. *Sportski objekti*

Pregled sportskih objekata u Gradu:

1. Sportska dvorana, tačnije Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ u Goraždu, koja je u sklopu Javne ustanove „Sportski centar“ Goražde;
2. Sportski centar 1. Maj:
 - Glavni fudbalski stadion sa atletskom stazom sa djelimično natkrivenim glavnim, tribinama i 1000 stolica, službenom prostorijom, kao i postojećom infrastrukturom,
 - Pomoćni fudbalski teren,
 - Rukometno igralište sa zgradom svlačionica (3 svlačionice sa kupatilima) i ekonomat,
 - Odbojkaški teren (2),
 - Košarkaški teren,
 - Teniska tereni (2),
3. Dječija igrališta po mjesnim zajednicama Grada Goražde:
 - Dječije igralište u Višegradskoj ulici,
 - Dječije igralište u MZ Zupčići,
 - Dječije igralište u ulici Ferida Dizdarevića,

- Dječije igralište u MZ Mravinjac,
 - Dječije igralište u MZ Rešetnica,
 - Dječije igralište u naselju Grabovik;
4. Kuglana – neobnovljena,
 5. Streljana – neobnovljena,
 6. Staza za kajak na rijeci Drini u Goraždu,
 7. Sedam sportskih školskih sala zatvorenog tipa⁶

U okviru Javne ustanove „Sportski centar“ Goražde nalazi se Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ Goražde površine od oko 3.500 m², koja je funkciji svakim danom od 8 h do 23 h, s tim da radnim danom od 8 h do 15,30 h istu koriste srednje škole za izvođenje nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja (oko 1.100 učenika JUMSS „Enver Pozderović“ Goražde i JUSTŠ „Hasib Hadžović“ Goražde jer iste nemaju školsku sportsku salu). U radnim danima Gradsku dvoranu „Mirsad Hurić“ Goražde u večernjim satima koriste sportski klubovi za izvođenje trenažnog procesa, dok istu koriste vikendom od 8 h do 15,30 h. Pored trenažnog procesa, u večernjim satima ,Gradsku dvoranu „Mirsad Hurić“ Goražde koriste sportski klubovi i za održavanje takmičenja. Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ Goražde je na raspolaganju svojim korisnicima i u dane praznika, kada se organizuju turniri u raznim sportovima. U Gradskoj dvorani „Mirsad Hurić“ Goražde se održavaju međunarodni i memorijalni turniri u raznim sportskim granama, kao i razne kulturno-privredne i muzičke manifestacije. U objektu Gradske dvorane pojedini klubovi i savezi koriste kancelarijski prostor na osnovu zakupa. Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ Goražde sastoji se od: ulaznog hola sa pratećim sadržajima, velike sale sa tribinama, dvije male sale, kancelarijskog prostora, magacina i svlačionica. Tokom ratnog perioda, Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ Goražde je pretrpjela veća oštećenja koja su sanirana u fazama i ista je dovedena u funkcionalno stanje. Iz razloga starosti objekta, velike površine, kao i velikog broja korisnika objektu je potrebno kontinuirano održavanje. Zagrijavanju Gradske dvorane u zimskim mjesecima višegodišnji je veliki problem uzrokovani obezbjeđenjem nedovoljne količine goriva za zagrijavanje dvorane, cijene lož-ulja kao energenta za zagrijavanje na tržištu te same količine potrošnje zbog neekonomičnog sistema grijanja. Osim Gradske dvorane „Mirsad Hurić“ Goražde, Javna ustanova „Sportski centar“ Goražde upravlja i sportskim centrom 1. maj, površine od oko 50.000 m². Sportski centar 1. maj obuhvata veliki stadion sa atletskom stazom, dva teniska terena, pratećim objektom za stručna lica i tribinama, pomoćni stadion, objekat sa svlačionicama, betonski teren za rukomet i mali nogomet sa tribinama. Navedeni sadržaj je omeđen betonskom i metalnom ogradom. Na glavnom fudbalskom/nogometnom terenu stadiona se odigravaju utakmice fudbalskih/nogometnih sportskih klubova višeg ranga takmičenja, dok na pomoćnom terenu se izvode treninzi fudbalskih / nogometnih škola. Atletsku stazu na glavnom fudbalskom stadionu koristi Atletski klub „Goražde“ Goražde, polaznici Škole trčanja te učenici, pripadnici vojske i policije. Van ovog ograđenog prostora nalaze se i dva odbojkaška terena sa betonskom podlogom, između kojih se nalazi manja tribina, teren za odbojku na pijesku, jedan košarkaški teren sa betonskom podlogom, veći iskop predviđen za izgradnju bazena te devastirani objekat nekadašnje streljane. Male terene koriste građani za rekreaciju i sportski klubovi. JU „Sportski centar“ Goražde upravlja i sa šest sportskih igrališta po mjesnim zajednicama u Gradu Goraždu.

Osim Javne ustanove „Sportski centar“ Goražde, otvorenim sportskim terenima upravlja Sportski fudbalski klub „Libero“ te fudbalski klubovi u Vitkovićima.

⁶Strategija razvoja sporta u BPK Goražde

2.1.7.1.7. Pijace /tržnice

Stanje-Objekat gradske tržnice koja se nalazi u naselju Rasadnik u Goraždu, u akciji Porezne uprave Federacije BiH, zapečaćen je u novembru 2019. godine. Nakon toga goraždanski poljoprivrednici izlaze na trotoar ispred tržnice i prodaju svoje proizvode. Gradska uprava već par godina pokušava da vrati pijacu u svoje vlasništvo, da bi stanovnici Grada Goražde imali adekvatnu uslugu na mjestu gdje je u planirana pijaca Izmjenama Regulacionog plana „Rasadnik“. Dok se ne dođe do konačnog rješenja vraćanja pijace u vlasništvo Grada Goražde, planira se obezbijediti nova lokacija gdje bi poljoprivednici izlagali i prodavali svoje proizvode.

Plan-U narednom periodu planira se osposobiti prostor na lijevoj obali rijeke Drine, tačnije u objektu novog vatrogasnog doma, u suterenu, u ulici Prve Slavne višegradske brigade. Objekat bi se prilagodio svim zakonskim i drugim propisima koji se moraju ispoštovati da bi se adaptirao prostor za jednu pijacu, tj. tržnicu.

2.1.7.2. Dostupnost usluga ruralnom stanovništvu

2.1.7.2.1. Obrazovanje

Predškolski odgoj i obrazovanje

Oblast predškolskog odgoja i obrazovanja odvija se u Javnoj ustanovi za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde koja je smještena na tri lokacije:

1. U ulici Maršala Tita br.6. gdje egzistira vrtić „Sunce“ koji je ujedno i sjedište ove ustanove,
2. U ulici Ibrahima Čeliča bb- vrtić „Zvjezdice“,
3. U ulici Prvi maj 34 A – park Plavi cvijet.

U navedenoj ustanovi zaposleno je ukupno 39 radnika i jedan asistent u nastavi. Popunjeno postojiće vrtića je 100%. U školskoj 2022/23. godini upisano je 198 djece od koji je formirano 8 odgojno- obrazovnih grupa uzrasta od 3 do 6 godina. Sa stanovišta organizacijske forme, koncepcije i programske orijentacije u Javnoj ustanovi za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde se provode cijeloviti razvojni program, program pripreme djece u godini pred polazak u školu, te interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski program (Resursna soba).

Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje u Goraždu je obavezno za svu djecu uzrasta od 6-15 godina. U osnovnim školama provodi se nastavni plan i program za devetogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje. Ukupan broj osnovnoškolskih ustanova na području grada Goražde je četiri redovnih i jedna osnovna muzička (paralelna).⁷ U okviru javnih osnovnih škola djeluje 5 područnih škola.

OŠ „Husein ef. Đozo“– nalazi se u zgradi koju je davne 1886. godine sagradila Austro-Ugarska za potrebe svoje vojske, a škola se u ovoj zgradi nalazi od 1973. godine.⁸ Ovu školu pohađa 805 učenika raspoređenih u 42 odjeljenja, pri čemu je 12 djece sa posebnim obrazovnim potrebama. U prvi razred u školskoj 2022/2023. godini upisan je 81 učenik.

⁷ <https://gorazde.ba/strateski-dokumenti/>

⁸ <https://gorazde.ba/strateski-dokumenti/>

OŠ „Fahrudin Fahro Baščelija“ – sagrađena je 1952. godine, a novi dio škole je dograđen 1992. godine. U školskoj 2022/23. godini je upisano 739 učenika raspoređenih u 40 odjeljenja redovne nastave i jedno odjeljenje za djecu sa intelektualnim i razvojnim poteškovima. U prvi razred u školskoj 2022/23. upisano je 76 učenika raspoređenih u 4 odjeljenja. Nastavu po individualiziranom odgojno – obrazovnom programu (IOOP) pohađa 8 učenika u redovnoj nastavi. Odjeljenje za djecu sa intelektualnim i razvojnim poteškoćama pohađa 9 učenika. U školi egzistira i produženi boravak u kome borave 32 učenika prvog i drugog razreda.

OŠ „Mehmedalija Mak Dizdar“ – matična škola je smještena u Vitkovićima kod Goražda, apodručne škole se nalaze u Beriću, Sadbi i Bogušićima. Ovu školu ukupno pohađa 229 učenika, od čega je troje djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

Za školsku 2022/23. godinu ukupan broj djece upisane u matičnoj školi u Vitkovićima iznosio je 153 učenika, područna škola u Beriću - 22 učenika, područna škola u Sadbi – 35 učenika i područna škola u Bogušićima – 19 učenika.

OŠ „Hasan Turčalo Brzi“ Ilovača – je od Goražda udaljena 22 kilometara. Cjelokupan proces nastave je stručno zastavljen. Škola je u potpunosti izgorjela 1992. godine, a ponovno je obnovljena 1997. godine i stavljena u funkciju. Pored centralne škole u Ilovači, područne škole su smještene u Osanici i Rešetnici.⁹ U školskoj 2022/23. godini ukupan broj upisanih učenika je 69, od čega je 46 učenika upisano u matičnu školu Ilovača, 19 učenika u područnu školu Osanica i 4 učenika u područnu školu Rešetnica.

Srednjoškolsko obrazovanje

Trenutno na teritoriji grada Goražda egzistiraju tri srednje škole kojima je osnivač Skupština BPK Goražde.

JU „Mješovita srednja škola „Enver Pozderović“ – obrazuje učenike u 4 zanimanja i to: opća gimnazija, ekonomski škola-smjer finansijsko – računovodstveni EU VET Program, poljoprivredna škola – smjer agrotehničar EU VET Program, Poljoprivredna škola – smjer agroturistički tehničar. Broj upisanih učenika u 2022/23. godini je 254, raspoređenih u 12 odjeljenja.

JU „Srednja tehnička škola „Hasib Hadžović“ – osnovana je 1961. godine. Tokom rata, škola je pretrpjela ogromne štete, ali zahvaljujući donacijama Visokog saudijskog komesarijata, JEN-a, SOS Balkanes i UNESCO-a, škola je sanirana.¹⁰ U školskoj 2022/23. godini upisano 279 učenika. Učenici su upisani u šest struka i šest stručnih zvanja: mašinska struka (mašinski tehničar za CNC tehnologije), hemijska struka (hemijski tehničar), saobraćajna struka (tehničar PTT saobraćaja - komunikacione tehnologije. Elektro struka (elektrotehničar računarstva i informatike), građevinska struka (građevinska tehničar), medicinska struka (medicinska sestra).

Visokoškolsko obrazovanje

U 2014. godini je osnovan Internacionalni univerzitet u Goraždu koji je dobio licencu za obrazovanje kadrova za dodiplomski, postdiplomski i doktorski studij za slijedeće studijske programe organizacionih jedinica, odnosno fakulteta: Fakultet društvenih nauka (FDN), - Opšte pravo, Poslovni ekonomija, Menadžment i Bankarstvo; Fakultet zdravstvenih nauka (FZN)-

⁹ <https://gorazde.ba/strateski-dokumenti/>

¹⁰ <https://gorazde.ba/strateski-dokumenti/>

Medicina, Stomatologija, Farmacija, Sestrinstvo i Fizioterapija; Fakultet tehničkih nauka (FTN)-Arhitektura, Građevina, Geodezija i Elektrotehnika; Fakultet Edukacijskih nauka (FEN)-Psihologija i Turski jezik i književnost.

JU Srednja stručna škola „Džemal Bjedić“ – počela je sa radom 1948. godine i nosila je naziv „Škola učenika u privredi“.

U 2022/23. godini upisana su:

-Tri odjeljenja I razreda i to u sljedećim zanimanjima i strukama:

• **Ugostiteljska struka:**

Zanimanje: Kuhar- tehnolog, EU VET program, jedno odjeljenje od 16 učenika (I1).

• **Mašinska struka:**

Zanimanje: Obrađivač metala rezanjem, jedno odjeljenje od 14 učenika (I2).

• **Uslužne djelatnosti:**

Zanimanje: Frizer, jedno odjeljenje od 20 učenika (I3).

-Tri odjeljenja II razreda i to u sljedećim zanimanjima i strukama:

• **Mašinska struka:**

Zanimanje: Tehničar mehatronike vozila, jedno odjeljenje od 17 učenika (II1).

• **Tekstilna struka:**

Zanimanje: Krojač, jedno odjeljenje od 15 učenika (II2).

• **Mašinska struka:**

Zanimanje: Mehaničar - Zavarivač (kombinirano odjeljenje), jedno odjeljenje od 16 učenika (II3), od čega 9 u zanimanju zavarivači 7 učenika u zanimanju mehaničar.

-Tri odjeljenja III razreda i to u sljedećim zanimanjima i strukama:

• **Administrativna struka:**

Zanimanje: Poslovno-pravni tehničar, EU VET program, jedno odjeljenje od 20 učenika (III1).

• **Elektro struka:**

Zanimanje: Elektroničar mehaničar, 10 - Elektroničar telekomunikacija, 8 učenika, jedno odjeljenje od 20 učenika (III2).

• **Mašinska struka:**

Zanimanje: Prerađivač plastike, jedno odjeljenje od 14 učenika (III3).

Također, upisano je jedno (1) odjeljenja IV razreda i to u sljedećim zanimanjima i strukama:

• **Ugostiteljska struka:**

Zanimanje: Kuhar-tehnolog, EU VET program, jedno odjeljenje od 16 učenika (IV1).

OMŠ „Avdo Smailović“ Goražde – osnovana 1976. godine. Školu pohađaju djeca uzrasta od 8 do 15 godina. Osnovni muzički odgoj i obrazovanje stiče se u ovoj ustanovi u trajanju od 6 godina/razreda, uz prethodno završen jedan razred pripremnog odjeljena.¹¹ Osnovna muzička škola „Avdo Smailović“ Goražde u školskoj 2022/2023. godini broji 153 učenika od I do VI razreda, te 43 učenika pripremnog razreda. U školi se izučavaju muzički instrumenti klavir, harmonika, gitara, flauta i violina.

¹¹<https://gorazde.ba/strateski-dokumenti/>

2.1.7.2.2. Zdravstvo

Grad Goražde je osnivač dvije zdravstvene ustanove: Doma zdravlja „dr.Isak Samokovlija“ (DZ) i JU Apoteka „9.maj“.

JU Dom zdravlja je javna ustanova osnovana za obavljanje zdravstvene djelatnosti u oblasti primarne zdravstvene zaštite za grad Goražde, kroz neke službe i BPK Goražde, a obavlja sljedeće djelatnosti

- djelatnost porodične medicine,
- djelatnost zdravstvene zaštite djece,
- djelatnost polivalentnih patronažnih sestara u zajednici,
- zaštita reproduktivnog zdravlja žena,
- zdravstvena zaštita kod nespecifičnih i specifičnih plućnih oboljenja,
- fizikalna i mentalna rehabilitacija u zajednici,
- specifična zdravstvena zaštita radnika kao dio medicine rada , ako je ugovorena sa poslodavcem,
- zubozdravstvena zaštita,
- labaratorijska .

Pored zaposlenog osoblja, J.U. Dom zdravlja Goražde angažuje po ugovoru o pružanju zdravstvenih usluga sa Kantonalm bolnicom sljedeće specijaliste: oftamologa i ortopeda (za ultrazvučni pregled kukova novorođene djece). Ostali specijalisti angažovani su u dane odsutnosti zaposlenika – specijalista (godišnji odmor, bolovanje i sl.). Najveći problem u radu ustanove je nedostatak plumologa i još jednog pedijatra. Nakon što je u novembru 2020. preminuo plumolog koji je u radni odnos primljen iz penzije, jer se jedini javio na konkurs, nedostatak je privremeno rijen ugovorom sa plumologom iz Sarajeva u penziji, a nedostatak drugog pedijatra nadoknađuje se ugovorima sa ljekarima, također iz penzije. To je trenutno jedina mogućnost obezbjeđenja kontinuiteta zdravstvene zaštite kada su ove specijalnosti u pitanju, jer se na više puta raspisivane konkurse nije javio niko od radno aktivnih pedijatara i plumologa. Jedan ljekar je na specijalizaciji iz pedijatrije od 2018. godine, a jedna doktorica je na specijalizaciji iz plumologije od 01.07.2021. godine.

Tabela 20. Prostorni kapaciteti

<i>Objekti zdravstvene ustanove</i>	<i>Lokacija</i>	<i>Namjena</i>	<i>Površina (m²)</i>	<i>Godina Izgradnje Obnove</i>	<i>Kratak opis trenutnog stanja</i>
Centralni objekat	Ul. Ferida Dizdarevića	Zdravstvene službe i uprava	1880,00	1973. 2004. 2005. 2007. 2009.	Zadovoljava
Ambulanta porodične medicine I	Ul. Višegradska bb.	Zdravstvena služba	151,62	1999.	Zadovoljava
Ambulanta porodične medicine II	Ul. 1 Maj bb.	Zdravstvena služba	229,15	2003.	Zadovoljava
Ambulanta porodične medicine V	Mujkovići Polje	Zdravstvena služba	218,71	2008.	Zadovoljava
Ambulanta Vitkovići	Vitkovići	Zdravstvena služba	161,34	2009./ 2010.	Zadovoljava
Ambulanta Berič	Beric	Zdravstvena služba	136,14	1981. 2006.	Zadovoljava
Ambulanta Osanica	Osanica	Zdravstvena služba	156	2003. 2007.	Zadovoljava
Ambulanta Ilovača vlasništvo Opć. Goražde	Ilovača	Zdravstvena služba	104,4	2007.	Zadovoljava
Ambulanta Bogušići vlasništvo Opć. Goražde	Bogušići	Zdravstvena služba	96	2010.	Zadovoljava
Ambulanta Vranići vlasništvo Opć. Goražde	Vranići	Zdravstvena služba	44	2014.	Zadovoljava
Centar za men. zdravlje vlasništvo Opć. oražde	43. DUB	Zdravstvena služba	158	2008.	Zadovoljava
Centar za fizikalnu rehabilitaciju vlasništvo Opć. Goražde	43. DUB	Zdravstvena služba	120		Zadovoljava
Ambulanta Orahovice vlasništvo Opć. Goražde	Orahovice	Zdravstvena služba	30		Zadovoljava
Ambulanta Rešetnica /prostorije škole/	Rešetnica	Zdravstvena služba			Neadekvatan prostor, nezadovoljava ni minimum uslova

Izvor: JU Dom zdravlja "dr Isak Samokovlja"

JU Dom zdravlja za stanovništvo ruralnih područja osigurava zdravstvenu zaštitu u 8 područnih ambulanti Viškovići, Berič, Osanica, Orahovice, Rešetnica, Ilovača, Bogušići i Vranići.

Tabela 21. Medicinske usluge- Dom zdravlja - ukupno

Služba		Usluge ljekara		Usluge medicinske sestre		Usluge zdravstv. saradnika	
1.0.	Ambulante porodične medicine	2020.	2021.	2020.	2021.	2020.	2021.
1.1.	Ambulanta porodične medicine i - višegradska	23,402	44,469	43,487	104,268		
1.2.	Ambulanta porodične medicine ii – prvi maj	17,373	20,691	24,266	30,466		
1.3.	Ambulanta porodične medicine - ambulanta iii i - ambulanta iv	29,655 9,618	35,023 12,941	103,452 29,566	139,964 37,345		
1.4.	Kućna njega	2,801	1,433	11,489	12,295		
1.5.	Terenske ambulante	20,530	23,309	27,867	40,166		
1.6.	Ambulanta porodične medicine v - muković polje	14,302	16,181	21,661	25,345		
2.0.	Služba za zdravstvenu zaštitu žena	4,642	4,541	8,925	13,457		
3.0.	Dispanzer za predškolsku, školsku djecu i omladinu	8,532	11,517	13,457	19,648		
4.0.	Pneumoftiziološki dispanzer	4,704	9,295	5,310	9,596		
5.0.	Služba medicine rada	1,540	1,403	1,540	1,403		
6.0.	Stomatološka služba	16,525	21,630	17,038	22,747		
7.0.	Centar za mentalno zdravlje	4,852	5,458	8,075	8,680		
	Usluge psihologa					1,221	1,513
	Usluge socijalnog radnika					1,212	1,016
8.0.	Centar za fizičku rehabilitaciju	1,977	2,954	11,232	15,496	549	889
9.0.	Služba laboratorijske dijagnostike			343,192	524,724		
UKUPNO		160,453	210,485	670,557	1,005,600	2,982	3,418

Izvor: JU Dom zdravlja "dr Isak Samokovlija"

Iz tabele se vidi da je u svim ambulantama porodične medicine, kao i u terenskim ambulantama, zabilježen znatan porast broja usluga i ljekara i medicinske sestre. Najveći porast u odnosu na 2020. bilježi se u Ambulanti porodične medicine I, obzirom da u njoj djeluje Covid-ambulanta, a usluge obje ambulante kroz izvještaje se evidentiraju zajedno.

Takođe povećan je i broj usluga u specijalističkim službama (osim u Službi za zaštitu žena i Službi medicine rada, u kojima je zabilježen blagi pad usluga ljekara), i to najuočljivije u Dječjem dispanzeru, Pneumoftiziološkom dispanzeru i Stomatološkoj službi.

Na kraju treba napomenuti da je broj usluga u većini službi dosegao nivo broja usluga iz 2019. godine, posljednje pre-pandemijske godine, u kojoj nije bilo ograničavanja pružanja zdravstvenih usluga kao u 2020.godine .

2.1.7.2.3. Prigradski i javni prevoz

Javni prevoz na području Grada Goražda vrši prevoznik ATTP "Centroprevoz" d.o.o Goražde, gradske autobusne linije postoje na relaciji Goražde-Vitkovići, Goražde-Bogušići, Goražde-Berič, Goražde- Ilovača. Što se tiče broja polazaka i povratak na navedenim autobusnim linijama primjetno je da je u posljednjim godinama to jeste prilikom usklađivanja redova vožnje za period 2017.-2020. godine došlo do obimnog smanjenja istih iz razloga što prijevoznik nema ekonomsku opravdanost da održava navedene linije jer je došlo do osjetnog broja smanjenja stanovništva u ruralnim područjima, te smanjenja korištenja javnog prevoza od strane građana, tako da se navedene autobusne linije održavaju sa minimalnim brojem polazaka i povratak u toku dana.

2.1.7.2.4. Socijalna zaštita¹²

Nosilac sistema socijalne zaštite na području grada Goražde je JU „Centar za socijalni rad“ BPK-a Goražde.Broj korisnika prava JU Centar za socijalni rad BPK-a Goražde prema poslenjem statističkom izvještaju je 3050 korisnika, dok je broj korisnika usluga 6 900, što predstavlja izuzetno visok procenat u odnosu na ukupan broj stanovnika.

Na osnovu Izvještaju o radu JU Centar za socijalni rad BPK-a Goražde, kao i podataka Federalnog zavoda za statistiku, broj direktnih korisnika prava u odnosu na prethodni period neznatno je manji (smanjen je broj korisnika prava na novčanu naknadu za dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica, stalnu novčanu pomoć, a postupci za ostvarivanje prava na dječiji dodatak po Zakonu o materijalnim pravima porodica sa djecom sa danom izrade izvještaja nisu bili okončani...)

Socijalna zaštita je jedan od sektora koji je pogoden globalnom ekonomskom i zdravstvenom situacijom (ekomska kriza i poskupljenje osnovnih životnih proizvoda, te posljedica virusa Covid 19), za posljedicu stvara sve veću neizvjesnost kod stanovništva i sve veći broj lica u stanju socijalne potrebe, što prouzrokuje i veći pritisak na Centre za socijalni rad.

Obzirom da je problematika socijalne zaštite vrlo obimna, po vrsti raznolika i kompleksna, te da se u većini slučajeva radi o osjetljivoj populaciji korisnika, zahtjeva primjenu različitih metoda upravnog, socijalnog, pedagoškog, psihološkog, sociološkog i drugog stručnog rada.

Zadaci Centra obzirom na njegovu djelatnost i nadležnost utvrđenih u nizu zakonskih i podzakonskih akata su široko disperzirani i obimni. Regulisanje odgovarajućih oblika, mjera i usluga socijalne i porodičnopravne zaštite usko je povezana sa karakterom socijalnih potreba građana, a to su:

- novčana i druga materijalna pomoć (stalna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica, novčana naknada za vrijeme čekanja na zaposlenje, sposobljavanje za život i rad, pravo na zdravstvenu zaštitu);
- prava po osnovu neratnih invalida;

¹²Poseban doprinos pregledu Socijalna zaštita dala je Sanela Kurtić.

- prava po osnovu civilnih žrtava rata;
- prava po osnovu Zakona zaštite porodice sa djecom (naknada umjesto plate ženi – majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do 6 mjeseci, novčana naknada za novorođeno treće, četvrto i peto dijete);
- prava po osnovu Zakona o materijalnoj podršci porodicama sa djecom (dječiji dodatak, novčana pomoć nezaposlenoj porodilji);
- pravo na materijalnu podršku roditeljima njegovateljima,
- pravo na smještaj u ustanove socijalne zaštite (punoljetnih i maloljetnih lica);
- zaštita djece bez roditeljskog staranja regulisanjem odgovarajućih oblika mjera i usluga socijalne i porodične zaštite;
- zaštita djece ometene u fizičkom i psihičkom razvoju, otkrivanjem, ocjenom, razvrstavanjem, ove djece i njihovim uključivanjem na specijalno školovanje, rehabilitaciju i zapošljavanje;
- realizacija poslova zaštite porodice i pružanja stručne pomoći u zaštiti prava i interesa djece i ostalih članova porodice, u rješavanju sporova između članova porodice kao i u svim slučajevima poremećenih bračnih odnosa;
- provođenje postupka posredovanja prije razvoda braka;
- pružanje savjeta roditeljima po pitanjima vezanim za prava i dužnosti roditelja i djece;
- pružanje pomoći roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih odnosa, ako to interesi djece budu zahtijevali, vršenje nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja u svim slučajevima gdje će to biti neophodno, a na osnovu odgovarajućeg programa;
- davanje mišljenja sudu u postupcima oduzimanja i ograničenja roditeljskog staranja;
- regulisanje starateljstva nad maloljetnim licima;
- regulisanje starateljstva za odrasla lica lišena poslovne sposobnosti;
- regulisanje poslova starateljstva za posebne slučajeve;
- provođenje postupka usvojenja;
- obradu maloljetnih počinilaca krivičnih djela sa prijedlogom odgojne mjere institucionalnog ili vaninstitucionalnog karaktera i izvršavanje mjer pojačanog nadzora organa starateljstva i mjer pojačanog nadzora roditelja odnosno staratelja;
- praćenje korisnika socijalne zaštite, putem potrebne evidencije odnosno odgovarajuće dokumentacije;
- realizovanje socijalno-zaštitnih sadržaja humanitarnih organizacija usmjerenih prema pojedinim kategorijama korisnika socijalne zaštite;
- realizovanje zadataka vezanih za prikupljanje, evidentiranje, obradu, iskazivanje, prenos i korištenje podataka koji se odnose na socijalnu zaštitu.

Smještaj u ustanove socijalne zaštite djece/odraslih osoba ima za cilj da djeci/odraslim osobama obezbijedi zadovoljavanje socijalnih i drugih potreba ukoliko te potrebe ne mogu ostvariti u biološkoj ili drugoj porodici. Prema poslednjem izvještajnom periodu na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite trenutno se nalazi 75 lica, od toga 69 punoljetnih, a 6 maoljetnih. Broj starih lica bez porodičnog staranja, smještenih u JU Dom za stara i iznemogla lica je 24.

JU Centar za socijalni rad BPK-a Goražde, je ustanova koja u skladu sa svojim mogućnostima i kapacitetima obezbeđuje i pruža neposrednu brigu i zaštitu pojedincima i porodicama koji se nalaze u stanju socijalne potrebe.

Kako bi se zadovoljile potrebe korisnika i lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe Centar ostvaruje usku saradnju i koordinaciju sa različitim nivoima vlasti: vladinim, nevladinim sektorom, humanitarnim organizacijama, vjerskim i mjesnim zajednicama i fizičkim licima.

Projekti realizovani u prethodnom periodu odnose se na:

- finansijska pomoć socijalno ugroženim porodicama kroz jednokratne projekte, kao i kontinuirana finansijska pomoć socijalno ugroženim porodicama koja se isplaćuje kvartalno;
- projekti stipendiranja djece i učenika;
- pomoć u naturalnom davanju;
- projekat društveno-ekonomski pomoći izuzetno ugroženim porodicama kroz donaciju i distribuciju platenika;
- učešće u projektu osnaživanje porodica kroz poljoprivrednu mehanizaciju.

JU Centar za socijalni rad BPK-a Goražde, kao nosioc aktivnosti sistema socijalne zaštite na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde ima 21- og radnika od čega 10 socijalnih radnika, 1 psiholog, 3 pravnika, 1 ekonomista, 4 administrativna radnika, 1 vozač i 1 spremaćica. JU Centar za socijalni rad Bosansko – podrinjskog kantona Goražde je smještena u zgradi JU Službe za zapošljavanje Bosansko – podrinjskog kantona Goražde u ul. Maršala Tita br.13.

Dugogodišnji problem Centra je neposjedovanje vlastitog stambenog objekta ili objekta koji će duži vremenski period biti na raspolaganju službama Centra, zbog čega često na zahtjev pravnih lica u čijim prostorijama je smještena ova ustanova, dolazi do izmjehanja Službi, odnosno određenih prostorija. Stambeni prostor s kojim trenutno raspolaže ova ustanova ne može zadovoljiti smještajne kapacitete. U jednoj kancelariji boravi više stručnih saradnika koji obavljaju različite referate, a koji po prirodi posla nisu spojivi, što otežava rad s obzirom na osjetljivost problema korisnika kojima se pružaju usluge savjetodavnog i stručnog rada. S obzirom da se kancelarije nalaze na drugom i trećem spratu zgrade, korisnicima prava i usluga, koji su uglavnom najranjivije kategorije stanovništva (stara lica i lica sa umanjenim fizičkim sposobnosti) je onemogućen adekvatan pristup ustanovi.

Siromaštvo i socijalna isključenost je jedan od ključnih problema sistema socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona Goražde. Strateški prioriteti trebaju biti usmjereni na jačanje socijalne uključenosti, kroz drugačiji pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, razvoju civilnog društva. Princip socijalnog uključivanja zahtjeva razvoj aktivne socijalne zaštite, koja ne podrazumjeva samo socijalna davanja, nego ravnopravnu poziciju siromašnih i marginaliziranih skupina. Princip socijalnog rada „Pomoći do samopomoći“, podrazumjeva savjetodavni i stručni rad sa korisnicima i licima u stanju socijalne potrebe, da iskoriste vlastite resurse i snage kako bi riješili svoje probleme. Socijalno uključivanje zahtjeva aktivno učešće i intersektorskiju saradnju različitih sistema društvenog djelovanja koji imaju uticaj na stvaranje pretpostavki za jedan od ključnih segmenata u životu građana, tj. zapošljavanje. Uloga stručnih radnika Centra bila bi da kroz identifikaciju i procjenu radno sposobnih lica uz stručne metode socijalnog rada radi na motivisanju lica i

podizanju njihovih vještina i sposobnosti kako bi izašli iz pasivne zone dugogodišnje zavisnosti od socijalnih davanja, dok bi ostali akteri u sistemu dali prioritet u zapošljavanju/samozapošljavanju naprijed navedenim licima i na taj način direktno uticali na socijalno uključivanje najosjetljivijih i marginaliziranog grupa.

Socijalna isključenost odnosi se i na manjinske grupe i proizilazi iz odnosa prema njihovim posebnostima koje se razlikuju od karakteristika većinske grupe. Kulturne, socijalne, rasne, vjerske, nacionalne posebnosti mogu biti osnova socijalnog distanciranja većine od pripadnika manjinskih grupa. Samim tim što su „manjina“ ove grupe imaju veći rizik od socijalnog isključivanja u većinskoj zajednici. U pogledu poboljšanja položaja nacionalne manjine Roma, koji žive na prostoru Grada Goražda u prethodnim godinama aktivno su uključeni svi nivoi vlasti i nevladin sektor. Evidentno je poboljšanje uslova u smislu ostvarivanja zakonskih prava iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite, stambenih uslova, obrazovanja. Započet je aktivan rad na segmentu zapošljavanja, kroz multisektorsku saradnju. U prethodnom periodu jedno lice romske nacionalnosti zasnovalo je radni odnos na određeno vrijeme.

Poseban akcenat u radu stručnih radnika Centra je rad sa najranjivijom kategorijom, a to su djeca sa poteškoćama u razvoju, odgojno zanemarena i zapuštena djeca kod kojih postoji rizik od odvajanja od bioloških roditelja, kao i djeca iz porodica romske nacionalnosti. Kroz dosadašnji rad i tokom zajedničkih sastanaka sa brojnim predstavnicima zajednice koji su uključeni u neformalnu mrežu za zaštitu djece, prepoznata je potreba za pokretanjem Dnevног centra u našoj zajednici. Kako bi se uspostavio Dnevni centar neophodno je najprije obezbijediti adekvatnu lokaciju, te je u tom cilju obavljen razgovor sa Gradonačelnikom grada Goražda koji je iskazao spremnost da obezbijedi adekvatnu parcelu, potrebne saglasnosti i ostalu prateću infrastrukturu. Obavljen je razgovor sa predstavnicima zakonodavne vlasti, resornih ministarstava koji su izrazili podršku i spremnost za realizaciju, kao i za dalju održivost ovog veoma značajnog projekta. Otvaranjem Dnevног centra u zajednici bilo bi stvoreno okruženje koje puža mogućnost da se problemu djece/mladih sa poteškoćama, kao i njihovim roditeljima, te ostaloj djeci u riziku (prostorije za rad sa djecom/mladima sa poteškoćama i njihovih roditelja, radionice za pomoć u učenju djece koja se nalaze u riziku odvajanja od biološke porodice, i od napuštanja obrazovnog sistema) pruži odgovarajuća podrška usmjerena u pravcu razvoja ličnosti i funkcionalnog člana društvene zajednice. U vezi sa naprijed navedenim od strane stučnih lica Centra, urađena je projektna ideja za izgradnju Dnevног centra i isti upućen humanitarnim organizacijama na razmatranje.

Jedan od problema sa kojima se susreću radnici Centra, a koji takođe utiče na socijalnu isključenost jedne od osjetljivijih kategorija je i nerazvijena usluga „Kućne njegi i pomoći u kući“, koju je u prethodnom periodu naša Ustanova realizovala uz pomoć donatorskih sredstava. Kroz ovakav vid podrške, starijim licima bio bi omogućen kvalitetniji život u svom domu i svom okruženju, a što bi direktno uticalo na smanjen broj lica smještenih u usanove.

Lica i porodice koje žive u ruralnom dijelu grada isključene su po različitim segmentima i istima je neophodno dati prioritet u pogledu ekonomskog osnaživanja kroz poljoprivrednu proizvodnju, podrška djeci koja pohađaju školu u dijelu obezbijeđenja stipendija, regulisanje prevoza za učenike, prilagoditi dostupnost uslugama kroz mobilna djelovanja (korištenje usluga javne kuhinje i ostalih usluga).

2.1.7.2.5. Komunalna javna poduzeća

U oblasti pružanja usluga zajedničke komunalne potrošnje i drugih poslova, egzistira Javno komunalno preduzeće „6. Mart“. Vodosnabdijevanje koje pruža JKP pokriva gradsko i prigradska naselja, to jest 60 % stanovništva. Izvršena je zamjena većeg dijela sekundarne mreže u gradskom području za 2018. godine, također je u fazi izgradnja novih sistema za vodosnabdijevanje naselja Laleta, Budići, Doca. (izvor NPPGG)

Sistem za vodosnabdijevanje Gornje Bare je urađen i u funkciji.

Kanalizacionom mrežom, koja je mješovitog tipa (glavni kolektor ne postoji), upravlja JKP „6. mart“. Njome je pokriveno 60 % domaćinstava Grada, 2013. godine registrovano je 5303 priključka. (izvor NPPGG)

Odvod komunalnog otpada povjeren je JKP „6.Mart“ doo Goražde, kao i održavanje čistoće, zelenih površina i poslova u vezi sa time. Prethodno navedeni poslovi su organizirani uglavnom na urbanijem poručju i ruralnom gdje postoji veći broj stanovnika i gdje postoji mogućnost pristupa mehanizacije koja je na raspolaganju komunalnom preduzeću. Ovdje se prije svega misli na odvoz komunalnog otpada. Dakle, odvozom komunalnog otpada nije pokriveno cjelokupno područje Grada Goražda, prije svega zbog nedostatka odgovarajuće mehanizacije.

2.1.7.2.6. Stanje vatrogastva u Gradu Goražde

Vatrogasni dom ili vatrogasno spremište je namjenski projektovan i uređen objekat namjenjen za smješten za vatrogasne jedinice. Lokacija za izgradnju vatrogasnog doma bira se na način da vatrogasna jedinica u što kraćem roku može stići na najudaljeniju tačku prostora kojeg štiti. Prizemlje vatrogasnog doma namjenjeno je za smještaj vozila, tehnike i radionice za održavanje, dok su prostorije na spratu uređene za boravak vatrogasaca, operativnog dežurnog i smještaj lične i zaštitne opreme. Sprat je povezan sa prizemljem tako da vatrogasci jednostavno i brzo dolaze do vozila i tehnike. Neophodno je da vatrogasni dom bude telekomunikacijski uvezan sa poštom, policijom, zdravstvenim institucijama i službom civilne zaštite na svom području, kao i sa elektrodistribucijom, te JKP 6.Mart doo Goražde. Sa drugim subjektima se uvezuje preko sigurnosnih Sistema kao što su dojava požara, eksplozije plina itd. U zimskim mjesecima potrebno je omogućiti kontinuirano zagrijavanje postora za smještaj vatrogasne jedinice kako bi ista u svakom trenutku bila spremna za intervenciju. Veličina doma zavisi od formacije vatrogasne jedinice koja ga koristi imaterijalno- tehničkih sredstava kojima raspolaže. Pripadnici vatrogasne jedinice dužni su obezbjediti da vatrogasna jedinica usvakom momentu i u svim uvjetima bude spremna za blagovremeno i efikasno gašenje požara i za zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara.

Na području Grada Goražda postoji jedan vatrogasni domu kojem je smještena profesionalna vatrogasna jedinica koja prema Zakonu o zaštiti od požara i vatrogastvu (član 68.) obavlja slijedeće operativne i druge poslove:

- Gašenje požara i spašavanje ljudi i materijalnih dobara ugroženih požarom i eksplozijom na otvorenom prostoru, šumske požare, požare na građevinama i materijalnim dobrima svih vlasnika i korisnika gdje god se požar pojavi;

- Pružanje tehničke pomoći u spašavanju ljudi u nezgodama izazvanim u saobraćaju (cestovni, željeznički, zračni, pomorski, jezerski i riječni), poplavama, spašavanju sa visina i drugim akcidentnim situacijama i nesrećama ukojima vatrogasna jedinica može pomoći u spašavanju ugroženih ljudi i materijalnih dobara;
- Učestvuje u provođenju određenih preventivnih mjera zaštite od požara i eksplozija koje se u planu zaštite od požara općine, a koje mogu provoditi profesionalne vatrogasne jedinice;
- Pružaju odgovarajuću pomoć u spašavanju ljudi i materijalnih dobara kod postojanja stanja prirodne i druge nesreće.

Profesionalna vatrogasna jedinica u svom sastavu ima sedamnaest (17) vatrogasaca koji su raspoređeni u stalno dežurstvo od po četiri vatrogasca, a jedinicom rukovodi starješina. Na intervenciju u slučaju požara na građevinskim objektima, a u zavisnosti od tipa građevine i obima požara izlazi od 3 do 15 vatrogasaca. Kada je riječ o šumskim požarima na požare početne površine od 300-800m² izlazi u prosjeku 3 do 15 vatrogasca čija intervencija traje oko 15 do 90 minuta.

Sistem protiv požarne zaštite Grad Goražde riješio je tako što sve potrebne intervencije iz ove oblasti na području Grada Goražde obavlja jedna Profesionalna vatrogasna jedinica koja je smještena u vatrogasnem domu u ulici Šukrije Kukavice br. 2. U narednoj tabeli prikazan je pregled vatrogasnih domova sa adresama.

Tabela 22. Vatrogasni domovi na prostoru Grada Goražde

R. br.	Vatrogasni dom	Adresa	Napomena
1	Profesionalna vatrogasnajedinica Grad Goražde	Šukrije Kukavice br. 2.	Zaseban objekat
		1. slavna Višegradska brigada	Objekat u izgradnji, u istom proizvodni pogoni,,Zlatna nit“ doo – na period od 30 godina
2	Vatrogasnajedinica „Ginex“ d.o.o.	1 slavna Višegradska brigada	Industrijska vatrogasna jedinica u pravnom licu,,Ginex“ d.o.o. - vatrogasno spremište za vatrogasna sredstva i opremu u krugu firme

Izvor: Dokumentacija Službe za civilnu zaštitu i mjesne zajednice Grada Goražda

Da bi vatrogasne jedinice mogle obavljati poslove iz svoje nadležnosti, neophodno je da posjeduju odgovarajuća materijalno-tehnička sredstva i opremu koju im je dužan obezbjediti osnivač. Minimum tehničke opreme i sredstava vatrogasnih jedinica određuje se u skladu sa „Pravilnikom o minimum tehničke opreme i sredstava i roku korištenja te opreme i sredstava za profesionalne i druge vatrogasne jedinice“. U članu 140. Zakona o zaštiti od požara i vatrogastvu se kaže: „Vatrogasne jedinice koje osnivaju pravna lica za svoje potrebe

finansiraju se iz sredstava koja osigurava pravno lice u okviru sredstava za ostvarivanje svoje redovne djelatnosti.”

Prema raspoloživim podacima, profesionalna vatrogasna jedinica na području Grada Goražda, raspolaže materijalno-tehničkim sredstvima, a pregled najznačajnijih dat je u sljedećoj tabeli.

Tabela 23. Pregled materijalno – tehničkih sredstava PVJ Grada Goražde

R.br	Vrsta	Količina		R.br	Vrsta	Količina	
1	Vozilo Mercedes16-22autocisterna	Kom.	1	34	Hidraulične makase sa priključcima ikompres.	Kom.	1
2	Vozilo Volvo -autocisterna	Kom.	1	35	Pumpa za povlačenjevode“Honda”	Kom.	3
3	Vozilo FAP13	Kom.	1	36	Električna pumpa za vodu	Kom.	1
4	Vozilo Mercedes11-13	Kom.	1	37	Motorna pumpa zavodu	Kom.	1
5	Vozilo Mercedes 609D	Kom.	1	38	Muljnapumpa	Kom.	1
6	Vozilo FAP16-20	Kom.	1	39	Pumpa“Rozenbauer”	Kom.	2
7	VoziloMecc-ljestve	Kom.	1	40	Isušivačprostora	Kom.	11
8	Voziloniva-lada	Kom.	1	41	Plinskitop	Kom.	2
9	VoziloAskona-neregist.	Kom.	1	42	Punjač azotasapriklučcima	Kom.	1
10	Terensko voziloyeti	Kom.	1	43	Kompresor	Kom.	1
11	Čamacgumeni	Kom.	3	44	Punjačkomprim-zraka	Kom.	1
12	Motorzačamac”Merkur ”25K.S.	Kom.	1	45	Leđni uređajAFT	Kom.	1
13	Motorzačamac”Merkur ”15K.S.	Kom.	1	46	Motorna pila“STIL”	Kom.	2
14	Motorzačamac”Jamaha” 15K.S.	Kom.	1	47	Motorna pila“Huswarna”	Kom.	2
15	Motorzačamac”Jamaha” 25K.S.	Kom.	1	48	Starter zaakumula.	Kom.	1
16	Prikolica začamac	Kom.	1	49	Ispravljač zaakumulatore	Kom.	1
17	Spusnica	Kom.	1	50	Megafon	Kom.	2
18	Šator	Kom.	1	51	Agregat YDG-2700E	Kom.	2
19	MotorolaGP300	Kom.	8	52	Izolacioni aparat	Kom.	8
20	Punjač zamotorole	Kom.	8	53	Čizme gumene	Kom.	25
21	Punjač za motorole1/6	Kom.	1	54	Kabanica	Kom.	25
22	Vatrogasni aparatS-12	Kom.	1	55	Opasač	Kom.	15
23	Vatrogasni aparatS-9	Kom.	2	56	Zaštitne rukavice	Kom.	15
24	Vatrogasni aparatS-6	Kom.	1	57	Zaštitne naočare	Kom.	1
25	Vatrogasni aparatCO ₂ -5kg	Kom.	1	58	Penjalice sa opasačem	Kom.	2
26	Lopate “PVC”zasnjeg.	Kom.	14	59	Konopac	Kom.	6
27	Tašna sa opremomzaispitivanjehi	Kom.	1	60	Reflektor-manji	Kom.	4
28	Kacige	Kom.	20	61	Nosila	Kom.	5
29	Šljemovi	Kom.	15	62	NaprtnjačaV19	Kom.	25
30	Alat prenosni(komplet)	Kom.	1	63	NaprtnjačaV25	Kom.	10
31	Grablje	Kom.	56	64	Prvapomoć	Kom.	9
32	Metle zapožar	Kom.	10	65	Baterija”Lux”	Kom.	7
33	Sjekirica	Kom.	11	66	Posuda 220lit.Niva-lada	Kom.	1

67	Krampa	Kom.	6	82	Ručna pumpa zaisp.pritis.	Kom.	1
68	Sjekira sašpicom	Kom.	3	83	Cisterna”PVC”2000lit.	Kom.	1
69	Ašov	Kom.	2	84	Tempex odijelokomplet	Kom.	1
70	Garnituraalata	Kom.	2	85	Boca saazotom	Kom.	2
71	Lopata	Kom.	5	86	Zaštitnamaska	Kom.	7
72	Macola	Kom.	1	87	Rukavicetempex	Par.	2
73	Krampa sasjekicom	Kom.	1	88	Dozatorpraha”JUNIOR”	Kom.	1
74	Pajser	Kom.	1	89	Vaga3/6kg	Kom.	1
75	Azbestnoplacno	Kom.	1	90	Vaga20kg	Kom.	1
76	Kompletna odjeća i obuća za vatrogasce	Kom.	18	91	Vaga300kg	Kom.	1
77	Video nadzor sal.kom.	kom	1	92	PunjačCO ₂	Kom.	1
78	Televizor	kom	1	93	PretakačCO ₂	Kom.	1
79	Kompjuter	kom	2	94	I GM 900-1KOM.	Kom.	1
80	Laptop	kom	1	95	UKV-uređaj	Kom.	1
81	Stabilna stanic GM300-10	kom	10				

Izvor: Dokumentacija Službe za civilnu zaštitu i mjesne zajednice Grada Goražda

Na području Grada Goražda osnovano je udruženje Dobrovoljno vatrogasno društvo „Goražde“ Goražde, kojem je zadat u slučaju izbjivanja prirodnih u drugih nesreća na prostoru Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, da vrši zaštitu i spašavanje ljudi i materijalnih dobara. Udruženje je osnovano 27.12.2016.godine, finansira se pretežno od donacija i članarina koja su minimalna, pa zbog toga nije adekvatno opremljena ovajedinica. Takođe, nemaju prostoriju a ni tehničko-materijalna sredstava, te u saradnji sa PVJ-u koristi iste prostorije a i potrebnu opremu u slučaju intervencija. U sastavu Udruženja DVD Goražde, formirana je služba civilne zaštite - Služba za zaštitu od požara koja u svom sastavu broji osam (8) dobrovoljnih vatrogasaca.

2.1.8. SWOT analiza

U sljedećoj tabeli dat je prikaz SWOT analize tj. strateškog alata koji predstavlja interne snage i slabosti, te eksterne prilike i prijetnje

Tabela 24. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
✓ Povoljan strateški položaj. ✓ Dominantan ruralni karakter naseljenih mesta. ✓ Grad Goražde je prepoznat kao privredni centar regije. ✓ Tunel "Hranjen" u izgradnji-bolja putna povezanost sa Sarajevom. ✓ Obezbeđena tehnička dokumentacija za deponiju "Trešnjica". ✓ Postojanje sistema za navodnjavanje u Hubjerima. ✓ Usvajanje prostorno planske dokumentacije u toku. ✓ Dugogodišnji poduzetnički duh stanovništva. ✓ Razvijena i izvozno orijentirana prerađivačka industrija. ✓ Industrija koja prati savremene tehnike i tehnologije. ✓ Ospozobljeni radnici u savremenim tehnologijama. ✓ Opremljene postojeće industrijske zone. ✓ Postojanje bogatih turističkih potencijala; raspoloživost prirodnih i kulturnohistorijskih resursa na području Grada Goražda, te okolnih općina. ✓ Dobra saradnja Grada Goražda sa okolnim općinama. ✓ Dobra saradnja mjesnih zajednica i lokalne uprave. ✓ Obrazovni, zdravstveni, kulturni i sportski centar kantona sa razvijenom mrežom javnih ustanova. ✓ Kapaciteti za aktivno učešće građana u javnom životu zajednice (MZ i udruženja građana). ✓ Uspostavljeni kapaciteti za socijalnu inkluziju	- Smanjivanje broja stanovnika uslijed niske stope prirodnog priraštaja i migracija. - Odlazak mladih i obrazovanih kadrova. - Postojeće industrijske zone su uglavnom popunjene a nova nije opremljena. - Čak 94,6% poljoprivrednog zemljište pod prirodnim ograničenjima. - Nizak udio visokokvalitetnog zemljišta i usitnjenost poljoprivrednih posjeda. - Sistem za navodnjavanje u Hubjerima ne koristi se i mali je interes lokalnih proizvođača. - Nizak stepen prerade poljoprivrednih proizvoda. - Neažurna statistika realnog stanja poljoprivredne proizvodnje na terenu. - Nedovoljno identifikovani turistički potencijali, nedovoljno razvijeni turistički proizvodi i turistička infrastruktura. - Nepostojanje putničkih agencija. - Slaba saobraćajna povezanost Grada Goražde sa glavnim gradom do izgradnje tunela „Hranjen“. - Slaba lokalna saobraćajna infrastruktura sa visoki udjelom makadamskih puteva. - Nedostajući infrastrukturni kapaciteti za odvodnju površinskih voda. - Česti kvarovi na sekundarnoj vodovodnoj mreži. - Nizak nivo pokrivenosti vodosnabdjevanjem ruralnih sredina. - Dotrajalost objekata odgojno-obrazovnih institucija i manjak opreme za kvalitetno izvođenje nastave. - Nedovoljan obuhvat djece predškolskim obrazovanjem. - Diskontinuitet provođenja obrazovnih programa

osjetljivih grupa u okviru javnog (CSR, Dom za stare) i sektora građanskog društva. ✓ Brend „voćarskog kraja“. ✓ Bogatstvo autohtonih sorti voća	usklađenih sa potrebama tržišta rada. - Manjkavosti u pristupu pružanja obrazovnih usluga djeci sa posebnim potrebama, marginalnim grupama djece i posebno talentiranoj djeci. - Dominacija materijalnih davanja nad uslugama socijalne zaštite, koje nisu uspostavljene. - Nedovoljna materijalno-tehnička opremljenost i pristupačnost socijalnih i zdravstvenih ustanova, nedostatak stručnih kadrova u ustanovama. - Niska svijest o mentalnom i fizičkom zdravlju i nedovoljna zastupljenost preventivnih programa u sistemu zdravstvene zaštite. - Nedostatak sadržaja za mlade i porodice sa djecom. - Nedovoljno iskorišteni postojeći kapaciteti ustanova kulture i sporta uslijed manjka broja stručnih kadrova, nedovoljno finansijskih ulaganja u dalji razvoj ovih oblasti i infrastrukture. - Niska pokrivenost teritorije JLS sa kanalizacionom mrežom. - Kanalizaciona infrastruktura zastarjela i veliki gubici u vodovodnoj mreži. - Nedostatak savremene opreme za otkrivanje kvarova i za održavanje čistoće i zelenih površina, testarost mehanizacije za odvoz komunalnog otpada. - Nema prečišćavanja komunalnih otpadnih voda. - Postojeća deponija nije sanitarna. - Veliki broj divljih deponija. - Ne vrši se selektivno prikupljanje otpada i nema reciklaže. - Mali broj organizacija civilnog društva koje djeluju u oblasti zaštite okoliša. - Nedovoljno razvijena svijest građana o zaštiti okoliša. - Povećana aerozagadenost u zimskom periodu u gradskom području. - Nedovoljna energetska efikasnost u oblasti

	zgradarstva. - Područje osjetljivo na klimatske promjene: poplave i požare. - Nedovoljna izgrađenost i zastarjelost postojeće infrastrukture ruralnih sredina. - Nedovoljnopravočivih finansijska sredstava za podršku poljoprivredi. - Nedostatak stručne i aktivne poljoprivredne savjetodavne službe direktno u proizvodnji i preradi. - Nedostatak rashladnih i skladišnih prostora. - Nedovoljna tehnička opremljenost za primarnu poljoprivrednu proizvodnju. - Nepostojanje organizovanog otkupa (za većinu vrsta poljoprivrednih proizvoda) - Nedovoljna razvijenost certifikovane organske proizvodnje - Nedostatak poduzetničke infrastrukture (agencija lokalnog razvoja, centar za poduzetništvo, trening centara itd) - Nepostojanje kapaciteta za korištenje fondova EU i drugih donatorskih sredstava. - Mali broj zadruga i udruženja iz oblasti agroindustrije. - Nedovoljna osvještenost proizvođača za udruživanje putem klastera, zadruga, udruženja. - Nedostatak tržnice i dr. prostora za prodaju poljoprivrednih proizvoda
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
✓ Povoljan položaj, blizina Srbije i Crne Gore. ✓ Spremnost okolnih općina na saradnju i zajedničke projekte. ✓ Povoljni klimatski uslovi. ✓ Pogodni prirodni uslovi za razvoj turizma. ✓ Postojanje EU fondova, te drugih međunarodnih organizacija i donatora. ✓ Poticajna politika svih nivoa vlasti. ✓ Postojeći federalni i kantonalni zakonodavni, strateški okvir. ✓ Kantonalni budžet kao značajan potencijalni izvor finansiranja prioriteta definisanih strategijama.	- Poljoprivreda kao nepopularna i dopunska djelatnost. - Zaštita od štetnog djelovanja voda parcijalna i nedovoljna za sigurnu odbranu od poplava (nadležnosti Agencije). - Poljoprivredno i šumsko zemljište kontaminirano minama (oko 8% površine). - Prevelika zavisnost od kantonalnih nadležnosti u oblastima društvenog razvoja (socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, kulture, sporta). - Pojave klizišta kao posljedica djelovanja oborinskih voda, bespravne gradnje i dr. aktivnosti. - Nepostojanje zakona koji adekvatno tretiraju problematiku ruralnog turizma.

✓ Postojanje Fonda za zaštitu okoliša FBiH i dr. fondova. ✓ Interes viših nivoa vlasti za podršku izgradnji sanitарне deponije. ✓ Poticaji za uvođenje solarnih panela radi velikog broja sunčanih dana u godini i podrška energetskoj efikasnosti. ✓ Uspostavljanje uvezanog sistema turističkih zajednica sa ciljem efikasnog upravljanja turističkim razvojem na lokalnom nivou. ✓ Aktiviranje potencijala dijaspora (turistički potencijal i privredna saradnja). ✓ Povećan interes za organske proizvode.	- Nedovoljna finansijska sredstva za podršku poljoprivredi ruralnih prostora. - Neregulisano domaće tržište poljoprivrednih proizvoda. - Nedostatak kantonalnih rezervi za ugovaranje i otkup poljop. proizvoda. - Nedostatak konzistentne poljoprivredne politike na nivou BiH ali i FBiH. - Negativan utjecaj klimatskih promjena na usjeve. - Slobodniji režim evropskih zemalja za migracije u cilju obezbjeđenja radne snage.

2.1.9. Presjek potreba na temelju SWOT analize i strateško fokusiranje

U tabeli koja slijedi navedena je lista potreba proizašla iz SWOT analiza za koje će se potonje identifikovati mjere.

Tabela 25. Lista potreba

Oznaka potrebe	Naziv potrebe
P 1	Zaštita kulturno-historijskog naslijeđa.
P 2	Promocija kulturno-historijske baštine i turističkih manifestacija.
P 3	Podrška ruralnim sredinama pronatalitetnom politikom.
P 4	Opremanje industrijske zone.
P 5	Stimulisanje investiranja za otvaranje pogona u ruralnim naseljima.
P 6	Stimulisanje otvaranja obrta i tradicionalnih zanata i rukotvorina.
P 7	Kapitalna ulaganja za PG i nabavka opreme za preradu poljoprivrednih proizvoda.
P 8	Razvoj i certifikacija organske proizvodnje.
P 9	Sufinansiranje premija osiguranja u poljoprivredi.
P 10	Poslovno povezivanje (klasteri, zadruge, proizvođačke organizacije).
P 11	Izgradnja rashladnih i skladišnih kapaciteta za čuvanje proizvoda.
P 12	Prenos znanja, savjetovanje i ažurno vođenju statistike stanja na terenu po pitanju poljoprivredne proizvodnje.
P 13	Komasacija i arondacija.
P 14	Povećanje obima proizvodnje kroz davanje u zakup poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu Grada Goražda.
P 15	Identifikovanje turističkih potencijala, razvoju turističkih proizvoda i turističke infrastrukture.
P 16	Registraciji putničkih agencija.
P 17	Identifikacija i promocija autohtonih sorti voćaka, te tradicionalnih jela i pića.
P 18	Sanacija, rekonstrukcija i izgradnja lokalnih i nekategorisanih puteva.
P 19	Sanacija, rekonstrukcija i izgradnja infrastrukturnih kapaciteta za odvodnju površinskih voda.
P 20	Sanacija, rekonstrukcija i izgradnja vodovodne mreže.
P 21	Sanacija, rekonstrukcija i izgradnja kapaciteta za odgojno-obrazovne, zdravstvene, kulturne, i sportske institucije.
P 22	Izgradnja sanitarne deponije "Trešnjica".
P 23	Izgradnja tržnice za poljoprivredno-prehrambene proizvode i uspostavi drugih oblika tržišta.
P 24	Uspostava reciklažnog dvorišta i selektivno prikupljanje otpada.
P 25	Nabavka mehanizacije i opreme za otkrivanje kvarova na vodovodnoj mreži, za čišćenju i održavanje javnih površina, te prikupljanje otpada.
P 26	Nabavka materijalno-tehničkih sredstava i opreme za unapređenje kapaciteta za odgojno-obrazovne, zdravstvene, kulturne, i sportske institucije.
P 27	Usklađivanju obrazovnih programa sa potrebama tržišta.
P 28	Pružanje edukativnih usluga djeci sa posebnim potrebama, marginalnim grupama djece i posebno talentiranoj djeci.
P 29	Pružanje edukativnih usluga u oblasti mentalnog zdravlja.

P 30	Preventivni programima u oblasti mentalnog zdravlja.
P 31	Podrška organizaciji sportskih i kulturnih događaja.
P 32	Izgradnja kapaciteta za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda.
P 33	Promocija zaštite okoliša i podizanje nivoa svijesti građana.
P 34	Povećanje energetske efikasnosti.
P 35	Izgradnja prosumerskih postrojenja za električnu energiju.
P 36	Prenos znanja i savjetovanje poljoprivrednih proizvodaca.
P 37	Podrška u nabavci tehničke opremljenosti za primarnu poljoprivrednu proizvodnju.
P 38	Provođenje edukacija o upravljanju projektnim ciklusom za udruženja.
P 39	Osnajivanje ženskoga poduzetništva.
P 40	Podrška održavanju kontinuiteta poljoprivredne proizvodnje u područjima s prirodnim ograničenjima za poljoprivrednu.

Izvor: Autori

Napomena da je Grad Goražde dominantno ruralna sredina (pretežno urbanih naseljenih mjesta 3% i urbanih 14%) implicira da se gotovo svaka intervencija-mjera po pitanju razvoja odražava na ruralno područje bilo da se radi o direktnom utjecaju ili pak indirektnom. Naime, s obzirom da se radi o relativno manjem gradu, koji je, kako je spomenuto, dominantno ruralnog karaktera prema OECD kriterijima, npr. izgradnja dječjeg igrališta u urbanim naseljima pruža mogućnost za zabavu i djeci iz ruralnih naseljenih mjesta jer je to u neposrednoj blizini ruralnih naseljenih mjesta. Ovo je samo jedan primjer, koji je primjenjiv na gotovo sve aspekte. Razumije se, moguće je pozicionirati to igralište u nekom centralnom području ruralnih naseljenih mjesta ali je intencija naglasiti dominaciju ruralnog karaktera Grada Goražda i da intervencije u pretežno urbanim (udio 3%) i urbanim naseljeni mjestima (udio 14%), imaju jak utjecaj i na ruralni razvoj.

Uzimajući u obzir prethodno navedene potrebe, Okvir za Ciljeve održivog razvoja u Bosni i Hercegovini (SDG okvir), te koristeći identificirane snage, kako bi se umanjio potencijalni efekat prijetnji, i iskorisnile prilike, kako bi se smanjile slabosti, dolazi se do fokusa na koje treba koncentrirati resurse u budućem strateškom periodu:

1. Unapređenje uslova za život građana u ruralnom području

S obzirom na opadajući broj stanovnika na području Grada Goražda a naročito na ruralnog području, neophodno je unaprijediti uslove za život stanovnika kako bi se time smanjio interes za odlazak stanovništva i ruralni egzodus. Ti uslovi se prvenstveno vezuju za zaposlenje (poseban fokus), javne usluge, društveni sadržaj te zaštitu okoliša.

2. Unapređenje uslova za razvoj postojeće industrije, te diferzifikacija ruralnih djelatnosti

Imajući vidu da je privreda na području Grada Goražda dominantno usmjerenja ka prerađivačkoj industriji, koja je stabilna i izvozno orijentisana, jasna je potreba daljeg stimulisanja investicija u proširanje kapaciteta kao i novih investicija, opremanje industrijske zone u blizini Vitkovića kao i mapiranje potencijalnih budućih industrijskih zona u ruralnim područjima. Na taj način će se kreirati ambijent za dodatno zapošljavanje kao i rast plaća zbog ponude i tražnje radne snage. Uspostavljanjem budućih poslovnih zona bliže ruralnim sredinama stimulativno bi se djelovalo na opstanak stanovništva u ruralnoj sredini. Osim toga, stvara se mogućnost da se porodice bave poljoprivredom kao dodatnom djelatnošću unatoč zaposlenju u privredi. Naročito je važno

naglasiti potencijal dijaspore za nove investicije ali isto tako i za pronalazak novih tržišta, bilo da se radi o tržištu prodaje ili tržištu nabavke. I ovaj aspekt je potrebno razvijati kontinuirano.

3. Aktivacija postojećih resursa i njihovo unapređenje s ciljem razvoja agroindustrije i turizma

Raspoložive poljoprivredne površine, brend “voćarskog kraja”, te kulturno historijsko naslijeđe i turističke atrakcije nisu na pravi način mobilizirane. Neophodno ih je identificirati na odgovarajući način i aktivirati u svrhu kreiranja dodane vrijednosti. Kontinuiranim mobiliziranjem ovih resursa, nadograđujući njihovu vrijednost putem promocije uz poštivanje zaštite okoliša, moguće je u velikoj mjeri doprinijeti rastu dohotka ruralnog stanovništva. Premda je poljoprivreda dominantno dodana djelatnost na području Grada Goražda, bitno je istaći da se time ne ograničava mogućnost za razvoj ove djelatnosti. Naime, porodična gazdinstva u poljoprivredi tradicionalno podrazumijevaju učešće svih članova porodice u aktivnostima a tome u prilog ide i sama “priroda” djelatnosti. Nisu svi članovi porodice zaposleni u privredi, tako da se ruralno stanovništvo može stimulirati da kroz poljoprivrednu i turizam povećaju svoj dohodak samo u tome trebaju prepoznati mogućnost, koja im se prethodno treba kreirati, i prepoznati svoj interes.

Kada se radi o poljoprivrednoj proizvodnji, uputno je navesti i strateška usmjerenja koja su predložena Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2023-2027)¹³ ali i prethodnom strategijom na nivou kantona. Naime, u tabeli koja slijedi date su preporuke koje se mogu primijeniti za grupe Mjesnih zajednica razvrstanih prema agroekološkim karakteristikama – zemljište, nadmorska visina i dr.

Tabela 26. Preporuke za grupe Mjesnih zajednica Grada Goražda

I Mjesne zajednice: Orahovica; Osječani; Kraboriš; Faočići	
Zemljište	Izražen brdsko – planinski reljef i veće nadmorske visine. Veći su kompleksi zemljишnih površina, (pašnjaka) koji su izrazito pogodni za ispašu stoke. Najveća i najudaljenija M.Z je Orahovica sa najvećom površinom zemljišta, zatim Osječani i Faočići. Obavezno stručne usluge planirati u saradnji sa Federalnim zavodom za agropedologiju
Stočarstvo	Područje odličnih uslova za uzgoj stoke „sitnog zuba“ ovaca. ○ Usmjeravati proizvodnju prema ovcama pasmine Pramenka „Dubski soj“ i kozama pasmine „Alpska koza – Alpina“. ○ Pasmine goveda na većim n.v. orjentisati se na „Gatačko goveče“ i „Montafonca“. ○ Usmjeravati poljoprivrednike prema tipu mješovite proizvodnje gdje bi stočarstvo popunjavalо primarnu proizvodnu strukturu.
Ratarstvo	○ Proizvodnju orjentisati na raž i heljdu isključivo za vlastite potrebe i turizma ○ Heljdu i raž certificirati kao organske proizvode. ○ Ostale žitarice nije ekonomski opravданo proizvoditi. ○ Proizvođačima prepustiti odluku o proizvodnji žitarica. ○ Promjena sortimenta i podizanje prinosa po jedinici površine.
Voćarstvo	○ Dominantni autohtoni zasadi šljive, kruške, jabuke, zapušteni bez sanacije. ○ U M. zajednicici Osječani, Kraboriš proizvoditi jagodasto voće (malina aronija) ○ U nižim predjelima M. zajednice Kraboriš i Faočići saditi stablašica i jagodastog voća. ○ Autohtone voćne vrste sanirati, sačuvati za preradu.
Povrtlarstvo	○ Idealno područji zaproizvodnju krompira u svim navedenim M. zajednicama. ○ Mogućnost plasteničke proizvodnje ○ Moguća je robna specijalizirana proizvodnja krompira sorte “Rivijera” ○ Proizvodnju ostalog povrća prepustiti odluci proizvođača.

¹³U vrijeme izrade ovoga dokumenta, kantonalna strategija je bila u fazi izrade.

Ljeko bilje	○ Izražena raznovrsnost i bogastvo ljekovitim biljem i gljivama. ○ U M. zajednici Orahovica osposobiti otkupnu stanicu za otkup i destilaciju ljeko bilja. ○ Sačuvati resurs ljekovitog bilja i gljiva od najezde otkupljivača. ○ Izvanredni uslovi za sadnju šipurka bez bodlji.
Pčelarstvo	○ Bogastvo i raznovrsnost pčelinje paše ○ Poštovati sporazume pčelara i voćara o zaštiti pčela kod zaštite voća pesticidima. ○ Saditi Bagrem, Lipu i Kesten, sijati faceliju i heljdu kao pčelinju pašu. ○ Aplicirati za organski certifikat meda i drugih pčelinjih proizvoda.
	II Mjesne zajednice: Berič; Ilovača; Osanica; Rešetnica; Posestra; Mravinjac
Zemljište	○ Navedene M. zajednice su u kategoriji brdske konfiguracije sa manjim proizvodnim ravniciarskim terenima. ○ Bilo bi opravdano racionalnije koristiti zemljište u Osanici (desna obala Drine – Zubovići i Muhoča sve do Kosače na lijevoj obali Drine). ○ Zemljišta su usitnjena a gotovo 70% zemljišta nije moguće mehanizovano obrađivati.
Stočarstvo	○ Dati veću podršku stočarskoj proizvodnji (uzgoju muznih grla) u M. zajednici Osanica, dok u M. zajednici Rešetnica forsirati uzgoj stoke „sitnog zuba“ – ovaca i koza. ○ Stočarsku proizvodnju (uzgoj muznih grla) posebno u M. zajednici Osanica usmjeriti pored rijeke Osanice, a na ostalim mjestima uzgoju ovaca i koza. ○ Usmjeravati proizvodnju prema ovcama pasmine Pramenka „Dubski soj“ i kozama pasmine „Alpska koza – Alpina“ Govedarstvo pasmine „Montafonca“. ○ Razvoja stočarstva temeljiti na vlastitoj stočnoj hrani.
Ratarstvo	○ Proizvoditi žitarice (organske): heljde, raži, ječma, na manjim površinama. ○ Proizvodnju usmjeriti isključivo za vlastite potrebe ○ Heljdu, raž, ječam i pšenici certificirati kao organske. ○ U ovim M. Zajednicama ostale žitarice nije ekonomski opravdano proizvoditi. ○ Proizvodnju žitarice tritikale uzgajati za ishranu stoke.
Voćarstvo	○ Dominiraju autohtoni ekstenzivni zasadi šljive, kruške, jabuke. ○ Autohtone voćne vrste koristiti za preradu (sokove, džemove, marmelade, pekmez). ○ U M. zajednicama: Berič, Ilovača uzgajati aronije i ribizlu. ○ Uspostaviti otkupne stanice za voće i ljeko bilje i aktiviranje fabrike za preradu voća (postoje objektivne šanse).
Povrtlarstvo	○ Nastaviti u nižim područjima sa širenjem plasteničke proizvodnje. ○ U svim M. Zajednicama saditi sorte krompira: „Agrija“ i „Rivijera“. ○ Proizvodnju ostalog povrća prepustiti odluci proizvođača. ○ Obavezno planirati edukaciju iz oblasti povrća.
Ljeko bilje	○ U svim navedenim M. zajednicama postoji ozbiljan resurs ljekovitog bilja i gljiva. ○ Profitabilno bi bilo formirati destilaciju ljekovitog bilja i igličastog drveća ○ Maksimalno se angažirati da se sačuva bogat fond ljekovitog bilja i gljiva. ○ Izraditi fitocenološku kartu ljekovitog bilja.
Pčelarstvo	○ Bogastvo i raznovrsnost pčelinje paše – dobri uslovi za pčelarstvo Poštovati i uvažavati principe i pravila Udruženja pčelara na ukupnom prostoru BPK Goražde.
	III Mjesne zajednice: Zupčići; Vitkovići; Sadba; Boguići; Vranići; Hubijeri; Goražde I; Goražde II; Goražde III; Goražde IV
Zemljište	○ Maksimalno iskoristiti Zupčićko polje na desnoj obali Drine, zatim Kodžaga polje i prostor u Ahmovićima (navodnjavanje) ○ Pogodnost za proizvodnju čine površine na polju Kolavarice, a posebno u M. z Hubijeri. ○ U Boušićima postoje dobri zemljišni uslovi za većinu kultura. Na prostoru M. zajednice Vranići i Mravinjcu zemljišni uslovi su pogodni za sve vidove proizvodnje. ○ U M. zajednici Goražde I van gradskog jezgra na polj. površini moguće je u većoj mjeri zasnovati proizvodnju. ○ Poljoprivredne i šumske površine su u M. zajednici Goražde II nedovoljno iskorištene. ○ M. zajednica Goražde III asocira na voćnu proizvodnju. ○ M. zajednica Goražde IV zemljište na polju Podpoda nije dovoljno iskorišteno.

Stočarstvo	○ U M. zajednici Zupčići, zatim u mjestima Kodžaga polja i Ahmovićima proizvoditi krmno bilje (stočni grašak, grahoricu, stočni sirak, stočni kelj, silažni kukuruz), posebno na neobrađenim poljoprivrednim površinama. ○ M. zajednica Vranići i Bogušići sa višim predjelima, a i kotlinama imaju izvanredne uslove za manje farme krava i ovaca. ○ Sve prigradske M. zajednice trebaju se orijentisati na mješovite tipove biljne i animalne proizvodnje kako bi u zaleđu Grada Goražda koristile blizinu i svoje proizvode prodavali u urbanoj sredini i na „kućnom pragu”.
Ratarstvo	○ Heljdu, raž i pšenicu certificirati kao organske proizvode. ○ U navedenim M. Zajednicama žitarice u konvencionalnoj proizvodnji nije ekonomski opravdano proizvoditi. ○ Proizvodnju žitarice tritikale i ostalih krmnih kultura uzgajati za ishranu stoke.
Voćarstvo	○ Nije moguće još dugo vremena nositi hipoteku Goražda kao najboljeg voćarskog područja ukoliko se ne provedu mjere sanacije autohtonog voća. ○ Autohtone voćne vrste sačuvati za preradu (sokove, džemove, marmelade, pekmez). ○ Predviđjeti kontrolisati posticaje sanacije autohtonog voća.
Povrtlarstvo	○ Planirati finansijske benefite za izgradit centra zaprijemipakiranje, skladišne rashladne prostore za čuvanje svježeg povrća i voća (regres kamata na kredite). ○ Podsticati plasteničku proizvodnju u površini ne manjoj od 50 m².
Ljeko bilje	○ Izraditi Program razvoja sektora ljekovitog bilja - identifikacijasekundarnih šumskihsirovina,uciljukontroleizaštiteiuopćeočuvanjabiodiverziteta – utvrditi kvote godišnjeg sakupljanja ljekovitog bilja i gljiva; ○ Finansijskim imputom posticati plantažni uzgoj pojedinih ljekovitih biljnih vrsta ○ Posvetiti pažnju načinu prikupljanja bilja i plodova radi očuvanja staništa i održivosti. ○ Izvanredni uslovi za sadnju šipurka bez bodljji.
Pčelarstvo	○ Strateški se opredijeliti na standardizaciju meda (organska proizvodnja, fair-trade) i sl ○ Obezbijediti sadni materijal Bagrema, Lipe, Kestena te sjeme Facelije kao izvrsne pčelinje paše i ustupiti pčelarskim društvima za sadnju i sjetvu. ○ Planirati i finansirati edukacije, sajmove, izložbe, posjete i sl.

Izvor: Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2023-2027).

2.2. Vizija ruralnog razvoja Grada Goražda do 2027. godine

Vizija iskazuje težnju Grada Goražda da održi reputaciju centra regije, koji se urbano i ruralno razvija, uključujući ekonomski, društveni, prostorni, infrastrukturni, okolišni i institucionalni aspekt razvoja s ciljem da postane prosperitetan grad, grad jednakih mogućnosti za sve građane, koji je ugodan za život i čiji se stanovnici osjećaju zadovoljno.

Grad Goražde, centar regije koji se kontinuirano razvija, turistički atraktivan, prosperitetan, grad jednakih mogućnosti za sve građane, koji je ugodan za život i čiji se stanovnici osjećaju zadovoljnim.

Privreda na području Grada Goražda je stabilna, inovativna, tehničko-tehnološki napredna i izvozno orijentisana, te će se privreda Grada Goražda kontinuirano razvijati ostvarujući nove investicije.

Aktiviranjem raspoloživih poljoprivrednih površina, putem novih znanja i tradicionalnog poduzetničkog duha, koristeći brend “voćarskog kraja” Grad Goražde će unaprijediti poljoprivrednu proizvodnju i omogućiti dodatni dohodak stanovništvu u ruralnim krajevima. Pored toga, razvojem privrede stvorit će se dodatne mogućnosti za zapošljavanje. Investicijama u infrastrukturne kapacitete doprinijet će se stvaranju boljih uslova za život na području Grada Goražda a naročito u ruralnim naseljima.

Identifikacijom i zaštitom turističkih potencijala, razvojem turističke infrastrukture i kreiranjem atraktivnih ponuda uz odgovarajuću promociju, omogućit će se razvoj turizma i ostvarivanje dodatnog dohotka stanovnicima, kako urbanih tako i ruralnih područja. Resursi i ljepote Grada Goražda će se dodatno promovirati svakom posjetom turista, koji će se uvjeriti u dobrotu i širinu duše čovjeka sa obala Drine.

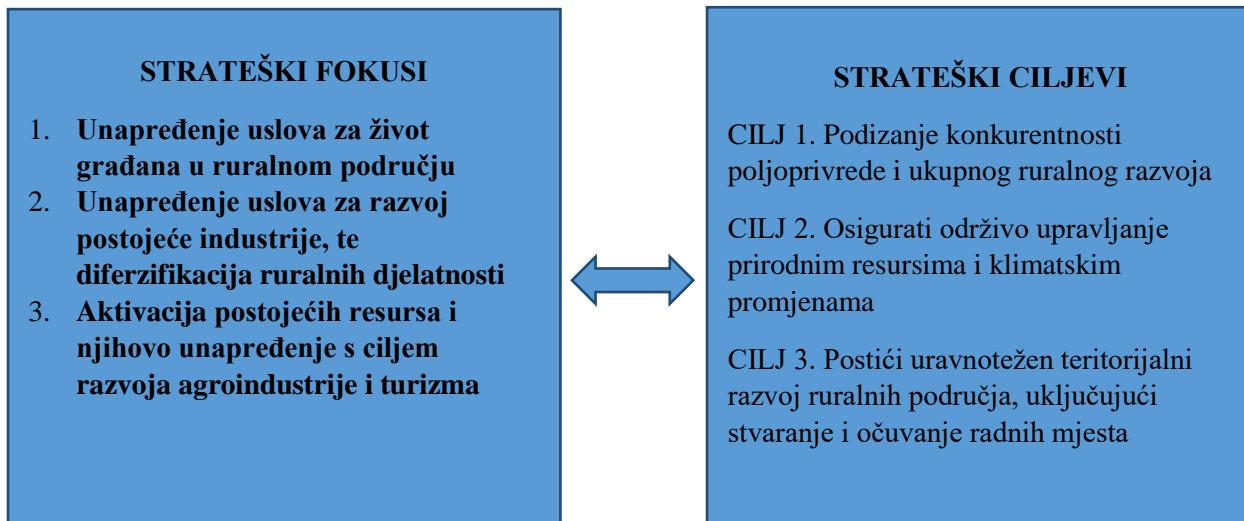
Razvojem Grada Goražda, uključujući ekonomski, društveni, prostorni, infrastrukturni, okolišni i institucionalni aspekt, stvorit će se pozitivan amijent koji će pozitivno utjecati na zadovoljstvo građana i ugodnost života na području Grada Goražda, kojim se njegovi građani ljubomorno ponose već stoljećima.

Goražde, 2023. godina

G R A D O N A Č E L N I K
Ernest Imamović

2.3. Strateški ciljevi ruralnog razvoja Grada Goražda

Na temelju situacione analize, SWOT analize, strateških fokusa i vizije definirana su tri strateška cilja koji obezbjeđuju sinergijske efekte između ekonomskog, društvenog i infrastrukturnog razvoja, te zaštitu okoliša, kako ruralne tako i urbane sredine.¹⁴ Veza između strateških fokusa i strateških ciljeva predstavljena je na ilustraciji koja slijedi.

Izvor:: Autori

Ilustracija 1. Veza između strateških fokusa i strateških ciljeva

¹⁴Već je ranije spomenuto kako je Grad Goražde dominantno ruralnog karaktera prema OECD kriterijima, te kako se razvojem i urbanim naselja daju prilike i mogućnosti zadovoljavanja potreba stanovnicima ruralnih naselja, pri tome ne zanemarujući neophodnost ravnomernog razvoja.

- 3. PRIORITETI I MJERE**
- 4. KLJUČNI STRATEŠKI PROJEKTI**
- 5. OPIS UNUTRAŠNJE I MEĐUSOBNE USKLAĐENOSTI STRATEŠKOG DOKUMENTA**
- 6. OKVIRNI FINANCIJSKI PLAN I IZVORI FINANCIRANJA (VIŠEGODIŠNJI FINANCIJSKI OKVIR- VFO)**
- 7. OKVIR ZA SPROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I VREDNOVANJE STRATEŠKOG DOKUMENTA**
- 8. PRILOZI STRATEŠKOM DOKUMENTU**
 - 8.1. Sažeti prikaz strateških ciljeva, prioriteta**
 - 8.2. Detaljan pregled mjera**